લીલાવતી જીવનકલા

વો-૨

લીલાવતી જીવનકલા

([illegible])

રચનાર

લીલાવતીના [illegible] પિતા

ગોવર્ધનરામ માધવરામ ત્રિપાઠી, બી.એ., એલ.એલ.બી

શ્રી. [illegible] લીલાવતી જીવન કલા.

(ગદ્ય રેખાચિત્ર)

લે. રચનાર

રાવબહાદુર રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ,
બી.એ., એલ.એલ.બી., વકીલ, મુંબઈ હાઈકોર્ટ;
[illegible] અમદાવાદ

शिशुर्वा शिष्या वा यदसि मम तत्तिष्ठतु तथा ।
विशुद्धेरुत्कर्षस्त्वयि तु मम भक्तिं जनयति ॥
शिशुत्वं स्त्रैणं वा भवतु ननु वन्द्यासि जगतः ।
गुणाः पूजास्थानं गुणिषु न च लिङ्गं न च वयः ॥

उत्तररामचरिते

[illegible] આદિત્યરામ [illegible].

[illegible] મુંબઈ

[illegible], [illegible] ફોર્ટ:

[illegible]

સંવત્ ૧૯૬૧. સન. ૧૯૦૫.

[illegible] ૫. આના.

પ્રસ્તાવના

આ પુસ્તકનો પ્રધાન વિષય ગુજરાતની [illegible] પ્રજાનું સંસ્કારજીવન છે.

આપણામાં સંસ્કારજીવનના અભ્યાસનો પ્રચાર [illegible] થયો છે. [illegible] આ પુસ્તક [illegible] [illegible] ઉત્સાહપૂર્વક થઈ શકતાં નથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ભાષાઓમાં [illegible] [illegible] [illegible] આપણી પ્રજાનાં [illegible] [illegible] છે. આપણી [illegible], આપણા [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], આદિ [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] સંસ્કાર [illegible] છે અને [illegible] [illegible] સંસ્કારિતા આપણી પ્રજામાં [illegible] છે અને [illegible] [illegible] [illegible] છે.

આ રીતના આ પ્રકારનું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ગુજરાતના [illegible] [illegible] સંસ્કાર અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે અને એ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] વ્યવહાર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. આવું [illegible] આ [illegible] [illegible] [illegible] છે. પરંતુ [illegible] પ્રજાનું [illegible] [illegible]

તેમાં [illegible] તેના ઉદ્દેશો ને વ્યવહાર [illegible] ચાલે

ચાલી છે અને જે [illegible] છે તે વ્યવહારને ચાલ-

ને સ્વીકારે અને તે [illegible] કરી તે વ્યવહાર

આ લેખમાં ન હોય એવી ભાષાના સંસ્કાર [illegible] આપણે

એવો આવે છે. [illegible]

[illegible]

[illegible] જે રીતે તો આ ભગવદ્ગીતા [illegible]

ચાલે છે એવું કહેવામાં પણ આ વ્યવહાર [illegible]. આમ ગાંધી-

જીએ [illegible] આ વ્યવહાર હોવો જોઈએ. ભગવદ્ગીતા [illegible] આ વ્યવહાર [illegible] ભાગનો

આધાર ભાગે તો [illegible] ભાગને [illegible] હોવાનું

[illegible] કરવામાં આવી, [illegible]

[illegible] ઉપયોગ [illegible]

[illegible] માટે જે [illegible] ભગવદ્ગીતાનો

એવો ઉપયોગ આ ગ્રંથના [illegible] ભાગને [illegible] આ ભગવદ્ગીતાનો

[illegible] છે.

ગ્રંથના [illegible] ભાગમાં આ ભગવદ્ગીતા [illegible]

[illegible] છે. [illegible] આ

[illegible] છે. તે [illegible]

[illegible] આ ગ્રંથના [illegible] ભાગનો [illegible]

[illegible]

છે.

[illegible] ઈશાવાસ્ય અને કેન ઉપનિષદ્ નાં

ભાષાંતર [illegible] અને [illegible]

[illegible] ભગવદ્ગીતા [illegible]

[illegible]

આ [illegible] છે. તે આ ગ્રંથના [illegible]

[illegible] છે. ભગવદ્ગીતાના [illegible] આ [illegible]

[illegible] ઉપનિષદ્ [illegible], અને [illegible]

[illegible] [illegible] હરિલાલ[illegible] ના [illegible] [illegible] [illegible]
હતું. તેમ છતાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
તેના ભાવ [illegible] એ [illegible] ઉદ્ગાર [illegible] [illegible] [illegible]
આવે, તેમ જ દેશમાં એનું ભાવ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] એ ઉદ્ગાર [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
આ [illegible] [illegible] [illegible] એ [illegible] [illegible] છે.
ભાવના આ [illegible] [illegible] [illegible]

આ [illegible] [illegible] ભાગ આ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. તેની [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે.

મો. ક. ગાંધી

પ્રસ્તાવના

ભાગવતની આ ટીકાકૃતની સંક્ષેપ પુસ્તક હતી. તેના ઉપોદ્ઘાતની પિતાની સૂચનાથી આ ટીકા લખાયેલી છે.

આ ટીકાના ત્રણ ભાગ [illegible] પાડેલા છે. પ્રથમ ભાગમાં "શ્રી ભાગવતની ગદ્યાત્મક વ્યાખ્યા છે. બીજા ભાગમાં પદ્યાત્મક "પરલોક" નામનું કુળ ચોકડી" નામનું પ્રકરણ છે. ત્રીજા ભાગમાં પણ ભાગવતનો છેદ પદ્યાત્મક પ્રકરણ છે. આ ત્રણે ભાગ પણ [illegible] તે જ લખેલા છે. પિતા [illegible] પુત્રના વ્યવહાર સંબંધની સંસાર અપૂર્ણતા તે જ કરી શકે છે. એવી અપૂર્ણતાથી [illegible] પ્રથમ ભાગની વ્યાખ્યા લખેલી છે એટલું જ નહીં, પણ એ વ્યવહાર [illegible] તેટલાનો જ સંગ્રહ એ [illegible] ભાગમાં છે. એ બે ભાગમાં [illegible] છે. એ સર્વેનું [illegible] ભાગમાં છે. [illegible] ભાગવતના [illegible] છે. [illegible] ન હિ કલ્યાણકૃત્ કશ્ચિદ્ દુર્ગતિં તાત ગચ્છતિ એ સિદ્ધાંત [illegible] અનુસાર ભાગવતને [illegible]

[illegible] ભાગવતના [illegible] પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.

ગો. મા. ગિ.

આશ્વિન, સંવત્ ૧૯૯૦.

અનુક્રમણિકા

ભાગ ૧. બાળપણની જીવનકથા .... પૃષ્ઠ

પ્રકરણ ૧. .... પૃષ્ઠ

બાળપણના જીવનપ્રસંગોનાં મૂળ: સ્થાનો, ~~[illegible]~~ [illegible]

1. “[illegible] ન્હાવાનું તે તો ન્હાઈશું જ! અહીં [illegible] ન્હાવાનું તો [illegible]!” .... ૧”
2. “કોઈ પરણે નહીં ને કુંવારા રહે તો ન ચાલે.”
3. “તમે જ સંકટકાળમાં પોતા ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] સાથે.”
4. માતાનો ઉપદેશ પુત્રને સમજાવ્યો.
5. પિતાનો ઉપદેશ પુત્રને પોતાના જીવનમાં વણી લીધો.
6. ઈશ્વરે આપેલાં દુ:ખનો તિરસ્કાર ~~[illegible]~~ કરવાનું અયોગ્ય બાળપણને વળગી ગયેલું છે.
7. કૃતઘ્નતા અને કૃતઘ્ન જનની [illegible].
8. એ [illegible]ની તપોમયતા અને તેની [illegible].

પ્રકરણ ૨. જીવનપ્રસંગોનું સંગમસ્થાન.

9. પતિવ્રત.
~~[illegible]~~

10. ~~[illegible]~~ આશા અને નિરાશા: હરિશ્ચંદ્રનો પ્રયોગ.
11. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
11. “આ, બાળ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] તો ઈશ્વરનાં [illegible] [illegible]!” [illegible] [illegible]

અમર આશા.

૧૨. ~~[illegible]~~ "વડીલની આજ્ઞા કદી ન માનવી!" એ પ્રસંગની

ઉજર અને તપોમય ભુવનની અલૌકિકતા.

૧૩. ભવિષ્ય સિદ્ધિને માટે વર્તમાનમાં સત્યાગ્રહ. ભોગવિલાસનો ત્યાગ.

૧૪. અસ્પૃશ્યતાનો તિરસ્કાર કરનારને અસ્પૃશ્યતાનો ~~[illegible]~~ ધર્મ-પ્રસંગ.

૧૫. સૂક્ષ્મ દેહને દેખવાનું સૌંદર્ય.

૧૬. લીલાવતીનું હૃદયદૈવત અને તે ~~દૈવતને માટે [illegible]~~

~~[illegible]~~ દૈવતના પૂજન પ્રાણનું અર્પણ.

૧૭. એ દૈવતને માટે દેહનો ત્યાગ. ઈશ્વરોની સિદ્ધિતા.

૧૮. માતાના આત્મબલને અને લીલાવતીને પોતાનાં હૃદયનો

શુદ્ધ મન પ્રકટ કર્યો: બુદ્ધિએ સ્વીકારેલી પ્રવૃત્તિ.

૧૯. ધર્મનું બંધન અને એ બંધનની દૃઢતા.

૨૦. લીલાવતીના હૃદયમાં એ દીવાદાંડીની જ્યોતિ.

૨૧. તેના સર્વ-સ્વ-ત્યાગધર્મનો પ્રસંગ, એ ધર્મનો પ્રતિ-

બંધક ધર્મ, અને વિજય ધર્મનું સૈન્યસ્થાન.

૨૨. પ્રત્યક્ષ લીલાવતી.

૨૩. અદૃશ્યરૂપ લીલાવતીમાં સિદ્ધ કરેલી સ્વસ્થતા.

પ્રકરણ ૩

સ્વર્ગોમાં વર્તમાન ધર્મિષ્ઠો

૨૪. અભ્યાસ

~~૨૪.~~ ૨૪. માતાની ~~[illegible]~~ અસ્થિરતાનું ધારણ અને

~~[illegible]~~ તેની આધિ અને નિરાશાને માટે સજ્જતા કરવી.

~~૨૫. [illegible]~~

૨૬. "હમણાં આ સ્વપ્ન ફૂટવા દો!"

૨૭. માતાને દેવા નિમિત્ત ~~[illegible]~~ વિરહની ચિંતા અને

~~[illegible]~~ વિશ્વાસનું દુઃખનો અંતિમ પ્રકાર.

૨૮. [struck] પ્રતિનિધિ વિના. ધર્મ અને ઈશ્વરનો અધિકાર. લોક-

વર્ગના સ્વપ્રકાશનનો હુંશ.

૨૯. પ્રકાશ અથવા જ્ઞાનસહિત ધર્મ અને સત્યતા અથવા

સ્વભાવનિષ્ઠ ધર્મ!

૩૦. પ્રકાશ અથવા પ્રકાશ ધર્મનો [struck] અને [struck] ...ઓનો અને નિ-

ત્તિનિયમોનાં સ્વભાવ. સ્વભાવ, અતિથિ, [illegible]

[illegible] અતિથિસેવા. ભાગ્યપ્રકાશનો ભાવ. [illegible]

૩૧. આસંસારિકી સ્વભાવ [struck] [illegible] ઠોરીનું. સ્વરૂપ.

૩૨. [illegible] સ્વભાવનાઓના

૩૩. અને [struck] સ્વભાવ... ચિંતા અને તેમની સૂચના.

૩૪. બેનો માટેની ચિંતા અને તેને ઉપદેશ.

૩૫. ભાઈ માટેની ચિંતા અને તેનું [illegible].

૩૬. ચિતાના દુઃખ [illegible] ચિકિત્સા અને

પ્રકરણ ૪

[struck] દિન જાગૃતિનાં કારણ-બળનો વિકાસ.

૩૭. બાળપણનું આ જાગૃતિકાળ નહિ, પણ માત્ર તેમની જાગૃતિ છે અને પ્રવૃત્તિ એમ ગણાય તો આ પ્રકરણ હવે પૂરું થાય તેમ કહેવાય છે.

૩૮. બ્રાહ્મણોનાં અને પૂર્વસંસ્કાર.

૩૯. [struck] બાળપણનાં રાજ્યમાંથી છૂટી મુક્તિ.

૪૦. વિદ્યાર્થી માટે રાત દિવસ અને વેરો [illegible].

૪૧. લોકોની સ્વભાવ: શાસ્ત્રીય વિદ્યા, સદાચાર, સંસ્કૃત સાહિત્ય વગેરે.

૪૨. રાજ્યવ્યવસ્થા.

૪૩. [struck] આ દેશકાળમાં [illegible] કોઈ પણ વિચારો. [struck] આવશ્યક અને અનુકૂળ હોઈ શકે તેનો વિચાર અને તે વિચારનો લોક-

ચલિત ભાવનામાં પ્રયોગ.

૪૪. આ દેહની સ્વસ્થતા માટે અભ્યાસ વિચારની ઉત્તમતાની પરીક્ષા કરવા માટે ~~[illegible]~~ આપણાં શાસ્ત્રોએ [illegible] કરી આપેલી કસોટી.

૪૫. ભિન્ન કસોટીનો ઉપયોગ કરી વિષય પરીક્ષા કરાય તો અભ્યાસ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] આપણી [illegible] [illegible] ફળદાયક છે.

૪૬. અભ્યાસ વિચારનું બીજ; તે બીજ દૂર રાખવાનાં સાધનો; [illegible] ~~[illegible]~~ આ ભાવના દુઃખમાં [illegible].

પ્રકરણ ૫.

ભાવનાઓના મહત્ત્વની સ્થાપના.

૪૭. બુદ્ધિબળ, [illegible], [illegible] ભાવનાબળ [illegible].

૪૮. માતા પિતાની [illegible] ભાવના.

૪૯. [illegible] ભાવના.

૫૦. [illegible] ભિન્ન ભાવનાઓનું સ્વરૂપ.

૫૧. [illegible] શરીરમાં ભાવના

૫૨. શરીર [illegible]માં સૂક્ષ્મ ભાવનાનો પરિચય.

૫૩. [illegible] કોણ?

૫૪. ભાવનાઓને [illegible] [illegible]?

૫૫. [illegible] [illegible] ઉપર દૃષ્ટિ.

૫૬. [illegible] કે ભાવનાઓ?

૫૭. બે વિચારોનું [illegible].

પ્રકરણ ૬

[illegible] દૃષ્ટિનો ઉદય.

૫૮. [illegible] ભાવનગર [illegible]
[illegible] હતી.

૫૯. ભાવનગરના [illegible]
[illegible]

૬૦. ભાવનગરના [illegible]

૬૧. [illegible]

૬૨. [illegible]

૬૩. ભાવનગર-[illegible]

૬૪. ભાવનગરની [illegible]

૬૫. [illegible] ભાવનગર [illegible]

૬૬. [illegible]

~~૬૭. [illegible]~~

૬૭. [illegible]

પરિશિષ્ટ – પત્રવ્યવહાર વગેરે

૧. ભાવનગરના [illegible] ...) (ગુજરાતીમાં)

૨. ભાવનગરના [illegible] તા. ૨૦ [illegible] ૧૯૦૧ ...

૩. [illegible]

૪. [illegible] (ગુજરાતીમાં)
[illegible] તા. ૬-૭-૧૯૦૧

૫. " " " " તા. ૭-૮-૩ (અંગ્રેજીમાં)

૭. " " " રા. રા. [illegible]
[illegible] તા. ૧૫-૨-૩ (અંગ્રેજીમાં)

~~૬ " " " [illegible] "~~

૮. રા. રા. [illegible] (ગુજરાતીમાં)
તા. ૨-૨-૩

૯. [illegible] રા. રા. [illegible]

૧૦ " " " [illegible] (તા. ૨૧-૭-૩) (અંગ્રેજીમાં)

~~" " " [illegible]~~

૧૧ " " " રા. રા. [illegible] (ગુજરાતીમાં)

૧૨ " " " રા. રા. [illegible] ([illegible]). (અંગ્રેજીમાં)

~~[illegible]~~

૧૩. " " " [illegible] રા. રા. [illegible]

ધા. [illegible]

ભાગ. ૨. [illegible] (પદ્યાત્મક)

૫૬. [illegible]

૧. [illegible]

૨ [illegible]!

૩ [illegible]!

૪ [illegible]! [illegible]! [illegible]!

૫ [illegible]

૬ [illegible]

૭ [illegible]! [illegible]

૮ [illegible]!

૯ [illegible]! [illegible]!

૧૦ [illegible]! [illegible]!

૧૧ [illegible]

૧૨ [illegible], [illegible]

૧૩ [illegible]

૧૪ શીદ રો રહ્યો છું! [illegible]! શીદ રો રહ્યો છું!

૧૫ [illegible]

૧૬ [illegible]! [illegible]

ભાગ. ૩. પરલોક (પદ્યાત્મક)

[illegible] ॥

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

गङ्गा पापं ~~[illegible]~~ शशी तापं दैन्यं कल्पतरुस्तथा ।
पापं तापं च दैन्यं च हन्ति सन्तो महाशयाः ॥१॥

सुजनं व्यजनं मन्ये चारुवंशसमुद्भवम् ।
आत्मानं हि परिभ्राम्य परताप निवारणम् ॥२॥
स्नेहच्छेदेऽपि साधूनां गुणा नायान्ति विक्रियाम् ।
भङ्गेनापि मृणालानामनुबध्नन्ति तन्तवः ॥३॥
परोपदेशे पाण्डित्यं सर्वेषां सुकरं नृणाम् ।
धर्मे स्वीयमनुष्ठानं कस्यचित्तु महात्मनः ॥४॥
पतिते व्यसने दैवाद्दारुणे दारुणात्मनि ।
संवर्धयति 'यत्नेन' धैर्येण महता मनः ॥५॥
यथा चित्तं तथा वाचो यथा वाचस्तथा क्रिया ।
चित्ते वाचि क्रियायां च साधूनामेकरूपता ॥६॥
किमत्र चित्रं यत्सन्तः परानुग्रहतत्पराः ।
नहि स्वदेहशैत्याय जायन्ते चन्दनद्रुमाः ॥७॥
उपकर्तुं प्रियं वक्तुं कर्तुं स्नेहमकृत्रिमम् ।
सुजनानां स्वभावोऽयं केनेन्दुः शिशिरीकृतः ॥८॥
निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु दयां कुर्वन्ति साधवः ।
न हि संहरते ज्योत्स्नां चन्द्रश्चाण्डालवेश्मनि ॥९॥
हृदयानि सतामेव कठिनानीति मे मतिः ।
खलवाग्विशिखैस्तीक्ष्णैर्भिद्यन्ते न मनाग्यतः ॥१०॥
अपेक्षन्ते न च स्नेहं न पात्रं न दशान्तरम् ।
सदा लोकहितासक्ता रत्नदीपा इवोत्तमाः ॥११॥
उत्तमः क्लेशविक्षोभं क्षमः सोढुं नहीतरः ।
मणिरेव महाशाणघर्षणं न तु मृत्कणः ॥१२॥
स्वभावं नैव मुञ्चन्ति सन्तः संसर्गतोऽसताम् ।
न त्यजन्ति रुतं मञ्जु काकसंपर्कतः पिकाः ॥१३॥
आपत्स्वेव हि महतां शक्तिरभिव्यज्यते न संपत्सु ।
अगुरोस्तथा न गन्धः प्रागस्ति यथाग्निपतितस्य ॥१४॥
वदनं प्रसादसदनं सदयं हृदयं सुधामुचो वाचः ।
करणं परोपकरणं येषां केषां न ते वन्द्याः ॥१५॥

पिबन्ति नद्यः स्वयमेव नाम्भः स्वयं न खादन्ति फलानि वृक्षाः।
नादन्ति सस्यं खलु वारिवाहाः परोपकाराय सतां विभूतयः॥१६॥

घृष्टं घृष्टं पुनरपि पुनश्चन्दनं चारुगन्धम्।
छिन्नं छिन्नं पुनरपि पुनः स्वादु चैवेक्षुकाण्डम्॥
दग्धं दग्धं पुनरपि पुनः काञ्चनं कान्तवर्णम्।
न प्राणान्ते प्रकृतिविकृतिर्जायते ह्युत्तमानाम्॥१७॥

~~[illegible]~~।
अ~~[illegible]~~
न ~~[illegible]~~

प्रथमवयसि पीतं तोयमल्पं स्मरन्तः।
शिरसि निहितभारा नारिकेला नराणाम्॥
उदकममृतकल्पं दद्युराजीवितान्तम्।
न हि कृतमुपकारं साधवो विस्मरन्ति॥१८॥

मनसि वचसि काये पुण्यपीयूषपूर्णाः।
त्रिभुवनमुपकारश्रेणिभिः प्रीणयन्तः॥
परगुणपरमाणून् पर्वतीकृत्य नित्यम्।
निजहृदि विकसन्तः सन्ति सन्तः कियन्तः॥१९॥

प्रियप्राया वृत्तिर्विनयमधुरो वाचि नियमः।
प्रकृत्या कल्याणी मतिरनवगीतः परिचयः॥
पुरो वा पश्चाद्वा तदिदमविपर्यासितरसम्।
रहस्यं साधूनामनुपधि विशुद्धं ~~[illegible]~~ विजयते॥२०॥

दृश्यन्ते भुवि भूरिनिम्बतरवः कुत्रापि ते चन्दनाः।
पाषाणैः परिपूरिता वसुमती वज्रो मणिर्दुर्लभः॥
श्रूयन्ते करटारवाश्च सततं चैत्रे कुहूकूजितम्।
तन्मन्ये खलसंकुलं जगदिदं द्वित्राः क्षितौ सज्जनाः॥२१॥

એકેક વર્ષ ગાળતાં ગાળતાં ગાળ્યાં,
એકેક વા~~[illegible]~~ કરતાં કરતાં કવિએ,
ગુજરાતીને યુગે ગાયું ~~[illegible]~~ તે
સૂકિ ન, ~~[illegible]~~ ના હાલે. ૨૨.
વળી લોકો પત્રમાંથી, તેને સત્તાવનો સંઘ્યો,
~~[illegible]~~ રાખતા હિમ્મતી, સૂઝિ સત્તુમાંબ[illegible] ૨૩.

[illegible]

ભાગ ૧

ભગવાનની સમજુતી.

[illegible]

પ્રકરણ ૧.

[illegible] ભગવાનના ભક્તજનોનાં પૂજાસ્થાન, [illegible]

ભગવાનનો ઉદ્ગાર

અને

ભગવાની વિભૂતિ ઉદ્ગાર.

[illegible]

૧ ભાગવત ૮-૮: [illegible] માતા પાસે રમતાં રમતાં [illegible] આ [illegible] માટી ખાવા લાગી: "મોટાભાઈ, [illegible] "પેટમાં શું હશે?" પેટમાં [illegible] તેમાં [illegible] ઉદરમાં કંઈક [illegible]. [illegible] કંઈક [illegible] ગઈ. [illegible] અને ~~[illegible]~~ [illegible] ગઈ. ~~[illegible]~~ [illegible]: "આ મોટીને તેની માતા [illegible] પૂછવા લાગી [illegible] શું સમજાયું? [illegible] ના [illegible], હા, બા!"

[illegible] ના [illegible] હું [illegible] કર્યું છે?

ભગવાન — મોટા કાકા, હું [illegible] નહીં! ~~[illegible]~~

[illegible] પેટમાં [illegible]

[illegible]

એક બોલ્યું!

બેન, આ બાળકોમાંથી કોઈનો ખૂબ વાચન કરવા મગજમાં ઘણી બેસે.

૨. વસંત ૧૦-૧૧. "મોટા કાકા, આ પરદેશવાળું શું કારણ હશે? ના પડ્યાં ના ન આવે!"

કોઈ કહેતી આવું વિચારે ભણાવનારે આવો પ્રશ્ન પુછ્યો.

આ પ્રશ્ન મને વિચારમાં નાંખ્યા. ભણા-

વળી વર્ષ બે વર્ષની હતી ત્યારે ભાવનગરમાં તેને બાળકો

જોઈ વિદ્યામાં જોઈ તે કાળે રમતાં કુતૂહલપૂર્વક હું

જાણે હતો તેમાં કેટલું પુછાવે વિદ્યાનું પિતાને

પ્રશ્ન પુછ્યા છે તે કંઈક આવા જ હતા. તેને "પ્રતિભાને

"આ શું ભણાવતો કામ કર્યો?" "આના બાળકુંએ:

"એનું લાગે કંઈ બંધાશે? આ દરિયામાં આ વહાણો ન

"એ ભાગ્યવાળાનો ધર્મ મને પ્રશ્ન શીખવે એને કહ્યું

"તેને શું એ ભાગ્ય આપવાનો ધર્મ ભણાવતી:

"ખરી! આને દરિયામાં હું એને આ પ્રશ્ન પુછવાનો પ્રસંગ ન

"આવ્યો." આ વિચારો પુરાં થતાં પહેલાં તો ભણાવનાર

વળી ફરી પ્રશ્ન પુછ્યા કે કંઈક શરમાતી

શરમાતી ઊભી રહી. "આ બાળકને શો ઉત્તર આપું?"

મને પિતા વધી કે એને આપવા વખ. એને ઉત્તર

દેવો પડ્યો કે એને પાસે લઈ વાંચે છાપે કે દેશ દેખે.

"બેન, આપણે ત્યાં નું નામ અને આપણા બાળકો

અવતારોમાં છાપે માટે ત્યારે પડ્યા વિના ન રહે.

માતાપિતા અભ્યાસો ન હોય

માટે શિક્ષકોએ માતાપિતા ન હોય ત્યારે કોઈ ઘણું આપે".

રમતું પરદેશ નહીં કે કુમાર રહેતા નથી?"

[illegible]

૩ તે બોલતી નહીં ને સંપૂર્ણ રીતથી સાંભળતી રહી. મારા હૃદયમાં ઉદ્ગાર ઉઠ્યા: "બ્હેન, આપણા લોકોમાં તું જ એક મને સંભાર કરાવે છે. ને "તેથી ઈશ્વરની કૃપા [illegible] છે તેમ જ કૃપા ત્હારા ઉપર તેમ [illegible]! [illegible] આશીર્વાદ અને મધુરતાના હૃદયની હતી. આવાં [illegible] હૃદય હોય તો! [illegible] પૂજનીય [illegible] છે ને [illegible] હૃદય આવો [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે ને [illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]! મારા હૃદયના [illegible] [illegible] [illegible]

ત્હારા હૃદયમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ત્હારા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ત્હારા [illegible] [illegible] [illegible] મારી હૃદયમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મ્હારી હૃદયમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
"[illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible].
"હું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
"[illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]."

([illegible] ૧૯૧૪ (૨૦-૧૨))

[illegible] આ મ્હારી હૃદયની [illegible] [illegible] [illegible]

પાન ૨

આવો અસંખ્ય ઉદ્ધાર કર્યો ત્યારે તારો પિતાને કહેતા તારા
ઉદ્ધારને માટે તારા જીવનનાં મર્મધામ, તારા જીવનમાંની ગૂઢ
ત્યાં પ્રકટ થવાયેલા વાત્સલ્યથી અને કુટિલથી વચનામાને પ્રત્યક્ષતાથી
જ ઉદ્ધાર કર્યો છે, અને સુખવાસનાને સ્થાને [illegible] ધર્મથી,
તપોમથી, પવિત્રતા સ્નેહમૂર્તિ [illegible] વિના અન્ય વાસનાનો
અંકુર આ તારા જીવનમાંની વાસનામાં ફૂટ્યો નથી એ પણ
અનુભવ પ્રકટ કર્યું છે, એ જ મારા હૃદયનાં ગૂઢ આનંદોત્સવિત
[illegible] કૃતિ, મારા હૃદયના ગૂઢ મર્મસ્થાનમાં અને પ્રકટ
કર્યોમાં, પરિણામ-પામ્યું. પણ આ તારી સ્તુતિ હોય તો. આપણા
ઔરસિક સંબંધને વિચારતાં, પિતા પુત્રના [illegible] જ જીવ એવો
પક્ષપાત તારા પ્રતિ મારે નથી એવું હું કહી શકતો નથી. માટે
એ તો બદલામાં [illegible]. આ લેખ હું કહી તારા સ્તુતિભાવને માટે
લખતો નથી, પણ તારા જીવનના મર્મસ્થાનો અને ઉદ્ધારોના
પ્રકટીકરણમાં સંસારને માટે કંઈક લાભ [illegible]
છે એવી ભાવનાથી આ લેખને હું પ્રયોજું છું. અને લેખ
ની [illegible] વાસ્તવિક કર્તા તો તું જ છે. તારા અવસાન
પછી જગતમાં તારા જેવા અનેક પુત્રો
અનેક માતાપિતાને પેટ અવતરી જીવતા રહી અને
જગતને સર્વનાં હૃદયસ્થાનમાં તારા જ સ્મરણે
લખું છું, અને તે સર્વને ભાવનાઓ જ ગાઉં છું. તો
પ્રેમ વાંચનાર! આ લેખમાં હું ભાવનાશબ્દથી અનેક સંબોધન
એવું છું તે આ સર્વ ભાવનાઓને ઉદ્દેશી કહેલાં સમજને વાંચવા
આ લેખ [illegible] વાસ્તવિક કર્તા ભાવનાને આ સર્વ
ભાવનાઓના સર્વ[illegible] સંબોધ્યું છે એમ સમજજે.

૭. તે બોલતી નહીં ને સંતુષ્ટ દેખાઈ આવતી હતી. મેં આગ્રહ કરવાનો વિચાર કર્યો: "બહેન, આપણી નાતમાં તું છું ત્યારે હક સંસાર "કરવો છે ને લગ્ન કરવાની ઈચ્છા હોય તેમ ન હોય ત્યારે વિધુર "તેમ રહેવું". એ સ્વાભાવિક એવું મનાવવાનો પ્રયત્ન હતો; એવા સ્વાભાવિક કરવાનું જરૂર હોતું નહીં અને તેનાં કારણો હતાં નહીં! [illegible] કારણ કે જે છે તે અહીં [illegible] જરૂર આવી વિચારે એમ ન બધાંને લાગે છે.

3. કુમારિકાઓ અને કુમારાવસ્થાની વિધવા હતી [illegible] સાંભળવાનો મહાભારત [illegible] વિવાહ વિધિની પ્રણાલિકાને સાંભળવાનો [illegible] જાણે [illegible] સંભળાય ને પ્રચાર [illegible]. [illegible] પરિણામે [illegible] હતું છે. [illegible] માતાપિતાની ઇચ્છાઓ ગૃહસ્થાશ્રમની [illegible] તેમાં [illegible] ને [illegible] વિચાર કરે છે ને [illegible] તેઓ [illegible] જરૂર [illegible] વિચારોના [illegible] છે તેવા વિચારો [illegible] [illegible] છે. તેમના ઉપરના આ વિચારો [illegible] કરે છે અને [illegible] પતિવ્રતા [illegible] અને [illegible] અને [illegible] કરી [illegible] અને તેનું [illegible] આ [illegible] અને વિવાહો [illegible] આ [illegible] વિચારના [illegible] અને [illegible] ને [illegible] આવતો નથી. [illegible] ને [illegible] [illegible] અનુભવ [illegible] અનુભવ [illegible] કરવાનો હતો.

"[illegible] પુરુષોમાંથી [illegible] સ્ત્રીઓમાં [illegible]?"

અને ~~[illegible]~~ કવિતાની રચના કરવાનો પ્રયાસ
પણ એ સહૃદયહૃદયમાં ~~[illegible]~~ જાગે તેણે પોતે જ સાધ્યો
અને ~~[illegible]~~ તેના આસ્વાદકાળ. એમ એ ~~પ્રયત્નમાં [illegible]~~
આરંભ ન કર્યો.

એ કવિતાનો [illegible] ભાવાવતાર પ્રથમ પ્રસંગ તેણે.
કર્યો હતો તે કવિતાનો રસાસ્વાદ કરવાનો પ્રથમ પ્રસંગ ન આપ્યો. ~~[illegible]~~
એના સહૃદયહૃદયમાં પણ ખુશીને નવનવા [illegible] પ્રવર્તતો હતો ~~[illegible]~~
ઉલ્લાસ પ્રસંગે અનુભવના [illegible] માં જ પ્રવર્તતો આવ્યો ~~[illegible]~~ હતો.
એ ભાવના તેના સહૃદયહૃદયમાં પ્રગટ [illegible] થઈ તેનો
~~[illegible]~~ તેના વિષયનો કાંઈ ઉલ્લેખ વિના ઉત્તર આપ્યો તેનો
આરોગ્યવર્ધક ભાવના તેણે જ પ્રવર્તાવી પણ
ઉત્તર તેણે આપ્યો કે, એ પ્રેમમાર્ગમાં [illegible]

"મને હૃદયમાં કાંઈ ચિંતા એને પ્રેમમાર્ગમાં [illegible] હતી. [illegible]
'ચિંતા નથી આવતી હતી, પણ હવે થઈ છે. [illegible]
"કુદરતમાં ખૂબી કવિતામાં ખૂબી છે કે
" [illegible] આવતીમાં. [illegible] ભાવો આવતા,
" [illegible] ચિત્ર આવતીમાં [illegible] ગાવાનો સાથે.
"આવાં ચિત્રો દીઠાં ને [illegible] છતાં [illegible]
"એ જ પ્રમાણે રસિકતાના સાથે [illegible]
"[illegible] છે. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] છે તે [illegible]
"[illegible]. તેને પણ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] છે તે [illegible]
"તે [illegible] ~~[illegible]~~ કવિતા કરતો નથી. [illegible] ~~[illegible]~~
"[illegible] કર્યો."

[illegible] એ તેણે આ વિષયમાં આમ પ્રથમ ઉદ્ગાર કર્યો.

[illegible]

૬૦ શકુન્તલા નાટકના ચોથા અંકમાં તેને વિદાય કરતાં આશ્રમનો ... [illegible]
એવો વિધિ દર્શાવ્યો છે કે "શકુન્તલા, લગ્નવાળી પતિને
"આપતાં નિશ્ચિત છે ત્યાં જાણે કે એની માતાને એની
"દુઃખ ... અતિશય ... [illegible]
"એને સંભાળજો ... [illegible] ... નાટકમાં છતાં! ...
" વિદાય આપો ને એવા ... કે એની ... સખીઓનું.
"... લગ્નવાળી. ... સખીઓ
"... હશે". શકુન્તલાને ... [illegible] ... કરી ...
દુઃખ કરી એને ન ... લગ્નવાળીને ... [illegible]
પરમાં ... [illegible] ...
... [illegible] ... હતું કે
ધર્મપિતા તરીકે ... [illegible]

अर्थो हि कन्या परकीय एव
तमद्य निश्चित्य करे गृहीतुः ।
जातः प्रकामं विशदो ममायम्
प्रत्यर्पितन्यास इवान्तरात्मा ॥

... [illegible] ...
(અર્થ:– કન્યા તો પારકું ... [illegible]
... તેને ... [illegible] ...
તેની ... [illegible] ... વિદાય ... [illegible]
... [illegible] ... વિદાય ...)
... [illegible] ... "[illegible]" ...
... [illegible] ...

... [illegible] ...

૭૦૩

[illegible] ભગવાનને તેના પિતાના [illegible] [illegible]

[illegible] એક દૃષ્ટાંત આપ્યું, "હે ભગવાન [illegible] [illegible]

મારા પિતા [illegible] [illegible]" એમ [illegible] [illegible],"

એ ગીતા [illegible] હતી તેમાંથી "कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन"

ના [illegible] સંસ્કાર [illegible], [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] પિતાજીના [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] મારી [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ઉદ્ધાર [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] સંસ્કાર [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

એ અધિકાર [illegible], ભગવાન, તું મારી [illegible] [illegible]?

એ અધિકાર હું નથી [illegible] [illegible] [illegible]

એ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હું નથી [illegible] [illegible] —

[illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] હું નથી [illegible] [illegible]

માં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

પિતાજીની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]" [illegible] પિતા [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] "એમ

"નહી, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : [illegible] પિતા

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! ભગવાન! [illegible]

મારે [illegible] નથી [illegible] મારી [illegible] [illegible]! [illegible]

[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] હું [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

૯૦. [illegible] વાંચ્યું છે કે શ્રવણની [illegible] માતૃપિતૃ [illegible]
ભક્તિ. [illegible] કે તેના [illegible]
[illegible] માતાપિતાનો [illegible] અને [illegible]
[illegible] મારા [illegible] અને તેના [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] રહ્યું.

[illegible]

[illegible]

૪. એવા કઠિન [illegible] ન [illegible] [illegible] પણ [illegible]
ને [illegible] તો [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] નથી. ~~[illegible]~~ મારા [illegible] પણ [illegible]
[illegible] અને [illegible] પણ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] મારી [illegible] મારા [illegible]
[illegible] મારી [illegible] [illegible] ને [illegible]
[illegible] તે [illegible] પણ અને [illegible] તે [illegible]
[illegible] તો અને [illegible] મારા [illegible]
[illegible] [illegible] અને [illegible]
[illegible] મારા [illegible] ~~[illegible]~~ મારા [illegible]
[illegible] તેમ [illegible] પણ [illegible]
[illegible] તેમ [illegible]
"[illegible] ને ~~[illegible]~~ [illegible] તેમ ~~[illegible]~~
"એવા રીતે [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] મને [illegible]
"[illegible] [illegible] અને [illegible]
[illegible] મારે તે [illegible] અને [illegible] મારી [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] તે [illegible]

પા. ૪

"કોઈ પણ લડાઈમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મોટો

"[illegible] નાનાં છોકરાં [illegible] [illegible] [illegible] કે [illegible]

"ઈશ્વર[illegible] [illegible] [illegible] કરતા. [illegible] [illegible] [illegible]. ~~[illegible]~~

"[illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ હોય તે [illegible] કરવું. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

"[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~. [illegible] [illegible] [illegible]-

"તે. તો ઈશ્વર [illegible] [illegible] [illegible] રહે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. X.

"[illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

X X "[illegible] કરવાના છે કે [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible] [illegible]~~ [illegible]

"ના [illegible] રહેશે. તે કંઈ કંઈ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

"કરવો. તે મારો [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] નથી. [illegible]

"[illegible] કે [illegible] વાત [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] છે કે [illegible] વાત [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] વાત તે તે [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible]. માટે [illegible] [illegible] ન [illegible] તે [illegible] [illegible]

"કોઈ [illegible] નહિ. ન [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible]

"[illegible] [illegible] છે માટે કોઈ [illegible] તો ન [illegible] [illegible].

"[illegible] [illegible] છે માટે કોઈ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] છે કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"ન [illegible]. માટે તો તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"મારા [illegible] [illegible] કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible]

"[illegible] તે ~~[illegible]~~ રહેશે. [illegible] પણ [illegible] [illegible] [illegible] તે.

"[illegible] કંઈ વાત પણ કરતા નથી. ~~X X [illegible] [illegible]~~

"~~[illegible] [illegible] તે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~

ભાઈ

આમ પંચમાં તેણે તેને લખ્યું કે "મારી બાબત કોઈએ
"હુંએ ફિકર નથી કે પૈસા મારું શાકનું તો બાબ પેટમાં સમાવી. આવ
"કોઈનો વિશ્વાસ નથી કે હાલાં સંરક્ષણ સેવા કરીશ તો સુખ કુંઈ.
"ફાવણ માયાક રસ્તામાં રાજ્ય ફરતાં છે. તેમાં પણ સંરક્ષણ
"રાખે છે. એમણે તો ઉપકારના સારા ફરી નથી કે ત્યારે
"અમારો તેને લખતાં ત્યારે એમની આશા પાછી બાજુમાં છે.
"તેને ફિકર કંઈ ઉપજી છે તો સુખને માટે, રાતે તેણે માગી તે
"પણ તેણે ચીઠાઓ આપ્યા એ ત્યારી ફરજ છે તેમાં જરૂર
"પડ્યા લીધાં. કોઈનો કોઈ ઠેકાણાં ન કર્યાં. ~~[illegible]~~ માગી
"કોઈ પ્રીતિ બાંધી તેને આજ કોઈ બાંધેલા. હું આ લખું કહેવા માગું
"બનીશ ત્યારે મારા મનને સંતોષ ~~[illegible]~~ થવાનો."

ભગવાન! આ દુનિયામાં તેં એવા માણસ, રાતે આ ઉત્તમોત્તમ
સંતોષ તેં એવો આપ્યો, કે તેના ખાતાનું સ્મરણ એ આજ સ્વાર્થ
આપનારને અને સંતોષ પામનારને ~~[illegible]~~ આપ્યું તે તેને પુરવાર ~~[illegible]~~ ઉપરાંત ફરીને
વાંચવામાં લાગે છે અને એ કોઈ પુરવાર માટે ~~[illegible]~~
નિપુણ કરે છે. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ કહેનારે કહ્યું છે કે
प्रकृतिगुणतो वस्तु किमपि
न रम्यं नारम्यं
प्रियत्वं वस्तूनां भवति खलु तद्ग्राहकवशात् ॥

એ વાત કેવળ સાચી નથી, પણ તેમાં
(કોઈ પણ વસ્તુ પોતાની પ્રકૃતિથી રમ્ય કે અરમ્ય નથી.) એટલે
પ્રિય કે અપ્રિય લાગે છે તે તેના ગ્રાહકના ગ્રહણને લઈને.) ત્યારે
આ સત્ય કહ્યું છે, પણ આજે તેને તેમાં ~~[illegible]~~ અપવાદ આવે છે.
આ જેને કોઈ અપ્રિય લાગે અને ગુણાતીત અપ્રિય લાગે એવા
નવી પણ ગુણાતીતને પ્રિય લાગે અને ~~[illegible]~~ સ્વભાવ છે, ~~[illegible]~~
એટલે તે ~~[illegible]~~ ...

પાન ૪

જે આઘાતને તેં [illegible] સ્વસ્થરૂપે નું [illegible] હતી તે [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] જેવી [illegible] તે જ આટલી [illegible]
કેમ [illegible] ~~[illegible]~~ ના ઉપર વાદળ [illegible] ના સ્મરણોમાં
અવકાશ કેવું નથી! ~~[illegible]~~ ના ત્હારા [illegible]
માં મિલન હોય અને વિયોગમાં આત્મિયતા હોય તો શું ઉપરો-
ક્તમાં વિયોગ હતો તે ક્યાં એ વિયોગ આત્મિય ન હતો અને
આ વિયોગ કેમ આત્મિય થયો! અર્થાત્ તને ઉપરોક્ત [illegible]
દુઃખ [illegible] સુખ કરતાં એ જ છે કે જે ઉપરોક્ત [illegible] પત્રો [illegible]
ઘણાં [illegible] તને સુખ પત્રમાં [illegible] [illegible] [illegible]
ચાલ્યો ગયો!

તું ચાલી ગઈ પણ ~~[illegible]~~ ઉપર [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] છે અને તેમાં [illegible] નથી [illegible] [illegible] લઈ
[illegible] ઉપરોક્ત [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ ત્હારી માતાની [illegible] [illegible]
કરતી ગઈ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ ન હોય તો એ ઉપરોક્તમાં [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
નું [illegible] થઈ ન હોય તો એ [illegible] [illegible] નું [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible]
ત્હારી માતા [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] [illegible] [illegible] ઉપરોક્તનું [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને ત્હારી માતા [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] નું [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] અને [illegible] પ્રકૃતિઓને [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] ન હતી! શું તું [illegible]-
[illegible] ~~[illegible]~~ શું તું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] નહિ થઈ! [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ ત્હારી [illegible]!
[illegible] [illegible] [illegible] હું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પણ
~~[illegible]~~ [illegible], અને [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

[illegible]

હરિજન [illegible] [illegible] નથી [illegible]!

[illegible] આવ્યો [illegible] [illegible] [illegible] દુઃખ

બહેનનો અનુભવ કર્યો; [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આપણે [illegible]

"—બહેન, તમે આવો. —બહેન, તમે પણ આવો! આપણે દુઃખને.

"એ દુઃખ ખાય. પણ હું તમને [illegible] [illegible] આપણે [illegible]

"ખાંડમાં શું ફરક છે? દુઃખને [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] આવો, પણ આ તો દુઃખ જ હશે!"

"ના [illegible] મારી બહેનપણીઓ કઈ દુઃખને ખાંડ [illegible] [illegible]

[illegible]! સંસ્કૃતિ નથી [illegible] આ સંસારમાં [illegible]

આ બે બહેનો [illegible] [illegible] [illegible]

—આ [illegible] — દુઃખનો [illegible] [illegible] [illegible]

આ મનુષ્ય ઈશ્વર [illegible] [illegible] પણ [illegible]

[illegible] નથી [illegible] તમે પણ [illegible] [illegible] [illegible] ઈશ્વરને

મનુષ્યને ઉત્પન્ન [illegible] [illegible] ઈશ્વર [illegible] [illegible]

[illegible] છે, [illegible] ઈશ્વર [illegible] [illegible] ઈશ્વરને [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] દુઃખના [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] સિદ્ધાંત [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કર્યું છે?

[illegible] [illegible] શું હું આ [illegible] [illegible] છે?

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

શું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] શું એ સાચું જ છે?

૬. ઉંમર ૫   ૧૭

૫. મારા કરેલા ઉપદેશોના પત્ર તો બાળકો રાખવા ને ત્યારી
પેટીમાં મારા પ્રિયતમ આશ્રિતોને ફરિયાદરૂપ
આવે તો રાખેલા મળ્યા. [illegible]
[illegible] તેઓને એવું લખાણ લખેલું છે.

"તને વિદ્યાભ્યાસ કરાવ્યો નથી દરકાર કરી જણાવ્યું.
"તે પ્રસંગે તારી મા, હું, તથા રૈયાબેન મહારાજ ને કહેતાં
"તે કરાવેલો તે મારા કલ્યાણને માટે હતો, તેમ
"મારા મનને ખૂબ કરાવેલો તે મારા કલ્યાણને માટે હતો.
"જ હાલ તને કાંઈ મારી દરકાર પડે કે મનને દુઃખ થાય તો
"એમ લાગતું કે એ વખતે આપણો કહેલો વિચાર ઈશ્વરનું મારા
"ભવિષ્યના કલ્યાણને માટે તને કરી છે અને રાત પછી
"દિવસ આવે છે તેમ આખરે તને સુખ આપશે. ઈશ્વરના ઉપર
"વિદ્યાભ્યાસ રાખો ક્યારે કરાવાય કે તેનો આપણો પ્રયત્ન કરીશું
"રાખજે તો. એમ જ લાગતું કે ઈશ્વરને આપણો
"તો ઈશ્વર તારું અને સૌનું આપણું કલ્યાણ
"કરશે. માટે હું તારું તારા કલ્યાણ ઈચ્છું ઈશ્વર કરશે
"એટલો વિશ્વાસ રાખી આનંદમાં રહેજે.

"હું આશા રાખું છું કે પડે ત્યારે તને કામમાં લાગે એવી
"સુશિક્ષિત બુદ્ધિ તને આપી છે. તે બુદ્ધિ અને વિવેક તને
"પરદેશોમાં પણ સુખ આપશે. મારા મનને કાંઈ ગુજરવા દેશે. પડે
"કે કાંઈ ગભરામણ થાય ત્યારે તારી માની સાથે વાતો કરજે
"તારી મિત્ર. તારી બુદ્ધિ સમજણ તે મારા ગુંચવારા છોડવશે અને
"તને સમજણ રસ્તો દેખાડશે. ગામ ન છોડવું. તારે ગભરાવું

સ્વ૦
"નહી કે મનાંજીને આનંદમાં રાચી આપણા કુદરતે કે સ્વાભાવનો
"ને ઈશ્વરનો વિચાર કરી ધીરજ રાખવી એ આપણી ફરજ છે.
"મહાત્માઓ અત્યારે જ આત્મવિશ્વાસ કેળવવામાં આવે ત્યારે તેને ભાગ્યનો
"ઈશ્વરે આપેલું જ્ઞાન આપેલું નથી ને આપણું મન તો આવા સવાલ
"મારી ઉપર ભાર નહી એમ માની તેની દયા આણવાની કે નહી ઈશ્વરનો
"એવે રસ્તેથી બચવાના બેસવું જ્ઞાન ઈશ્વરે આપ્યું માટે ઈશ્વરનો.
"ઉપકાર માનવો.

"મુસલમાનોની આદિપણે કેવાં કેવાં મહાપાપ કર્યાં
"એને તે બધું હિંદુ મુસલમાનોએ પોતાની જ નીતિથી ભર્યું ન્યાયી.
"કેવાં પોતાનાં કરી બાંધ્યાં એને કેવાં બધાં કર્યાં તે એમ રાખી.
"ને મુસલમાન કરીને, એને આપું મહાપાપ ગમે તેવું હશે. મહા
"આપણે સારાં એને પવિત્ર હશેરું તો એમ ધર્મનો નાશ
"માટે ઈશ્વર સારાં કામો જ કરો એમ લાગ્યું.
"માટે ઈશ્વર સારાં કામો જ કરો એમ લાગ્યું.

"મારાં માબાપની સેવા હું કેવી રીતે કરું
"મારાં માબાપની સેવા હું કેવી રીતે કરું તેની સાંભળી છે તેથી.
"એવી બાબતમાં ~~એવી~~ મારી શક્તિ ~~~~ કેવી સાંભળી હશે તો
"મને રાજ હોય તો એ મુસલમાન હું સેવા કરતો હશે તો
"મારાં માબાપ મને આશીર્વાદ દેશે તે મારાં સેવા કરવાનું
"મારાં માબાપ મને આશીર્વાદ દેશે ને મારાં મન

"મેલી. "મારી આંખે કાંઈ કહેવાનું બાકી ભાઈ તો મન
"દુઃખ કરીશ નહી પણ આપું સેવું મન્દિર એને કાંઈક બધું
"બોલવું કે તે મહાપાપ આપણે આવ નહી તો આગળ કહું.
"પવિત્ર બનાવી એને આપણે મારી સારી બોલવી. કહેવો
"મહેક દિલે હશે કિંમત રહેવા તે તે દાન કરીએ પણ.
"ઉપકાર ન ભૂલતાં મનમાં સમજ મનમાં જ રાખવું એમ સેવા

૬:

"હિંદમાં આવે તું ન પડે એટલી સાવચેતી રાખજે.

"મારાં આશ્રમના મકાન ખાલી હોય અને તે તેમના

"પાસે ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] કરજે અને ફરી એવા હોય તેમને

"ખબર નહીં એવી રીત રાખજે. એટલે તેમને અને તને બહુ

"બહુ સુખ થશે.

"મારા ભાઈના દીકરાને ~~[illegible]~~ ભારે

"આ ફીકરની ચાકરી છે ને તને ધ્યાનમાં [illegible] તો તે

"મને ભાર વાંચવાનો બહુ મળતો ન હોય ~~[illegible]~~

"બાબત ઉપર ભાર નથી. આફ્રિકાની એવા તો [illegible]

"પણ ભણવાનું છે. પુસ્તક વાંચવાથી જે ભાર એટલે [illegible]

"જે ભાર તને હું મારા પત્રોમાં

"મળતાવળો થઈશ!

ભાઈ પત્ર: "અમારે લખવાનું જે કે તને વાંચવાનો

"બહુ ન મળતો હોય ત્યારે અમારે પરદેશી વસ્તુઓ મળે ત્યારે

"તને જે જે પુસ્તકો વંચાવવાં છે તેમાંથી ઉપયોગનાં કે જીવનનાં કે.

"જાતના વાતો વાંચી હોય તેનો વિચાર કરવો ને તે સંભારવાનું

"ચાલવાનું. ભારે બાળ દ્રાક્ષની રસકસ છે તો એવા ભાવને

"ફરજનું સુખ થયું છે કે એનો બહુ ફેલા ફેલા ઈશ્વરના વિચારમાં

"આવ છે તે સંભારવું ને તેનું સુખ ભારે પામવું: બહેન, તું હવે

"આશ્રમમાં છૂટી પડી રહે પરદેશી થઈ ત્યાં આવવાથી તને

"દાક્તરના કે રાત આપવા નથી આવતું; પણ એટલો થોડો

• ૧. [illegible] ફુલકાનાના આશ્રમવાસીઓ [illegible] [illegible]

દેવિબાબ પંડ્યાજનારી

સ્વ.

"પિતા! તને સારવારની આશા છે એ વિચારે આજે [illegible] મારા મનને

"બચાવવું કરવું તે એવા ઉપર કે આ સંસારમાં દુઃખ તને શાંત [illegible]

"કરે નહીં."

ઓ ભાગ્યની! આ પત્રોને વિષે શું કહું! તેમાં મેં

પિતા અને તેને [illegible] સારવાર [illegible] આવ્યું તેમાંનો [illegible] પણ

હું તને [illegible] આપી શક્યો નહીં. પત્રલખાણ [illegible] સારવારનો

મારો [illegible] વિચાર [illegible] મારી પ્રકૃતિને [illegible] હતા

નહીં, અને તેં મારા [illegible] આ [illegible] પત્રોમાં [illegible]

[illegible] ન મળી [illegible] કે [illegible] મારા [illegible]

[illegible] કરવા [illegible]

[illegible] પણ [illegible] કહ્યો [illegible]

[illegible] પત્રોમાંનો [illegible]

મારા પત્રોનો અને [illegible] પત્રોમાંના [illegible]

[illegible] મારા [illegible]

[illegible] ન [illegible] મારા [illegible]

[illegible] મારા [illegible]

[illegible] મારા [illegible] મારા [illegible]

[illegible]

[illegible] નહીં [illegible]

[illegible] નથી. [illegible] મારા અને [illegible]

[illegible]

[illegible] અને [illegible] હોય — કે [illegible]

[illegible]

[illegible]:

વત્સ त्वं नु दुर्नीति मि(प्र)य हृदयं येनाद्य [illegible] :

[illegible] विधिना दृष्टोऽसि दैवाहिता ॥

कृतकुल [illegible]

પાન ૩

(કવિ— "હે વત્સ! તમારા ગૌરવરૂપ નીડરતામાં ભૂલાવો છો

તો ફૂલફૂલ જેવાં પોતાં તોતળ ~~[illegible]~~ સર્પ બેવડા જ્યાં ~~[illegible]~~ છે.

કેમ રાખો છો તે ~~[illegible]~~ તેથી મને મારી શિખામણ યાદ આવે છે")

યુવાન નિઃસ્વાર્થ સેવા ઓછરવાની લાગણી ~~[illegible]~~

તેમ ફૂલફૂલના મનમાં એની પોતાનું માન મનમાં સ્વાભાવિક

~~[illegible]~~ સહજ ભાવે પોતાની સ્વાર્થીપણા કરતાં, શાંતિરૂપ

દાખલ થઈને કરતાં, યુવાન આ ~~[illegible]~~ ફૂલફૂલના લક્ષણ શીખે તો સારું કર્યું.

ભાવી અને શાંતિના સમભાવથી સંપન્ન થઈ શકે. ફૂલ પોતાં સહી

ભગવાન! એ ત્યારે શું પણ ~~[illegible]~~ ફૂલફૂલ ઉપર જ પોતાં હસી

નહિ! ~~[illegible]~~ શું પણ મારી એ ફૂલફૂલના રૂપ જેવાં ખૂશનુમા

આશય શું? પ્રકૃતિની સાહજિકતા ઉપરનું સાધુ ભાવનું છે તે મારું

પણ મને પ્રિય છે એવા સંસ્કારથી શિક્ષિત થઈને મને લાગે તે તેમ

મનોભાવ ઉપર શું કહ્યા કરે!

મને ઈશ્વર પાસે.

૬. મારા બાળકોમાંનું એક બાળક ત્યારે ઈશ્વર પાસે રોજ નીચેની પ્રાર્થના

કરતું હતું: "હે ઈશ્વર, મારી પાસે આપેલા દુઃખને

"સહન. હું તને કદી ના ભૂલી શકું. મારી ~~[illegible]~~ આ ~~[illegible]~~

"નિરંતર કરી આ આંખોમાંથી મેં કાંઈ ઉતારી મારા હાથ ~~[illegible]~~ નહિ કરવા

ભૂલાયું છે! ~~[illegible]~~ હું તે બાળકને મારા હાથ મૂકવાના મારા વિચારોની

પણ જ કરતો હતો તો ~~[illegible]~~ કાંઈ માટે મારા વિચારોનો

પૂરતો રહેવો. પણ એક બાળકને તેને પૂછવાનું કે શા માટે

"આ ભક્તિ, આ કૃપા માટે આપણને તે નવીન છે ~~[illegible]~~

"સમજીને શીખવી શીખવવી પડે છે તેનો મારો જ ~~[illegible]~~ મારા હાથમાં હતું

૬. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

૨૦૬

"તો આપ [illegible] કહેલી [illegible] કરતાં [illegible] આપો

"પ્રવૃત્તિમય [illegible] કેટલાંક [illegible] છે [illegible] હતા,"

"[illegible] કે [illegible] આ [illegible] મારી [illegible] નથી?

ભગવાન! [illegible] [illegible] માં [illegible]

[illegible] છુટકારો [illegible] [illegible] [illegible] આપ

છુટકારો - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આપ.

[illegible] ત્યારે [illegible] [illegible] હતા [illegible] આ ત્યારે [illegible]

[illegible] ત્યારે [illegible] [illegible] ન હતી? [illegible] આપે છે.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] માં - [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] આપે છે તો ત્યારે [illegible] [illegible] માં

[illegible] આ [illegible] ત્યારે [illegible] [illegible] [illegible] કરી

[illegible] [illegible] નથી? [illegible] હું [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible]

ભગવાન હતા [illegible] [illegible] મારી હું [illegible] તે [illegible] છે [illegible]

[illegible] સત્યાગ્રહ હતા તે [illegible] ત્યારે [illegible] છે તેને.

[illegible] [illegible] મારી [illegible] [illegible] [illegible]

ત્યારે [illegible] [illegible] કરતા નથી, [illegible] [illegible] [illegible] છે

[illegible] [illegible] [illegible] સત્યાગ્રહ [illegible] [illegible] તો [illegible]

[illegible] [illegible] સત્યાગ્રહ [illegible] ત્યારે [illegible] [illegible] તો [illegible]

[illegible] [illegible] માં હું [illegible] છું. હું [illegible] [illegible] માટે -

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] માટે - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] માટે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] છે તે [illegible] [illegible] તો [illegible] [illegible] -

[illegible] [illegible] [illegible] છે.

[illegible] - [illegible] - [illegible] [illegible] આ ત્યારે [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] છે, તે [illegible] હું [illegible] છું કે [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

વ્હાલી માતાને. અને એવી [illegible] માતાઓને [illegible]

બાળકો ~~[illegible]~~ દુનિયાનું ને હિતાર્થે અનુભવ જીવનને [illegible]

ગાળ્યા તે હિતના બાળકોમાં પણ ~~તે અનુભવ નથી,~~ તેનું આનુ-

ભવું નથી કે વ્હાલી માતા અનુભવે નહી તેને માટે તો બાળકો

ઉપદ્રવ અને જનોની દયાજનક સમજવામાં ભૂલના રહેલી નથી.

૭. તું તો દુનિયાના દેવ [illegible] ગયો છે નહી! [illegible]

[illegible]

[illegible]

૨૦-૬-૪૮

આમ ઉપલી રીતે કુદરત વિરલ મનુષ્યો – મનુષ્યદેહ ધારી મહાત્માઓ – મનુષ્યજાતને બક્ષિસ કરતી રહે છે. તેઓ [illegible] ના વર્તુળમાં રહી કહેવાતા હોય છે તે ઉચ્ચ પ્રકારની પ્રેરણાનું નિધાન છે અને તેને ભૂમિ પ્રેરણાનું કરે છે. [illegible] પોતાના જીવનને આ પ્રેરણાના આધારરૂપ ગણી તેઓ જીવતા રહે છે અને જીવવાનો પ્રકાર ક્રિયા-આધાર [illegible] પણ પ્રેરણાનું ન હોઈને, જીવના વિરોધીને ન હોઈને, તેમના પ્રકૃતિ જીવનને નિષ્પ્રેમ કરી નાખે છે, અને તે નિષ્પ્રેમ જીવની રહેતા અને પ્રકાશપાતા તે પણ કંઈ નિષ્ક્રિયતા ન છે. તે જીવનને માટે [illegible] જીવનમાં તે [illegible] કરે છે, તે જીવનમાં તે જીવનનો ધર્મ સમજાવે રહે છે, તે [illegible] પરમયોગનો કંઈ પ્રકાર છે, [illegible] અને તે જીવન [illegible] પરમયોગનો [illegible] અને તે જીવને [illegible] જીવની પણ [illegible] વિવિધ હોવા છતાં ભૂમિએ નિષ્ક્રિયતા [illegible] ~~જીવનના~~ કરી કહેવું છે.

कुर्वन्नेवेह कर्माणि जिजीविषेच्छतं समाः

– "કર્મ કરતાં કરતાં સો વર્ષ જીવવાની ઇચ્છા રાખવી" – એમ [illegible] નિષ્ક્રિય કહે છે. તેની [illegible] આ જીવનને [illegible] ઇચ્છા [illegible] ભૂમિએ [illegible] આવા [illegible] જીવની [illegible] નિષ્ક્રિયતા છે. [illegible] નિષ્ક્રિયતા છે, અને તે નિષ્ક્રિયતાને [illegible] તેને આ [illegible] છે, અને તે [illegible] ઉત્કૃષ્ટતા માની.

[illegible]

૯. પણ [illegible] રીતે [illegible] કરી [illegible] નિષ્ક્રિયતા છે તેમ તે [illegible]

૯. [illegible] [illegible]

૩૮/

જાગૃત પ્રવૃત્તિ પણ છે; કેટલીક લૌકિક અને બીજી ધર્મબોધિત.
લૌકિક પ્રવૃત્તિ પોતાનું ભરવાનું પોષવું અને મરવાનો પ્રયત્ન
અને બચાવવાનું સાચવવાનું કરીએ છીએ. તેમ લૌકિક નિવૃત્તિમાંની
મનુષ્ય પ્રેરે શક્તિમાં ને સાચવવા માટે છે, તેમ લૌકિક પ્રવૃત્તિમાંની
મનુષ્ય બાધક વસ્તુના — ડૂબવાના માટે કરાય તેને દૂર કરવાનો
માર્ગ સાચવવાને પરિતોષવામાં શકાય છે. શ્રુતિબોધિત નિવૃત્તિ-
બાળો લૌકિક નિવૃત્તિથી તેમ લૌકિક પ્રવૃત્તિથી દૂર દૂર છે. પ્રાપ્ત થાય
ધર્મબોધિત પ્રવૃત્તિ એક દાન કોઈક ધર્મના સાધનરૂપે પ્રાપ્ત થાય છે તે ધર્મ-
બુદ્ધિ કહેવાને સ્થાનોમાં ને પ્રવૃત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે તે
બોધિત થાય છે. આચરવાને માટે પ્રયત્ન કરવા કરવા, ગુરુજનોની મરજી
વિરુદ્ધ ચાલવાનો પ્રયત્ન કરવા કરવા, અને [illegible] ગુરુજનોની
સાધનરૂપ હોય તેનું મન ન રાખવું, આ દૃષ્ટાંતો [illegible] કર્તવ્યબુદ્ધિનું
ગુરુની આજ્ઞા ઉપરાંત, ગુરુના મુખમાં પ્રવેશ કરે છે. [illegible]
પિતાની આજ્ઞા પાળવાને માટે ત્યાગ કરવાને [illegible] તેની
સમક્ષ — સ્વજન — રાજ્ય તેની વાટ જોઈ, તેનો દર્શન કરી, તેની
પાછળ ચાલે માગ્યો જ તેની શ્રુતિબોધિત પ્રવૃત્તિ તેને ધર્મ પ્રાપ્ત
થઈ. એ ધર્મબોધિત પ્રવૃત્તિ પણ આ દૃષ્ટાંતે લોક-કલ્યાણ-
બોધિત કહીએ તો ઉચિત છે. એ [illegible] શ્રુતિબોધિત પ્રવૃત્તિ
શ્રુતિબોધિત નિવૃત્તિમાંથી જ પ્રાપ્ત થાય છે, કારણ કે એવી
શાસ્ત્રમાં આ નિવૃત્તિ સાચવવાને લાભ છે તે જ એવી [illegible]
નિવૃત્તિઓના પ્રકાર-
[illegible] ગુરુજનો નિયમનું પ્રાપ્ત થાય નિવૃત્તિના [illegible]
[illegible] પ્રાપ્ત થાય છે. [illegible]
બાહ્યરૂપે પ્રવૃત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. [illegible] પ્રવૃત્તિને શાસ્ત્રનો
[illegible] નિવૃત્તિઓનો ભાગ કર્યા વિના પ્રવૃત્તિને શાસ્ત્રનો
મનુષ્યજાતિનો પ્રસંગ છે. તે દર્શાવવું [illegible] શાસ્ત્રમાં છે

અજરામરવત્ પ્રાજ્ઞો વિદ્યામર્થં ચ ચિન્તયેત્ ।
ગૃહીત ઇવ કેશેષુ મૃત્યુના ધર્મમાચરેત્ ॥

“વિદ્યાનું અને અર્થનું — એટલે પુસ્તકોનું — ચિંતન [illegible] [illegible] મનુષ્યે પોતાને અજર અને અમર ગણીને, એટલે [illegible] માં રાખવું; અને ધર્મનું આચરણ કરવું, [illegible] [illegible] ને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આવા [illegible] અને [illegible] [illegible] રાખવો અને [illegible] [illegible] [illegible] ધર્મ [illegible] [illegible] ધર્મ આચરણ કરી લેવું [illegible] રાખવો.”

આવા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ધર્મ, [illegible], હું [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરવું છે તો [illegible] [illegible] [illegible] છું. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છું; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];

એક સમયે જેવાં તેમાં વિજ્ઞાનના, અને માનવ ઉપેક્ષામાં આવેલાણી અને ઉપેક્ષકોના આક્રમણ, જીવન; વિજ્ઞાનિકોની અને બુદ્ધિમાનોના આવી વિરુદ્ધ આચાર્યવાળો – ધર્મ ધર્માચાર્યવાળો – જીવન-સમાજ : આ સર્વ સાથે માનવ અને આધુનિક રૂપે આ દિશાનાં આવેલો અને આવશ્યકતા અને આદમીઓમાં પ્રજાની ધર્મભાવનાની આમાંથી મનુષ્યમાત્રને સાચું કહે છે, અને માનવતાનો અનુભવ કરી ભાવનાનાં "અંધ દરેક તેમ ભૂલ્યાં!"

"અનુભવ કરવા જીવન તરફ જાઓ, દીપક નહિ ધર હાથ લઈ ફરજો!"

એવું કહેનારાઓ આવા પણ મનોભાવનાનો આધાર છોડેલો અને સંસ્કૃતિઓમાં – આમાં મહત્ત્વ છે – જીવનનો અનુભવ આવી અનુભવ કરવા દેવ નહિ જીવન અને જીવનમાં જીવન અને આદર્શ રૂપે છે. એ આદર્શનું ગાઈ તે આદર્શનો આવીને આ લોકનું કલ્યાણ છે, અને દરેક ચિત્ત એ ધર્મનું તો આવું કલ્યાણકર આપીએ છે, અને ચિત્તની વિચારની આ લોકનું ધર્મના સંસ્કારમાં લખેલા ન. ઉદ્ધાર કરીને

"મૂંગો છું અનુભવનો ભાવ, આપણ આચાર વગાડ!"

લોકપ્રિય આ લોકોના કલ્યાણ લોકનું સંસ્કૃતિના કરનાર ભાઈઓનો અને લોકના અનુભવ ચિત્તની પણ કાંઈક દેશનો ધર્મ અને લોકનું કહે એ આપેલ ન આ ચિત્તનિત્ય પ્રિય અને લોકનું મનની આદર કરે છે.

પ્રકરણ ૨

જીવનપ્રવાહોનું સંગમસ્થાન.

સ્વ. પતિસ્મૃતિ

ભોળાનાથનો વિવાહ તેમના [illegible] વડીલે [illegible]
ગાયકવાડી પ્રાંતના પેટલાદના એક કુલીનોમાં પણ [illegible] [illegible]
આવેલા સ્થળમાં રહેતા રા.રા. [illegible] [illegible]
સિદ્ધપુરવાળાના [illegible] રા. [illegible] સાથે કર્યો હતો. [illegible]
આ કન્યાની જ્ઞાતિનો [illegible] તેના [illegible]
[illegible] બંધાઈ ગયો હતો, અને [illegible] [illegible]
બહેનના વિવાહથી તેઓ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] તેમનો [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] વિવાહને પણ [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] તેનાથી [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] વિવાહ [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] જ્ઞાતિના [illegible]. પણ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ભોળાનાથનો વિવાહ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] જ્ઞાતિના [illegible]
[illegible] [illegible] નહીં, પણ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

૭૦ (

[illegible]

માં એકાદ ઇલાકાનો પ્રદેશ, ફરતા નાટાલ ફાળિયાવાડ ગઈ છે એવો

ફરતા પ્રદેશનું ફરિયાદ ખાતા પણ છે.

ફિનિક્સમાં રા. મણિલાલભાઈ એક સમયે ~~[illegible]~~

એક મહાત્માઓનો સ્વરૂપ ઠાર અને તેમની વૈભવ અને સુધારા

હતી અસીમ ગણાતાં હતાં. પરંતુ તે પછી આનંદ પંચાવટી

ખેલાં ~~તેમના પછી~~ શરીર લાગતા ફાળ પછી તેમના પછી અને વિચાર

લાગી, અને ~~[illegible]~~ વિચાર સાથે અને દિલગીરતા જ ~~[illegible]~~ કરીને

પછી રહી તેણે મુંબાઈમાં શરીર ~~[illegible]~~ હવાતો નથી તેમના

અવગણના પણ. ~~એક~~ આ શરીર પરમાર્થ સાધવાનું કહ્યું નહીં ~~[illegible]~~

મર પ્રીતિ હતી ~~[illegible]~~ એ ઘણાં તેમનું ભાગ્ય ઉપર રહેલું લાગે

~~[illegible]~~ આવા સ્વરૂપનો અને આવી દિલગીરતાનો અનુભવ્યો હતો.

વિષયના પુરુષાર્થનો શરીર પણ આવી પરીક્ષા નહીં વિચાર પણ એવી

~~[illegible]~~ ઘણાં ~~[illegible]~~ વિષયનો. આવું એક જ લાગ

~~[illegible]~~

આપત્તિમાં ફસાયા હતા, ~~[illegible]~~ કુટુંબમાં ફરવામાં આવે

વળતો. વિચાર આવ્યો આપત્તિવાળા કુટુંબમાં એક જ વાત

~~[illegible]~~ તેના ઉપરમાં કુટુંબને શરીર

વળગવાનાં ~~[illegible]~~ આવી આપત્તિ માટે. કુટુંબને

વિચારી. તે એક ~~[illegible]~~ આવી આપત્તિ આવી પડે છે તેવા

વિચારો. મારા મનમાં કુટુંબ આવી પડે તો પછી ~~[illegible]~~

ઘણાં જ. વિષયને મારા મનમાં કુટુંબ પણ હોય તો

વિષયોનું પણ મણિલાલને કુટુંબ પણ હોય તો અધિકાર નથી. ~~[illegible]~~

વિષયોનું પણ મણિલાલને કુટુંબ કરવાનો મારે અધિકાર નથી.

તેના હરિફનો વિચાર કરવાનો મારે કાંઈ રહ્યું વિચારો

આ વિષયના તે જ ન કે રહ્યું આમાં વર કેવાં રહ્યું વિચાર

વર આશા- આવી મારી આપત્તિને પ્રસંગે, આવી મારી લેખન

નાતને પ્રસંગે, મારા વિચારને ફાળે મારી મિત્ર લાગણીને મારે

નાહ્યું. ~~[illegible]~~ એવો જ ~~[illegible]~~ નિશ્ચય ~~[illegible]~~. પોતાના કુટુંબમાંથી છોડી

[illegible]

"[illegible]

"હું તો [illegible]," [illegible]

"[illegible]

હું માનું છું કે હું કંઈ [illegible]

[illegible]

[illegible] હૃદયમાં [illegible]

[illegible]

ભગવાનની કૈવલ્યસિદ્ધિ હતી.

[illegible] [illegible] મહાવીર ના [illegible] ભગવાનની

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~

ભગવાનને [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] હતી દેખાતી છે. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

૧૦. [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] રહી,

ભગવાનના [illegible] [illegible] [illegible] રહ્યા હતી, [illegible] [illegible] રહ્યા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ભગવાની ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] "[illegible] [illegible]!

રહી પુછવા લાગી: "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~ "[illegible] [illegible]."

ભગ૦ — [illegible] [illegible]. ([illegible] [illegible].)

તેની માતા [illegible] [illegible] લાગી: "[illegible] ભગવાનનો [illegible] [illegible]."

"[illegible]. ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેની

ભગવાનને [illegible] [illegible]!" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ની [illegible] [illegible] [illegible]. ની [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]?"

"ની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]?"

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]."

ભગ૦ — [illegible] પણ [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible], [illegible] [illegible], પણ [illegible] [illegible] [illegible] હતી. તેની ~~[illegible]~~

ના "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતી."

ના "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]"

[illegible] પછી તેની માતા [illegible] લાગી: "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ની [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ ની [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ની [illegible] [illegible]."

[illegible] [illegible] [illegible] પણ [illegible] ની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતી

ભગવાન! હું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] હું [illegible] [illegible] હતી

ની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. પણ ~~[illegible]~~

ની [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

પૃ૦ ૧૧

... 'સમર સાહેબ'માં જ મેં તમને આ સાહેબ
મળી ગયા!

૧૧. આ વિદ્યાર્થીનું કહાણ કેવું! મેં ભાગવતી ઉપર ... નહીં
... કંઈ કહ્યું નહીં! ... પ્રસંગે નહીં,
એવો પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો હતો કે "..." પરની લિપિનો વિચાર
"મૂકી હું બહાર નીકળું ત્યારે પરમ આપણી પ્રતિમાને હાથે ન ચડે.
"એવાં મુકેલું, પણ મારે આની લિપિનો ઉકેલ કરી આપવો જોઈએ
"હું ઈશ્વર પાસે તો તેમને કંઈક માંગું છું!". તે વખતે ઉમાંગ
કરવાનું, કે પ્રતિમાના આમલામાં વિચાર કરવો જ તેમ પ્રસંગનું ... "આદિ
આલાપનું આ પરમાં ... નહીં તે ... પરમાં રહેવો." ... "
"નાસ્તિ ..." — ... ... છે કે ... કહેવું
— એવી અનુભવની પ્રતિમા ... ભાગવતની ...
એમને એમાં ખાતે કે રહેવું, ... તે પ્રતિમા ... પ્રકરણમાં ...
એ ... ... શી રીતે હતી? ... ...
... ... હું ... ...
... ... ભાગવતની ... ...
... ... ભાગવતની ... ...
... ... લિપિનાં ... ...
... ... ભાગવતની ... હતી. ... પરની
... ... ભાગવતની ... ...
... ... ઉપર ... ...
... ઉપર ... ...
... ... તે ... ... —
... પણ ... ...
... ... "..., ... હો! ... ...
... ...
"... ... ...
"તેમનાં તે ... ... છે તેમ તેમને ... —
... પોતાની લિપિનાં ... ...
... ... ભાગવતની લિપિ ...
... હતી. [illegible]

[illegible] માં એ નિઃશસ્ત્ર [illegible], [illegible] ઉંદરના [illegible]
[illegible], જમીનમાં ફેરફાર કરવો, [illegible], [illegible], અને બીજી [illegible] કરવું,
અને તે બધું કરવાનો પ્રયોગ [illegible] પોતાની [illegible] ઉપર [illegible] — [illegible]
[illegible] કોઈ [illegible] હોય તો [illegible], અને તેને [illegible] નિઃશસ્ત્રતાને માટે
[illegible] તો તે નિઃશસ્ત્રતાને આ પ્રયોગ કરવો તે [illegible] નિઃશસ્ત્ર [illegible]
[illegible] ગણી [illegible] — [illegible] રહ્યો.
આ પ્રયોગ [illegible] અને [illegible] પ્રયોગ [illegible]
[illegible] નિઃશસ્ત્ર [illegible]
[illegible] તો [illegible] કરી શકે.
[illegible]
[illegible]
[illegible] નિઃશસ્ત્ર [illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ન [illegible] — ન દુર્ગતિં તાત ગચ્છતિ [illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible] મહતો ભયાત્ ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] પણ [illegible]

ઈશ્વરના વચન ગણે છે. આ ધર્મગ્રંથ નીતિશાસ્ત્રનું [illegible]
અને પાપાચરણના [illegible] [illegible] અને [illegible]-
[illegible] તે ઉપર લાગુ છે. ઉપર [illegible] પોતાના મનની [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] દૂર કરેલ હતા તો ઉપર [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] દૂર કરેલ હતા. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] હતા. આ [illegible] [illegible] આવે તો [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] હતો.

[illegible] [illegible] ખુલ્લું કરવું!

૧૨. બાઇબલમાં આ ભક્તિમાંથી તેને શું લાગે [illegible] [illegible]
[illegible] તરીકે [illegible] આરંભ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] અધિકાર છે તેમ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરવામાં
હતા. કોઈ રીતે આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરતી
આવે તો તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
અને [illegible] કોઈ પણ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ના પડતી હતી. [illegible] તેના [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] "my dear book" — "મારું પ્રિય
પુસ્તક — તેને પ્રેમ પત્ર [illegible] [illegible] આ [illegible]
પુસ્તક" એવા શબ્દ ઈંગ્રેજીમાં તેના લખેલા છે તેમાં [illegible] મારા
પાનામાં મોટા અક્ષરે લખેલું છે — "[illegible] [illegible] [illegible]
ધર્મ છે પણ ઈશ્વર [illegible] [illegible] અને તેના [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] કોઈ પણ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] પડતી નથી!" [illegible]
તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] તેને [illegible] [illegible]
[illegible] કરતી [illegible] અને [illegible] [illegible] આ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] તેના ધર્મ [illegible] [illegible]
તે [illegible] [illegible] [illegible] પોતાનું [illegible]
રીતે [illegible] સિદ્ધ કરાવવી! [illegible]

[illegible] શું કરવું! [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]!

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]! [illegible]

[illegible]

[illegible]! [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]!"

૨૩. "[illegible]! [illegible]"

[illegible]

[illegible]! "[illegible]

"[illegible]

[illegible]

"સંભાળને પાડું છું. મારે મને આગ્રહ ન કરવો." [illegible]

"ના, મારો મને ફરીથી [illegible] બાંધું છું!" — એમ તો મને [illegible]

[illegible] કહ્યું છે. પણ મારામાં એવા કેમ નથી કે મારે ઘણે." [illegible]

રહે એમ રહેને દાક્તરોમાં દૂર [illegible] [illegible] કહ્યું

કરી નથી છે કે "માણસોમાં જીવવું કે ન મરવાનું" એમ [illegible] આદિફાળ

[illegible] વસ્તુને તો કરવું [illegible] નથી, પણ મારામાં [illegible]

મા મારે મને આદિફાળથી [illegible] અનુભવવું એમ પણ [illegible] તો, ભોગ-

[illegible] માનવા દાક્તરે આપવાં, [illegible]

[illegible] રહીને [illegible] ન આવ્યો! [illegible] "[illegible]

[illegible] કરો [illegible] છે કે [illegible]

[illegible] એ સ્વભાવમાં રહેલું છે" એ વસ્તુના [illegible] મારી [illegible]

[illegible] દેહ તું સમજ છે ને ત્યારે [illegible]

આ દેહને તને સંતોષ છે [illegible] ત્યારે વિચાર તેનો [illegible] ન હતો!

નહીં એ [illegible] આ [illegible] તો [illegible]

[illegible] તને આ [illegible] હતા તો તું [illegible]

[illegible] કરી [illegible] આ [illegible]

[illegible] રહે છે.

જ. [illegible]

[illegible]

[illegible]

૪૮. [illegible] હૃદયના [illegible] [illegible]

[illegible] તો આ [illegible]

[illegible] કોઈ [illegible] નથી છે તેમાં [illegible]

[illegible]

[illegible] ત્યારે [illegible]

[illegible] તો [illegible] ત્યારે [illegible] હૃદયના [illegible]

ત્યારે [illegible] છું [illegible]

[illegible] છું. ત્યારે [illegible] છું કે [illegible]

[illegible] પૂર્વે તું [illegible] ત્યારે [illegible]

[illegible]

ન હતી એની. ન રોવામાં રસ પડતો હતો કે ભગવાનના [illegible]
[illegible] ભગવાન! આ શું [illegible]
એ પ્રકાશ [illegible] મારી [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ભગવાન!
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ન હતી એમ. ન રોવામાં કંઈ બાકી હતું ને ભગવાનના મોઢામાંથી
અપ્રતિમ અનુકંપાના [illegible] નીકળી પડ્યા! "ભગવાન! આ શું?"
એ પ્રથમ દિવસમાં મારી માતાએ મારી ઉપર [illegible] [illegible]
"કાંઈ મારી ટેવ હશે ને સમજાવો. એમને [illegible] એમ [illegible]
"[illegible] છે ને એની કોઈ ટુકડી નથી [illegible] ને [illegible]
"ફરતા એના [illegible] — [illegible] એ [illegible] એનાં [illegible]
"[illegible] હતી નહિ એ ફરતા જોઈ. ને [illegible] એનાં [illegible] વડે
"[illegible] [illegible] એ તેમને [illegible] [illegible] છે કે [illegible] વાતો
"[illegible] હતી. [illegible] પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] છે કે [illegible] [illegible] — મારી, [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] એ [illegible] [illegible] કે — [illegible], [illegible] —
"વાહ! [illegible] દિવસમાં [illegible] [illegible] [illegible] એ [illegible]. [illegible] કે —
"એ [illegible] શું [illegible] છે? [illegible] [illegible] [illegible] નહિ [illegible]
"મારી, હું [illegible] કે [illegible] મારી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] નહિ ને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible]
"મારા [illegible] દિવસ [illegible] હું [illegible] [illegible] કે — [illegible], [illegible], [illegible]
"[illegible] [illegible] દિવસ [illegible] ન [illegible] [illegible] [illegible] મારાં
"[illegible]. [illegible] દિવસ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!" "ભગવાન!
"[illegible] એનાં [illegible] [illegible] [illegible] છે! [illegible] દિવસમાં
"[illegible] [illegible] મારી [illegible]?" એ મારા [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] વાત!" "[illegible], [illegible] [illegible], [illegible]
એ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible]. પણ [illegible] [illegible] મારાં [illegible] [illegible] [illegible]
"છે [illegible] મારામાં [illegible] પણ ને [illegible] [illegible] છે? મારાં
"[illegible] — પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

"બા — એમને તો હાલ આવ્યું છે, ~~એમનો પતિ~~ એમનો પતિ તો — ને મારાં બા

"મારાં આંસુ ભરેલાં ધીમેથી બોલી ઉઠેલો છું — ને મારાં બા કેમ આવ્યા?"

— તેના મોંમાંથી આ શબ્દ નીકળે છે ને કેમ આપણ પાણી કરી. સુલભાવતી!

"~~[illegible]~~ વિચાર કરી હું પાણી કરી ~~[illegible]~~

હવે શો વિચાર કરું? તને બોધ આપવાની મારા ~~[illegible]~~ લાય

માતાની પ્રીતિ ને બાળકના આવા ચૌદિશ કૃપા ~~[illegible]~~

હાથ અને મોટાના આવરણને વશ થઈ તને હું કેમ ~~[illegible]~~ આપવું કહું

હોય કેમ હવે? — એ વિચાર એક પાસેથી મને ~~[illegible]~~ સાંભળવાનો

નો ~~[illegible]~~ મારાં આંસુનાની વિના સાંભળવાનો — ને વિચાર આવ્યો

કે કેમ વિચાર તને આધીન હોવાનો હતો? તારી મારી

તને આપ. વિમળ કરે તો તેમાં ~~[illegible]~~ શી લગાર હતી? મારા હૃદયમાં

~~[illegible]~~ એ બાળકને પ્રીતિ ~~[illegible]~~ તેમાં પણ શી લગાર

પરમ તારી પ્રીતિ ~~[illegible]~~ એ આપું અબિ ને તેમાં પણ હું એ ઉપર

શીખવે નહીં અને તેમની આજે તારા હાથ પણ હું — તે હવે ફરી

ઉતર! બોલ પાસેથી આ વિચારે તારા એ આપણી ઉતરે એ તને ફરી

રડશો, અને હું તારી માતાની સેવા આપણી એ સમજણ ~~[illegible]~~ તારી પ્રીતિના

આમ રીતે ~~[illegible]~~ એવાની તરંગ આ તારી એ આવ્યા વિના

આવી એ વિચારે મને પણ ઉકેલો અને તારા. વારંવાર. આવ્યા બાઈ

અને હૃદયના લાંબા આંખ આવ્યા ગયો. માત્ર ~~[illegible]~~ હૃદયથી

હૃદયના કૃપાનાં લખે પગરખાં સમજણ ~~[illegible]~~ આંસુના પ્રતિબિંબ

તારા ઉભા ફરવામાં લખે મારાં આવ્યું તો મારાં આંસુનાં પ્રતિબિંબ

એ આંસુને મને આવ્યાગત આવ્યું તો મારાં આંસુ ~~[illegible]~~

એ આંસુને મને આવ્યાગત આવ્યું આજ તારી સેવા, ~~[illegible]~~

તારી પ્રીતિ, આજ તારા ઉદ્ગાર, અને તારી ~~[illegible]~~ એ જ હું વિધિનાં

~~[illegible]~~ તારી ~~[illegible]~~ અને હવે છે! ~~એ જ~~

~~[illegible]~~ કેટલું આજે કરવું છે!

[illegible] હૃદયના લોઈ મારાં હૃદય ફૂલવવું અને હૃદય છે!

[illegible] હૃદય પ્રેમનાં લાઈ મારાં [illegible] ઉપર પણ તે કરી તું [illegible] અને ફરવાનું કેમ મળી!

[illegible] મારાં આંસુના [illegible]

પાં. ૧૪

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

૧૫. [illegible]

[illegible]

પા. ૫૮

તેમ વિચારવું - વિનિતવૃત્તિ મારા રંજૂરણ કરીશું ત્યારે ત્યારે અનાદિ

દુઃખમાંથી રત્ની જુલી નહીં ને દુઃખનિમિત્ત બને. શાળાનાં કારણકૂળ

રહેલા ~~[illegible]~~ અને એ ત્યાં હૃદયમાંથી

~~[illegible]~~ ત્યારે સ્વાર્થીતેને (સ્વરૂપ) ત્યારે હૃદયમાંથી

અનિશ્ચિત ઉદય ~~[illegible]~~ અને તેના દર્શનથી ~~[illegible]~~ મારા વિશે સત્ય

સ્થિતિ ~~[illegible]~~ કે ત્યારે મનાતી ત્યારે વિશે ~~[illegible]~~ તે મનાતી

આરોપ સ્થિત ભાવિકાં તેમ અને ~~[illegible]~~ તે અનિતિનું દર્શન

ઉપાડ્યું કરી અને પાતો, ત્યારે મનાતી. તે ત્યારે તેના

કરાવ્યા ઉપાધિ આપતો, અને મને દૂર કરતી. "ભગવાન, ત્યારે

શીતળ વરસતો કરતો તેવી જ આપનારી કરતી. ~~[illegible]~~ પુરુષ

"એવી ભારે ક્યાં!" – ~~[illegible]~~ તેની માતાએ ત્યારે તો. તમે

~~[illegible]~~ કરીને બોલી: "હા, તો ભારે ક્યાં ગુરુ?

"ભગવાન [illegible] છે તે?". "હા, પણ તે ~~[illegible]~~

"મને સાથે [illegible] મોટાભાઈ કહું કે

– "હા, ~~[illegible]~~ [illegible] પણ [illegible]

"– ~~[illegible]~~ [illegible] લાવવાની [illegible] ~~[illegible]~~

"તેનું મન હતું. ~~[illegible]~~ તેમને

"પહેલાં [illegible] નહીં ને હશે, પણ ત્યારે [illegible] મન

"આપું તેમાં મારે કારણ પૂછવાનું કારણ છે? [illegible]

"... મારે [illegible] મારે [illegible]! ~~[illegible]~~ મારે [illegible]

"[illegible] [illegible] તેમણે ~~[illegible]~~ [illegible] ભારી

[illegible] મન [illegible] ~~[illegible]~~ લાવવાના [illegible]

~~[illegible]~~ પોતાને શરીરે ન ફરતાં તેમને લાવવાના [illegible]

[illegible] ભગવાનને કહ્યું, તે કોણે લાવ્યા તે ન [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ભાગ્યો, અને પોતે [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] કરુણાના [illegible]

તા. ૧૬.૧૧

૨૬. આજનો નિરક્ષર મનાતા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

૨૭. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

પા. ૧૭

"[illegible] ચાલ્યા [illegible] તો તે [illegible] છે." લીલાવતીના મનમાં [illegible]

[illegible] પણ [illegible] પુન: પુન: પડવા માંડ્યાં.

[illegible] [illegible] થઈ. [illegible]

[illegible] [illegible] રહ્યા. [illegible]

[illegible] લીલાવતીને [illegible]

તેની માતાએ કહ્યું કે "આ, હું જાણું છું [illegible] નથી.

[illegible] છે તે તેમના [illegible] હવે [illegible]

"પણ [illegible] હવે [illegible] વિના [illegible]

"નહીં [illegible] તેને [illegible] તેમને હું [illegible]

"[illegible] રહ્યો છે તો [illegible] હું [illegible]

"[illegible] તેમ [illegible] છે [illegible] હતો

"[illegible] તેમાં [illegible] બહાર [illegible]

"[illegible] તેમાં [illegible]

"[illegible] હતું." લીલાવતીની માતા [illegible] હતું?

[illegible] હરિશ્ચન્દ્ર

[illegible] પોતાની [illegible] પોતાનું [illegible]

[illegible] હરિશ્ચન્દ્ર [illegible] હતું. [illegible]

[illegible] વિના [illegible]

[illegible] પોતાનો [illegible]

— [illegible] લીલાવતી [illegible] શું હશે? [illegible]

[illegible] તેને [illegible]

---

૧. વિશ્વામિત્ર [illegible] હરિશ્ચન્દ્ર રાજાની [illegible] માગવાં [illegible]
તેના બદલામાં વિશ્વામિત્રે [illegible]
હરિશ્ચન્દ્રે [illegible] કર્યું કે

नाहं [illegible] भुवनान्यपि हरिश्चन्द्र [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

"[illegible] હરિશ્ચન્દ્ર [illegible]"

પોતાની ~~[illegible]~~ નહીં પણ તેના પતિદેવની ચિંતા કરી તેણે આ
વિરુદ્ધ અને ભારે ફરિયાદો. ~~[illegible]~~ "લોકમાન્યને મળવું તકાદો પણ
— તેમને અને આવવા આમંત્રણ કરી, અને તેમના જેવાને પણ
લોકમાન્યનાં ~~[illegible]~~ પણ ભેગા થશે!": લોકમાન્ય, મારી પાસે કંઈ
બોલ ~~[illegible]~~ હું કંઈ પણ આવા ફરજોમાં ની મારી ... મારા
આપનું જ ~~[illegible]~~ મારી આવું છે, ~~[illegible]~~ તે ની માગું છું જ મારા ફરીને
ચિત્તસ્થિરતાથી ~~[illegible]~~ મારામાં મારો ઉપકાર ઘણો
છે, અને ~~[illegible]~~ બાબા દુઃખમાંના ની સુખ-દુઃખ ... વખત ચિ-
આ ઉપકાર ની કર્યો તે જ બાબત દેશ બાકી આ વખત લોકમાન્ય!
ચોગાને ફરી મારાં કંઈ મદદ આપવાના રાજ છે. અને
... કરીને મારાં ... કુદરતી ... મારી ... પાણી ... છું
બીજાં આવ્યા!" આ મારી ~~[illegible]~~ અનુમાન મારી ... હતું,
પણ તે ... પાકળ ... કુમારિકે તેનાં ... ખ્યાલ
~~[illegible]~~ લોકમાન્યની આવવું આવી રીતે નહીં, અને આવે ... નહિ
આવી. ~~[illegible]~~ તેનાં ... અને તેના ... કુમારની
... આવી આવે. તેના શરીરની સ્થિતિ ... ચિકિત્સા
... ડાકટરે ... તેને બીજ જ દિવસે ...
કરી ~~[illegible]~~ ... રોગના. ... તેના ... હૃદયમાં
ફરી ~~[illegible]~~

દીઠા. ૧૮. ડાકટરની ~~[illegible]~~ લોકમાન્યની મારાં
સાંભળી તેની સાથે તેનું ... ચિંતા ...
ફરવા લાગ્યું અને ... સાથે ~~[illegible]~~ તેનાં ... ~~[illegible]~~
... પણ "... આ રોગ ... છે અને ... છે"
... ડાક્ટર ... અને પોતાને ... ફરીથી ...

૧૮. ... [illegible] ...

હતો અને ને આમ પરણાવે પણ હતો તેણે
તેના હૃદયમાં સંઘરેલા ઝેરી અને અને સાત્વિક
અતૃપ્તના ચિત્રણમાં શોધવાનો કર્તવ્ય માન્યું.
પણ બ્રહ્મચારીને તે સમાચાર સાંભળી, ના ગમવા છતાં, સ્વસ્થ
બની ગઈ. અમરસિંહની વાતો તેણે કાન
ફૂટી વાંચી હતી અને તેણે પોતાના શરીરને આમ ઢાંકવું નહિ
તે બાર કદી વિચારી શકી. હવે તેને બ્રહ્મચર્યનો વિચાર-
માંથી મુક્ત થઈ તેના માતાપિતાની સેવામાં પડી. આ સેવા-
માંથી મુક્ત થવાનો વારો આવે તે પહેલા બ્રહ્મચર્યમાં જવાનો વિચાર
વિચાર્યા હતા, અને તે વસ્તુ સિદ્ધ થઈ તેની સેવા કરવાનું
મૂકી જતી. આમાં કંઈક બ્રહ્મચર્યની માટે જવામાં તેને
આશ્રમ આવી ત્યાં કોઈને તે પૂછતા પ્રતિ તેનું તેને
કર્તવ્ય હતી; કર્તવ્યનું શરીરરૂપ કરવાનું
તેની આગે કર્તવ્યતાના સ્વરૂપ વિના શાન્ત થઈ. હવે તો
નિત્યનિયમે અંગે માત્ર ધાર્મિક આગળ વાંચવાનો
ઔષધોપચાર આદરવાનો અને વૈદિક વિદ્યા આગળ વાંચવાનો
ધર્મ આશ્રમ થયો તેના ધર્મનું આચરણ
અને પ્રવેશવાની થઈ. કંઈ પણ કોઈ
વિના તેણે પોતાની આ શરીર પ્રવૃત્તિનાની આગળ
બનતા ગયા, કુદરતી ઉપચાર કરવાનું તે
દૂર કરવાનું સાધારણ બાંધ્યો નહીં,
પ્રવૃત્તિ વિચારે અને શરીરના ધર્મ બતાવે
ઔષધ ગળામાં આપતા રોકવાં કર્યાં; અને
તેની આગે એ વિદ્યા વિશુદ્ધ થવાનો પણ સંભવ
સંપૂર્ણ રીતે રહે આમ. આ બધું સમજી તેના હૃદયમાં

“કેવા દેવા ઈશ્વરના [illegible] ના [illegible] તો [illegible] સમજાવે
“હું તે આ તેના કરતાં [illegible] છું, મને [illegible] [illegible]
“[illegible] તેને [illegible] સાથ આવી [illegible] તે [illegible] [illegible]
“તમારા માટે માત્રનો જ વાત છે. આ, [illegible] વાત [illegible] [illegible]
“તે [illegible] ન કરીએ. મને [illegible] કરવા
“માટે તમે તમારો સાથે તેમનું શું નહીં કરતાં.” [illegible] તે માતાની
સાથે આવી તે વાત કરતાં [illegible] [illegible] નથી. તે [illegible]
[illegible] ફરક પડ્યું નથી તે તેણે [illegible] [illegible] [illegible] માતાને [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], કકડે કકડે, કકડભૂસ, તેના માતાને [illegible].
[illegible] તે [illegible] [illegible] કરતાં તેનો [illegible] પોતાના જ [illegible]
[illegible] સાથે તે [illegible] [illegible] [illegible] તેના પોતાનો [illegible] પોતાનો
મૂકી છે. પોતાના સ્વભાવનું [illegible] [illegible] [illegible] તે.
[illegible] [illegible] [illegible], તે [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] — તે [illegible] — પોતાને [illegible] [illegible] [illegible] તે સમજી નહીં,
[illegible] હોય નહીં, [illegible] હોઈ શકે, [illegible] તેને [illegible]
[illegible] જ પોતાના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]—
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible]!
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હું [illegible] [illegible]. [illegible]

૭.૮૮

અવનતિ અટકાવા અવનતિ ગર્તામાં ધર્મ નામે ભારતનું માન-
નારી પવિત્રતા! તારા અદ્ભુત ધર્મનું આ ચિત્રપટ!
તારા સુખ-દુઃખ-સંગ્રામનો ઇતિહાસ આ પવિત્રતા — ગુજરાતની
ભાષામાં રૂપેલ "ઉપવન ઉપર બાગ નહિ" તે આ તારી વિરહ
[illegible] ઉપવન રૂપે [illegible] બાગની વાત! [illegible]
હૈયા, એ નારી-નાટ્ય સંસારની, હું [illegible] લઈ ફરું છું. [illegible]
વળી વિચારું છું કે હું, તારી પાસે જઈ પણ માગતી નથી, તેમ નથી,
એ તારા ભક્તિ સંગ સૌંદર્યવાદ વડે સ્વીકારે તારા તે જઈ
જીવ તેની તે [illegible] સ્વીકારી, [illegible] સ્વીકારી
[illegible] [illegible] સ્વીકારી, [illegible] સ્વીકારી, [illegible]
[illegible] [illegible] તે સ્વીકાર તારી પોતાની અજ્ઞાનિતાને [illegible]
[illegible] [illegible] તે સ્વીકાર તારી પોતાનું [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પણ પોતાનું [illegible] તે [illegible]
[illegible] પાસે હૈયાનાં [illegible] [illegible] તારા [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] માટે [illegible] — તારા [illegible] [illegible]
તેમને [illegible] [illegible] [illegible] તારાં સૌંદર્યવાદમાં
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પણ. [illegible] [illegible] માટે —
[illegible] [illegible] [illegible] સ્વીકાર કરીએ છે તે તારા [illegible] [illegible]
[illegible] આ સર્વ સ્વીકાર કરીએ છે તે તારા [illegible] [illegible]

હું પ્રણામ કરું છું

૧૯. શીલ સ્વભાવ, [illegible] સ્વભાવ, [illegible] [illegible] સ્વભાવ [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible]

[illegible] તેમના [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

નં. ૯૯

કેળવે છે. તેને [illegible]વાળને પ્રાપ્ત કરવું છે અને તેની વિચારવાળાની

ઝૂંટે છે. [illegible] તેને ધર્મવાળાને પ્રાપ્ત કરવું છે. ઉપરવાળાની

પરાધીનતા પ્રાપ્ત કરવી, પણ વિચારવાળાની સુખ તેમ દુઃખ ઉપર પરિ-

ણામ કરવું છે ત્યારે ધર્મવાળાની ફક્ત સ્વાધીનતા જ પ્રાપ્ત કરવી છે

અને સુખ તેમ દુઃખ ઉપર પરાકીર્તિનું આ [illegible] ધર્મવાળાના આગળ

આમ કહે છે, કે સાધવું જ નથી પણ વિચારવાળાના મારે તેમના

[illegible] વાળીનો ફૂટવાનો દેખાવ અને જાહેરાત મારે છે

[illegible] મારે ધર્મનો. વાળીને વાળવાનો ફૂટવ દેખાવ ફક્ત

કરે છે અને ફાયદા કરવાની તેમ ફાયદા ખેંચવાની ઈસ્પિતાલો

પાણે છે. આમ ધર્મવાળાની વાળવાની લાલચની જેની નિશ્ચિતતા

નિશ્ચિત નથી, કે ક્રિશ્ચિયનોએ કાંઈ અસર ન કરી, અને નાસ્તિ-

વખતમાં ફાયદાકારક ઈસ્પિતાલો ખોલી શકી. એ ઈસ્પિતાલો એકલી

રસ્તાના નિશ્ચિતતા કરી. સંકુચિત વખતે વધ એના સ્ટેશન ઉપર

સંકુચિત નીતિ ફેલાવાનું. એ ઈસ્પિતાલો અને સંસ્થા

વિધવાઓના ભાર ભાગે આવતાનાં સંસારી સમાજનો

કેં પણ ફુરસદ પણ શિક્ષણ ભણી રહે છે અને

પાખંડીઓનાં પ્રવર્તે છે તેવા જ ભાર ભાગે સાથી

પેઠા લાલચની આપી ઈસ્પિતાલો એવી

અનુભવીને જ ફૂલવાની કરી અને આગળથી

સમુદાયોમાં ભેગી લાલચની રાખી. આ ઈસ્પિતાલ રૂપ નીતિનો એકમાં

સ્વરાજ્યની ઉમેદવારીમાં કે

એવા સાધુઓની કે [illegible] સમુદ્રના

પરગણાઓમાં ભગી ને ક્રિશ્ચિયનો પેઠી ત્યાં એ સાધુઓના

સંસારનું મૂળ કે પ્રકટ દાન કરતી ગઈ.

[illegible]

૨૦. "ભગવન્! હું [illegible] [illegible] નથી [illegible] [illegible].
"[illegible] રૂપ — [illegible] છે. [illegible] બાકી [illegible] —
"[illegible] છે કે શું [illegible] છે તે [illegible] કૃપા [illegible]
"[illegible] રૂપ [illegible] [illegible] [illegible]." "ભગવન્! [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible]
"[illegible] [illegible] બાકી [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] છે [illegible] [illegible] નથી [illegible] [illegible]
"[illegible]". ભગવન્ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ઉપર [illegible] શું સમજાયું. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] — [illegible]
"[illegible] — [illegible] — [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] ઉપદેશ! [illegible]"
"[illegible] [illegible] [illegible] છે."
[illegible] [illegible] [illegible] ઉપર [illegible] નથી
[illegible] [illegible] [illegible] "[illegible]
[illegible] ઉપર [illegible] [illegible]
"[illegible] રૂપ [illegible] [illegible]
"[illegible] નથી!" [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]." [illegible]
"[illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] રૂપ [illegible]
નથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
નથી, [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] માટે બહાર ફરવાની તે આદત [illegible]-
[illegible] કરતા. તેના મન[illegible] ને ચાલી [illegible].
તેણે જાણ્યું ને [illegible] તેનાથી તેણે [illegible]
[illegible] સાચી પણ જાણી [illegible]
[illegible] સ્પષ્ટ કરવાનું. "મોટાકાકા, [illegible]
"[illegible]
[illegible]
"[illegible]" — "[illegible]" [illegible] લાગ્યું.
"[illegible] છે?" — "ના, [illegible]
"[illegible]" — "[illegible] છે" [illegible]
"[illegible] છે." — [illegible]
"[illegible]" — "હા, મોટાકાકા,
"[illegible]!" — [illegible]
"[illegible] શું [illegible]" [illegible] લાગ્યું.
[illegible] છે ને તેમને [illegible]
— "[illegible]" — [illegible]
"[illegible]?" — "[illegible]" [illegible]
"[illegible]" [illegible] લાગ્યું [illegible]
[illegible]
[illegible] હતી; [illegible]
[illegible] હતી ને [illegible]
[illegible] હતી [illegible]
[illegible]
[illegible]

વિના કરવાનો પોતાનો અધિકાર રહે એમ ધારતા

હતી. આ જ એમના ધર્મભાવને આપેલી અંજલિ

પ્રેરણા છે કે જેણે એમની લિપિમાં વ્યાવહારિક [illegible]

ફેર કરી નથી, [illegible]

અને અંગ્રેજોનું ફરમાન પોતાના ફરમાનરૂપે માનતા

જાહેર કરી શકી. ફાંસી પણ અનુભવ્યા [illegible] ફુલ્લું

એ અત્યાચારી વ્યવસ્થા કે જેનું બાબત પણ [illegible]

જીવન આપ ગણાવવાની શક્તિ હોય છે. [illegible]

કરવાની બુદ્ધિ અને શક્તિ એ ઉત્પન્ન [illegible]

[illegible] છોડવા પણ પ્રાપ્ત [illegible]

કુદરત છે તે જ ઉત્પન્ન સંજોગની પ્રાપ્તિ

[illegible]

[illegible] કૃપા વિના સંભવતા નથી. એ કૃપા ધર્મભાવને

[illegible] આધારે જ મળી શકે છે, અને

[illegible] સ્વીકારે કરે છે ને

[illegible] આવા સંજોગો ને પ્રેરણા અનુભવે છે

[illegible] આવા સંજોગો ને પ્રેરણા અનુભવે અને

અનુભવે છે તેને ઉદ્દેશીને કરેલું છે. એ વખતે નહીં,

[illegible] પોતાના ઉપકાર માટે એ વખતે નહીં, અને

[illegible] લિપિમાં રહી [illegible]

[illegible]

પોતાના [illegible] સ્વીકારનાર [illegible] સ્વીકાર

[illegible] પણ તેને પોતાને માટે આપેલ છે — એ તેનું [illegible]

[illegible] વિકાસ દાન કરવાની શક્તિ [illegible]

[illegible], તેને [illegible] આ [illegible] રહેલા [illegible]

પા. ૨૧. ૩૪

શરીરમાં અને વાસનાશરીરમાં [illegible] અવારનવાર નીકળીને

~~[illegible]~~ ઈશ્વરરૂપે પ્રકટ થયું આવિ-

ર્ભૂત થયું ~~[illegible]~~ બાલ-લીલાને [illegible] ભાગવતમાં

આપણે જોઈએ છીએ તે લીલાનો અનુભવ કરતો. [illegible]

હશે? ભાગવતના [illegible] કુંવારા [illegible] ગ્રહણ

લીલાનો.

૨૨. ભાગવત ~~[illegible]~~ પિતાને આપે ઉપરાંતની તે [illegible] [illegible] પણ [illegible] [illegible]

માંથી આપણી [illegible] હતી. પિતાને કે માતાને પણ [illegible] માન-

[illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] હતી અને [illegible] પીવાનો

[illegible] ~~[illegible]~~ સ્થિતિ ન હતી. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પાણી ~~[illegible]~~

[illegible] — [illegible] — [illegible] હતી — [illegible] [illegible] પાણી [illegible]

~~[illegible]~~ પિતાજીપાસેના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ તે ભાગવતને [illegible], [illegible]

પાણી. તેનો પણ [illegible] તેમાં તેણે [illegible] માતાની

[illegible] "પિતાજી, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~

"[illegible] [illegible] પછી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]" [illegible]

"ના હવે તેમ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]: "[illegible] તું [illegible] [illegible] [illegible]" તેનો ઉત્તર [illegible] કે

"[illegible] [illegible] તો હું ઉત્તર [illegible]." ~~[illegible]~~

[illegible] તેણે [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~ "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"છે. તેમને ~~[illegible]~~ [illegible] છે તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] છે તે [illegible]" [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ તેણે

"~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] શાંતિ [illegible]

આ દેહનું પતનના ઘણાંય તેમ ફાવેતમાંથી મારી પાસે ઉકેલ-
વાની રજુઆત પણ ~~[illegible]~~ મને ખાતરી આ-
પવાની તેણે ~~[illegible]~~ માગણી કરી હતી. ~~[illegible]~~ પોતાના અનુરા-
ગને અનુકૂળ કરવાની તેની ઇચ્છા સાથે તેણે ઈલીન
કે કાંઈ ~~[illegible]~~ તેના હુકમની રીતે પરિસ્થિતિમાં હતી-
લીલાવતી પ્રતિ આ દિવસ ઉંડાણમાં મારી દયા ઘણી ભિન્ન તેની
ઇચ્છા પૂરી થઈ જાય ન હતું, તેમ તેને ~~[illegible]~~ એ ફેરો તેના
હુકમની અવજ્ઞા કરવાનું મન હતું. આ વિચાર કરતાં કરાવવા
અનુકૂળ શોધવાને માટે ~~[illegible]~~ " તેને પ્રકાશ મળ્યો
પછી ~~[illegible]~~ આગ્રહ કરવા ઉપર વાત ~~[illegible]~~ કરાવી. ~~[illegible]~~ મુંઝાઈ
ભીખા પછી તેમ મનાવવું નાટ્યશાળામાં જવાં કહેશે ઉતાવળથી
જ પ્રકારા શીખીશ કહે વાત છેડી. ~~[illegible]~~ "મહારા-
"ભુખ્યા, આમાં મને શું વાંધો છે?" દયાળજીએ મંગાવવું
પોતાનું ~~[illegible]~~ હતું તે હકુમતને મુજબ માગે તેને શું કહેવું?
"લીલાવતી, તું કહે છે તે પ્રમાણે કરવા હું હા કહું. પણ
"આવું જ હુકમોના હાથમાં ન મુકતાં તેમનાં માતાપિતા-
"ના હાથમાં રહેવાનું છે તેનો હેતુ શો છે? કરવામાં ~~[illegible]~~
"આગ્રહમાં તેમ પાસેથી ~~[illegible]~~ લેઈ લે નહીં અને પોતાને
"અમારી વાત નહીં." — "પણ આ તો હું નથી માગું છું —
"મારી પાસે કહીને મંગાવવું નથી." — "હું તો રહ્યું
"તેને માગે છે, ~~[illegible]~~ બાળકો કબજામાં આગ્રહમાં ~~[illegible]~~
"મંગાવવા શીખવે તે બીજી મારી તે બાપદાદાએ માગ્યાં ~~[illegible]~~
"મા બધું વિપરીત થાય પડશે. લીલાવતી, નાનપણમાં ઉછેર-
પહેલો થાય પડતાં વાર લાગતી નથી તે બાળ્યા હજુ કાંઈ ઉદ્દેશ

આ દેહનું ધારણ પોષણ તેના કાર્યમાં પછી પણ ઉદાર-
ચિત્ત રહ્યો પણ મને પાણી આ-
પવાની તેણે મનમાં રાખી હતી. પોતાના અનુ-
ભવને અનુસરીને કરવાની તેની ઇચ્છા સાથે તેણે દલીલ
કે કર્યો તેના કુદરતી રીતે અતિથિસત્કારના હતા-
ભોળાભાઈ પ્રતિ આ દેવના સંબંધમાં મારી કેટલી તેની
ઇચ્છા પુરી થઈ શકે ન હતું, તેમ તેને કે કુદરતી તેના
કુદરતી આરોગ્ય રહેલું હતું. આ વિચાર કરવા કરાવવા
સાકુદરતી રીતે રહેવાની માટે તેને ઘણો પ્રયત્ન
કરી સાધન કરવા વિશે વાત કરાવી. હું આવી
ભોજન પછી તેમ મનાવવું નાસ્તામાં થવાં લાગે ભોળાભાઈ
આ પ્રકાર રીતે કરી વાત છેડી. "મહાત્મા-
"ભાઈ, આમાં મને શો લાગે છે?" મંગળવારનું
પોતાનું ધન તે રાખવાની જુદી ભાગ તેને શું કરવું?
"ભોળાભાઈ, તું કહે છે તે પ્રમાણે કરવા હું હા કહું. પણ
"આવું ધન કમાવીને હાથમાં ન રાખવું તેમાં મહાત્મા-
"ના હાથમાં રાખવું છે તેનો હેતુ શો છે? કમાવીને પોતાને
"આપવામાં તેના પછીથી કોઈ ન મળે કરે માગું છું —
"બીજું વાપરે નહીં." — "પણ આ તો હું
"મારી પાસે રાખીને મંગાવવું નથી." — "હું તે રહ્યું
"તેને મળે છે, તે ભાવનું કમાવેલું આપવાથી
"મંગળવારે રીતે તે ભોજનમાં મારી તે ભાવનાઓ મળશે
"તો આવું વિપરીત રાખ પડશે. ભોળાભાઈ, નાનાભાઈ દેવા-
પહેલાં રાખ પડતાં વાર લાગતી નથી તે વાત કહેવાને લીધે

"નવો રાગ પકડે તો ઘણા બધા કલાકારોનો રિયાઝ ચાલતો
"મારે શીખ પકડવી. હવે હું શું કરું છું?" તે વિચારમાં પડી-
"તો તને [illegible] પ્રયાસ કરીશ તો કુદરત કલાકારો ચાલી પડશે
"પ્રયાસ કરવો! બાકી ભાગ પડશે. [illegible] તને પોતાની
[illegible] હું જાણું છું કે [illegible]?" ઉત્તર હતો
"વિચાર નહીં, પણ આ વાત વિચારવા જેવી છે નહિ!" [illegible]
વિના તો કંઈ આવતું નથી ઉત્તર [illegible] તેવા શોરા બાદ
રહી — પછી [illegible] [illegible] [illegible]
સૂઝેલ ધ્યાને ગમતાની રચના [illegible]! [illegible] વિચાર [illegible]
[illegible] કલાકારો ચાલી વિચાર આ [illegible] વિચાર
પડે [illegible] નાદી પકડી, તને પાછો [illegible] [illegible]
નું [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] તને [illegible] [illegible] તેમ બધા કલાકારોના રિયાઝ [illegible]
[illegible] પકડવામાં હું [illegible] [illegible] નહીં [illegible]
[illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] ફરી [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] પોતાને [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] "આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] — [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] '[illegible] [illegible] નથી પણ [illegible]
"[illegible]" [illegible] હું કહું છું તો [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] તને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]-
[illegible] [illegible] [illegible].

ભોળા સાહેબ સિંહ પેતા પહેલાં નું આવો ગયો હતો તું
મારો સંકલ્પ સિદ્ધ કરી તેને ન્યાયમાર્ગે મારી સાહેબ
~~પાસે કિ~~ હતી તે નજરમ ધરી હતી તેને ગમતી
નહીં. એ સંકલ્પ સિદ્ધ કરવા વારો આવ્યો, સાટલું જ નહીં
પણ એ દુઃખનો ~~…~~ પૂરે પૂરી ~~…~~ લેઈ જિંદગાનલાલ
માટે એ દુઃખનો અંધકાર બિચારો ભાગ્ય માત્ર ના કરતે ૩
ચાલો ગઈ. એ બિચારાનું દર્શન મને સાચું પ્રકાશ કરે છે.
ભાવનાઓ ~~…~~ આ ઇચ્છાઓ પૂરી કરી હતા તો એનું દુઃખ દૂર
કેવું હતું ! તેમ કેવું હતું તો તેનું ભાગ્ય ઊજળું હતું ! તેનું.
ભાગ્ય ઊજળું હતું તો તેનું સાચું જીવવું ન હતું ! મારી
કરેલા ગુન્હાઓની ભૂલે તેની સાચેસાચ પાર પાડવાનાં
કેમ ન ~~…~~ ન થઈ શકવાનું મારાં કરવું. બીજે
~~…~~ સાહેબ જીત ~~…~~ ન થઈ શકવાનું મારાં કરવા. બીજે
હતું ? સાહેબ શાને મટે એટલે તો ન સાંભળ્યા ~~…~~
મારા પિતાના ~~…~~ ફુંક સંકલ્પનો કરવાની માફી મને કેમ
મારા પિતાના ફુંકાસ કરવાનો ~~…~~ ને ન ભૂલવાનું કરવા
ન સૂઝ્યાં ! હું ~~તેમાં મારા … હતા~~ તે ને ભૂલવાનું કરવા
ન સૂઝ્યાં ! કે સાવ ગફલતમાં રહેતો હતો ! આ સર્વ વિચારો
મારા હૃદયમાં રહેઈ જાતના દુઃખ જગાડે છે, તેનું ફળ નહીં સાટલો
હવે કેવળ નકામિયત સમિલિય છે, તેનું ફળ ભરી સંભાળો
વિચારથી આ જાતિનો દૂર દેવી છું. એ વિચારનું સમાધાન
~~…~~ ને ભૂલવાવાળો નથી હતા તો ન કરવાના. સાચે ભે
કેઈ કરાવવાના ગઈ છે. પિતાના મરણથી કોઈક દિવસ પહેલાં
તેમ પિતાના ભાગ્યમાં નાની કોઈ કરી પોતાના મનાને
કહેતો : "બા, મારા પગલાનો ફેરફાર વિચાર હતો તે ના ભાળો
કરીને : "બા, મારા પગલાનો ફેરફાર વિચાર હતો તે ના ભાળો
"હશે. પણ, હવે તો તે કાંઈ સારું છે !" એમ જ ! ભાગ્ય-
હતો ! એમ જ ! એ કરીને એ ભાગ્યનું સાંભળ ન હતું તે કરો

ના. ૨૩

તેના અભિમાનના ભરેલા શબ્દો, જે આપણને તારી પાસેથી
પ્રતિ તારો દ્વેષ વધારવાના ~~[illegible]~~ ઇરાદાથી હતો, મેં તારા [illegible]
દુરતા વિષે તારે દુઃખ માની લેવા ન દીધો. એ બાબતને
ભૂલીને તારી માતાને તેં સમજાવેલા દુઃખના સમાચાર પણ,
તને વિચાર કરવાના નહિ વિના ખાત્રી કરી, આ વિચારથી,
[illegible] હતો નથી. ~~[illegible]~~ તારા [illegible]
[illegible] સહન છોડવાના તારા માની કરતાં તેમાંથી ~~[illegible]~~
[illegible] આ બાબત પ્રતિ તેમનું [illegible] છે. તેમાંથી [illegible]
[illegible] આ [illegible] પ્રતિભાવ
તેમને [illegible] આ [illegible] માટે ~~[illegible]~~
જે ~~[illegible]~~ તારા દુઃખ માની [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible]
હતા. ~~[illegible]~~ બાબત ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
માતા લેવા [illegible] [illegible] તેં [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] તારો દુઃખ [illegible] [illegible]
કરતાં [illegible] હતો, [illegible] તે [illegible] તારા માતાને ~~[illegible]~~
જે [illegible] દુઃખ હતો તે મેં [illegible]. તારી [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] તેં ~~[illegible]~~ કરવા [illegible] કર્યું.
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] હું [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] હું [illegible] [illegible]
તારા દુઃખમાં [illegible] દુઃખ [illegible]. એ [illegible] દુઃખ [illegible]
માં આ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] દુઃખ [illegible]. [illegible] તારા
એક ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
દુઃખમાં ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] લાગે છે.

~~[illegible]~~

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

૨૨ [illegible]

તેની મારફત કુટુંબના પરિચિત એક [illegible]. ત્યાં તે, ભાગવતના મહત્ત્વ વિશે લખેલા એક [illegible] વાક્યમાં તેના જીવનનો આ અંશનો [illegible] કરેલો છે:

"It is really passing strange and wonderful that the ..."

[illegible] કરતાં કહે છે કે "આપણાં ધાર્મિક જીવનમાંના "પ્રતિનિધિ [illegible] વહન કરનારાં કરતાં, આપણા વર્તમાન "[illegible] કુટુંબ [illegible], "[illegible] કરી તેમાં [illegible] આપણી [illegible], "[illegible] અને [illegible] અને [illegible] "કરે છે." [illegible] પ્રાચીન [illegible] વિચારકો આપણા [illegible] માટે [illegible] પ્રતિનિધિ [illegible] ગણાય છે તેને [illegible] કર "સંપ્રદાયવાદ" અથવા "સંકુચિત" કહે છે. [illegible] સંકુચિત [illegible] આપણી [illegible] માટે [illegible] કરે છે કે [illegible] આ [illegible] (સં.૬.૨) [illegible], પણ [illegible] સંપ્રદાયવાદ [illegible] પુસ્તકોમાં [illegible] જીવનની [illegible], અને [illegible]

---

૧ [illegible] ભાગ ૧. પૃ. ૩૨૫-૩૨૬   ૨. [illegible] (ભાગ ૨) પૃ. [illegible]

[illegible] છે [illegible] (અ). ૪ [illegible]

[illegible]

અ૦ ૨૩

સ્વરૂપમાં ~~ભાવી~~ એ ભાવી રોગ અતડું, ~~[illegible]~~ વાસ્તવિક રૂપકમાંથી

ભાગ્યમાં ભોગવવાં, ~~[illegible]~~ આ ~~[illegible]~~ ગ્રહણમાં સ્વરૂપનું બનેલ ભાગ-

વતના સંદેશાનો અનુભવ (ગાય) બોલાય એવા પિતાના હૃદયમાં દિવ્ય જીવ-

ન અને એ હૃદયને શાંત અને શુદ્ધ કરે છે. પોતાની ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ ભાવનું ~~[illegible]~~ વિશ્વમાં તેમ સમાજમાં આગવાં પોતાની

પુરાણે રીતે અને તેનાથી જુદું કરી નથી તેમ "આધિભૌતિક"

પુસ્તકે સંપ્રદાયોમાં પોતાનાથી ~~[illegible]~~ જુદું ન કરનારી. ભાગવત-

ને વિશે તેના પિતાના હૃદયમાં આ અહું. ~~[illegible]~~ આપણા

તેને (આર્યોને) વાંચનાર (ની) પરિણામકારક નથી જાણે + એવું જણાય છે. ~~[illegible]~~

[illegible] હવેથી

૨૩. આ અંગત સંસારમાં પ્રકટ કરવા ~~[illegible]~~

(margin: સ્વરૂપદર્શન / ભાગવતમાંથી [illegible] / [illegible])

ભાવનાને ભાગવતનાં પાઠો આવો પુરુષદર્શન કરાવ્યું એનો ~~[illegible]~~ આચાર-માં

સ્વરૂપદર્શન માટે જાગ્રતપણે દરેકે વિચાર ~~[illegible]~~ ભાવપ્રકાશ

એક સાથ આવ્યો તે ભાવનામાં ધર્મજીવનના પ્રકટ સાથે

શ્રીમદ્ભાગવત ~~[illegible]~~ ભાવ હતી તેનું વર્ણન એ બધા અનુભવીને

સ્પષ્ટ દેખે. સાધકોને વસ્તુઓ ઉપર દૃષ્ટિ આવવાનું

શીખ કરી છે ને તેમની સર્વ શક્તિને અનુકૂળ ભાવનાનો એક

~~[illegible]~~ ઉદય કરે છે. ભાગવતની માતા પ્રિયપુત્રમાં આ એવી

કુમળી તેમ ભાવના સિદ્ધ કરવા તેના વસ્તુઓ ઉપરની વિના

રાખતી હતી. પોતાને માટેની આ ભાવના અંકુરોમાં રાખીને રહેવા

~~[illegible]~~ વિશુદ્ધ રાખીને પણ ભાગવતને માટે નવાં અને પોતાને

ઉત્તમ ભાવનાં વસ્ત્ર કુળાચારાદિકને અનુસરી. એની માતા એ-

કરતાં અને ~~[illegible]~~ તેમાંથી થોડાં ઘણાં એ પરદેશી સાધુ તેની

સાથે ~~[illegible]~~ લેવાયેલી. ભાગવત પાછી સ્વદેશ આવે ત્યારે આ

બધાં વસ્ત્રો લેવાં તેમ ત્યાગીને ભાવાર્થવાળાં તેની માતા તેને

સ્વામાનિક નિશ્ચયથી પૂછતી કે ~~[illegible]~~ "એનું કરવાનું શું?"

એમના મિત્રમાં ટીકાકાર ભગવાન કહેતો: "હા, આ ગાંધારી વ્રતની
"[illegible] છે; આ [illegible]
"આવાં [illegible] ફેરવવાનો નથી વચન [illegible]" હા, મારે
"તો મારે માંસ [illegible] [illegible] [illegible]" [illegible]
[illegible] રાખી વચન [illegible] [illegible]." "[illegible]
સિદ્ધિ મુદ્દે ત્યાં મૂકી માતાએ આપેલાં વચન [illegible]" [illegible]
"વચન નહિ આપ્યો" ત્યારે, એવો [illegible] [illegible]
એની આદેશ રાખી, ભગવાને માતાને વિરોધ કરવાનું હોય [illegible]
[illegible]. [illegible] પણ ઘરના નહિ [illegible] [illegible]
[illegible] એવો [illegible] [illegible] કરતો, તે [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] કરતો, તે સિદ્ધિ [illegible], [illegible]
[illegible] દૂર રાખવામાં [illegible] સિદ્ધિ [illegible]
તે [illegible] [illegible] રાખતો, [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] હોય કરે ત્યાં [illegible]
[illegible] ન હતાં તે [illegible] [illegible] [illegible] હોય
પોતાની માતાને વિરોધ કરવાનો [illegible] [illegible]
[illegible]. "ભગવાન, આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ભગવાની [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરે [illegible] [illegible] કરે."
[illegible]: "હા, [illegible] [illegible] [illegible] કરે." [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
સિદ્ધિ મુદ્દે ત્યાં મૂકી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પોતાને
[illegible] [illegible] [illegible] ભગવાનની આ [illegible]
[illegible] [illegible] હતું? [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતું
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પોતાનું

નં. ૨૪

[illegible] ડૉ. [illegible] [illegible] [illegible] ઇસ્પિતાલની કે પ્રોફે-
સરની [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ત્યારે ઇસ્પિતાલની [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] કે [illegible] પોતાની [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] પોતાના [illegible] [illegible]
[illegible] માં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

પ્રકરણ ૩

[illegible] [illegible]

૬. ૨૮૪૪૮. ડૉ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] ઇસ્પિતાલમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible] "[illegible] [illegible] [illegible]" [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

૨૪. એની આ વિમાસણ [illegible] તેમ [illegible] કર્યું અસ્વસ્થપણે [illegible]
ગાતી, અને તેની ફિકરોમાં [illegible] ત્યાં તેને પોતાની
વિના કાંઈ [illegible], અને તેનાં ~~[illegible]~~ માતાપિતાના સંબંધમાં [illegible]
નિરંતર વિચાર કરવા લાગી. તેમનાં કુટુંબની એ [illegible] હતી
અને કોઈ પણ પોતાને આશ્રય દેશે એવી આશા [illegible] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ અને પોતાના [illegible] આ આશાથી તેમને [illegible] ગઈ
નહોતી, તો પણ પોતાની ટેવ પડવાનો [illegible] ગઈ કરી
~~[illegible]~~ પછી ~~[illegible]~~ તેમની રીતે [illegible] એનો [illegible]
તેનો ઉપાય [illegible] કરી [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] કરતી હતી.
પોતાની ટેવ રહેશે એવું તેમને તે [illegible] હતા અને [illegible]
[illegible] હતી તો [illegible] [illegible]
[illegible] હોય તો ~~[illegible]~~ [illegible] રાખવી તે પણ [illegible]
વળી હતી. "આ, હું [illegible] તે [illegible] આ [illegible] રહેતી
"[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] રહી [illegible]": [illegible] [illegible] કરી
[illegible] [illegible] [illegible] "આ, [illegible] અને, [illegible]
"[illegible] [illegible] કરી [illegible] તે [illegible] દેશે, પણ [illegible]
"[illegible] [illegible] હતી [illegible] તો [illegible] વિના [illegible]
"[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]! [illegible] [illegible]." તે પછી [illegible]
[illegible] [illegible] તેની [illegible] [illegible] [illegible] રહી
~~[illegible]~~ તેને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
તો ~~[illegible]~~ [illegible] પણ [illegible] અને [illegible] [illegible] રહી [illegible]
[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] "આ, [illegible]
"[illegible] ~~[illegible]~~ તે તો [illegible] તેમને [illegible],
"~~[illegible]~~ પણ તમને તો [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]

“આપણે છે અને તે આમ પ્રિયા કરી શકે છે ને હું
“બરાબર છે! ... આ વખતે હવે સરલાબેન મુંઝાઈ ગયાં.
“તો પછી હું તે કરું ઠીક રહેશે છે?” એટલે પંડિત તેની માતા
હીન હતી ... ... કરવાને ... આમ ... ...
...ને આવું કરતી ના ... ...
પણ ... નહીં. ... ...
... ...
... પુત્ર ... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... હતી. ... ...
... ...
... ...
... ...
“... ... ...
“ને ... ના ... ! ... ... ના ... ...
“... ... નહિ.” ... ... “...” ... ...

ભાગવતીને [illegible] રહેવું છે કે "આપણે માટે ફરીથી દુ:ખ આવી પડે ત્યારે આપણને [illegible] દુ:ખ [illegible] [illegible] તે [illegible] "[illegible]." [illegible] [illegible] કે "દુ:ખ દુ:ખમાં [illegible] [illegible] તેની માતા [illegible] [illegible] [illegible] ભાગવતીને [illegible] [illegible] માટે તેમના [illegible] [illegible] દુ:ખ ઉપર [illegible] [illegible] ઉપર પણ [illegible] [illegible].

૨૫. [illegible] અને [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ભાગવતી પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] [illegible] ઉપર ભાગવતીને [illegible] [illegible] [illegible] તેને [illegible] ઉપર [illegible] પોતાની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. તેના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પછી [illegible] માતા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] દુ:ખ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] ભાગવતીની માતા [illegible]. પોતાના [illegible] [illegible] ભાગવતીના [illegible] [illegible] પોતાને [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પણ [illegible] [illegible] પોતાની માતાના [illegible] [illegible] [illegible] ભાગવતી [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] માતા [illegible] [illegible] માટે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

પ્ર. ૨૬ ૬૯

કોઈ પણ સાધન કરવાનો પ્રયત્ન કરવા માંડે ત્યાં પણ લીલાવતી તેની માતાનો હાથ રોકવા લાગી અને ઉપરનો વિરોધ નોંધાવવા લાગી. પોતાનો જન્મ પછી આવેલ છે અને પોતાને માટે હવે કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં ન લેવા દેવો ને પિતાની પાસે તરુણું [illegible] કરાવવા જેવું છે [illegible] લાગી. પોતાને માટે આવા વાતનું કોઈ પણ બહાર થવા દેતી નહીં. પરંતુ પોતાનો આ શરીરે માતાને [illegible] કરી દીધાનો ભાગ નહીં રોપ આવતો ભાવો કરવાનું [illegible] શરીરથી કીધી ને વાંચ નહીં [illegible] લાગી પોતાનો શરીરે તેમ બને તેમ સંભાળી રાખવા લાગી. તેની આ [illegible] આ બાબત સ્પષ્ટ કરાવવાની વાત ને ગુપ્ત લાગી. [illegible] આવા કોઈ પણ બહેનને મળવાની રીત કરવાનો વિરોધ કરી તેવા કોઈને [illegible] પણ [illegible] નોંધાવવા પોતે પ્રયત્ન કર્યું આજ પણ [illegible] વારંવાર તેની બહેનની ખુશી રાખવા લાગી. તેના [illegible] તેને માટે પણ [illegible] હતી! સમાજ [illegible] લીલાવતી [illegible] માટે માટે ન આવે લીલાવતી [illegible] હું [illegible] પડશે.

"હા, આ [illegible] — અત્યારે હું [illegible] પડશે.

"[illegible] તે અત્યારે પોતે નહીં ને [illegible]

"કરાવેલ તે અત્યારે [illegible]

"માટે અત્યારે હું [illegible] સાથે [illegible] કરવાનો [illegible] આ [illegible] તે [illegible] પણ તેની [illegible]

"પરિસ્થિતિનું કરાવવું. [illegible]" "હા, તો બહેનને માટે [illegible] કહેવા દે."

"[illegible] આ બાબતે [illegible] નહીં" એવું [illegible] "તે [illegible] હવે તેમ નહીં [illegible] તો [illegible] તેની [illegible] ને [illegible] હતી. [illegible] પોતાની [illegible] સમાજ [illegible] હતી. [illegible] ને [illegible] કરીને [illegible] સમાજ [illegible] ને [illegible] રાખવાને તેમ [illegible] લીલા-

હું ફરવા લાગી.

૨૯. માતાજીના … ગિરધારીલાલ … દુઃખનો … ઉપકાર.

૨૯. એના વર્ષ વધવાની સાથે આખિરે અને શરીર ભરાવામાં જોઈ
સીધું કરવું, ના હું તો ફરીથી ઓફીસમાંથી અલગ થઈ જવાની
તેની માતાને પોતાને પાસે બોલાવી ઘણી વાતો કરી અને
એક દિવસ તો પોતે રડી પડી ત્યારે બધા
ફરવા લાગી અને અલંકાર પહેરવાની …
ઊંચે તેમ કહેવા લાગી: "બા, આજ તો … , … , … ,
"… માળી … ઘરેણાં … પહેરાવી
"ફૂલની … આપો," અને એમ કંઈ કંઈ અલંકાર માગી
માતાને પહેરવા લાગી અને … પહેરાવવા લાગી. …
ફૂલના … માં … ? "… " — …
… પોતે જ … કહેવા
લાગી. "… હું … કરીશ?"
"… તો … કંઈ … તો પહેરવાં નહિ જ! પણ આજ …
"… કાંઈ … નહિ … કંઈ … નહિ તો …
"તો … હવે … મારે … છું, હો!" … પાછી
… ની … હતો તેનો
જ … માં … ની … , …
અને … માતાની પાસે … કરાવ્યો! તેની માતાની
એક … તેની માતાને એક દિવસ …
આંસુભરી આંખોએ કહેવા લાગી: "બેન, એ … દીકરી
"… ! એના … ની … પણ વાતો હું …

"જાણું છું. પણ શું કરું! પોતે જીવતાં પોતાના ઉજવાતા ઉત્સ-
"વને જોઈ મને લાગે છે — કહું છું કે — ડાહી, ભલે
"હા, હું જીવતાં કે મરતાં પણ આ વાત ભાવી પણ
"કરીશ નહીં હોય તે ભાગશે તો તેનો દંડ પડશે — તેમનું
"દુઃખ ખરું કારણ છે તે આ એમનાથી સહેવાશે નહીં માટે
"જુઓ તમે ~~...~~ ઓછું કરજો જરૂર નહીં! કહેવા, તે લાગે
"ટીકાની વાત શી કરું? હવે એમાં કાંઈ માલ નથી — તે"
"આવી કરી હતી એ રીતે ભાગીને જ હૈયાનો ઘા રુઝવ.
"આવી કરી હતી એ રીતે ભાગીને જ હૈયાનો ઘા રાખવાનો છે
ભાવના! એ વાત તારી માતાને સાચવવા રાખવાની હેતુ નથી!
આ પ્રયત્ન કર્યો ~~...~~ તે વાતમાં તારા કોઈ પરમ ~~કલ્યાણની~~ જ ભા-
ના હોવા જોઈએ, તેમાં તારા ~~...~~ પારલૌકિક કલ્યાણની ~~...~~ હતી તે
દૂર હોવા જોઈએ, એ મનની નિર્મળતા પૂરી પેટ ભરી હતી તે
~~...~~ કોઈ પુણ્યનું જ ફળ હોવું જોઈએ, એ ~~...~~
સ્વાર્થ ~~...~~ કલ્યાણ ~~...~~ તારાં ~~...~~ જીવન માટે
હવે નિર્મળ હોવું જ જોઈએ, અને તેમાંથી ભાન પણ તારા
નું ~~...~~ સ્વાર્થ ~~...~~ કોઈ પરમ ભાવનાનો
ભાવ કોઈ ~~...~~ પરિપાક ~~...~~ કોઈ નથી જોઈએ: આવા ભાવે
~~...~~ ના કારણ જ હોવા જોઈએ. ~~...~~ મનની
[illegible]
આકુળતા તારા માતાના ~~...~~ અનિષ્ટ દુઃખમાં હું નથી
તારી ~~...~~ સાથે દર્શનનો પ્રયાસ છું તેને પૂર્ણ કરવાને
હું કાંઈ પ્રયત્ન કરું છું, એ ~~...~~ એ તેને આકુળતા
[illegible]
ભાસે છે, અને ~~...~~ તારી
માતાના નયનો વિરામ રોગને આ આકુળતા-
સ્નેહ તારાં દર્શનથી નહીં જ તારું હૃદય સમજે છે

૨૯. ~~જ~~ જગતમાં પોતાની ફિકર કરવી અને બધાં ~~ભ~~ ભાઇઓની
પોતાંની ફિકર કરવું જગતમાં અનંત માણસની વાજબાણી
રહેવા (અને બધાં માણસની વાજબાણી રહેવા.) આ રીતે
~~[illegible]~~ વિચારમાં અને વાણીમાં ~~[illegible]~~ જાગ્રતિ
મનુષ્યોના સંસારને રચે છે અને તેમનાં દુઃખને ઝુડવાને
રોગ છે. ભાવનાના દુઃખને ઝુડી અને ચિંતા પ્રકારની +
હોય. જગતમાં તેણે પોતાની ચિંતાને કરવાની કહેવી પડી
હતી. જગતમાં તેણે પોતાની ચિંતા કરી નહીં, પણ પરમપદ પામે. તેને જગતમાં
ઘણો એ ચિંતા કરી નહીં, પણ પરમપદ પ્રગટે. તેને જગતમાં
દુઃખની આ રીતે પોતાના ધર્મરૂપ પ્રગટાવે નવધાની પ્રથા
કેવળ નિષ્કામથી જ કર્યું છે અને ~~[illegible]~~ એ પ્રકારમાં તેમના
~~[illegible]~~ જગત સાથે એને ~~ધર્મ [illegible]~~ ધર્મયોગ કર્યો તેમના
શાથે છે. આ
૭૦. ~~[illegible]~~ ધર્મપ્રતિજ્ઞા ~~[illegible]~~ મમતા ~~[illegible]~~ તેણે ચિંતાને ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ મમતાને સાથે એણે અનંત દેહને ચિંતાને ~~[illegible]~~ એને
કરવી એ પોતાનો ધર્મ ગણ્યો છે. આ ધર્મપ્રતિજ્ઞા એને
કરવી એ પોતાનો ધર્મ ગણ્યો છે. આ ~~[illegible]~~ યોગ કીધો હતો તેને
એનો એને ~~[illegible]~~ ઈશ્વરાર્પણથી ~~ને ચિંતા [illegible]~~
ચિંતા ~~*~~ કરવી,
મટે ઉપરના ભાવનાના ચિંતા ત્યાં સુધી એ ચિંતા
~~[illegible]~~ સુધી એ ચિંતાકારક પ્રકાર હોય ત્યાં સુધી એ ચિંતા
અને આ ભાવનાથી કરવી અને પ્રકાર કારણ ગણ્યા
આ ~~[illegible]~~ ભાવનાથી કરવી અને પ્રકાર અનુભ કે વિષ્ણુ ધર્મો
પછી ચિંતા મુક્ત હોવું, એ પ્રકાર
તેનું ~~[illegible]~~ આત્મસમાધાન ~~[illegible]~~ કરી લઈ ચિંતાથી અને નથી
વાસનાથી દૂર કરવું, અને આ સર્વ વિધિને ~~[illegible]~~
અર્પણ ઈશ્વર~~[illegible]~~ને જ ગણે તે કરવાનો ઈશ્વરનો અધિ-
કાર ~~[illegible]~~ કરવાનો ~~[illegible]~~ જ ગણવો : આ ~~[illegible]~~ રસાં વાક્યોમાં સૂચના
કર ~~*~~ કરવાપણું જ ગણવો.

(Left margin:) ૨૯. ધીરજનો / વિચારાર્પણનો / ઈશ્વરાર્પણથી / ભાવનાનો / ભાગતો રહેવો.

૯.૨૮.'૨૯

વળી આ દુહામાં સિદ્ધાંતનો સાર સમાયેલ છે અને ઝીણા
ગુજરાતીમાંનો અર્થ ચકિત કરે એ આ સારના ઉદ્ધાર-
થી તેણે મારી સંભાળી હતી. આ કારણે જ એમાં ભક્તિની,
યુક્તિની, એની [illegible] વાસનાઓની અને ભાવનાઓની,
અને એના પ્રકરણમાંની તેને ગૂંથેલ ગૂંથણી છે.
આ ગ્રંથનું મૂળ [illegible]

૨૯. [illegible] અનાસક્તિયોગનો [illegible] અને
[illegible] અને [illegible] ક્રિયામાં લાગેલ
[illegible] ક્રિયાને પામે છે. [illegible]
ક્રિયામાં લાગેલ [illegible] તે ક્રિયાને પામે છે અને
સિદ્ધાંતો પણ [illegible] વાસ્તવિક
[illegible] ક્રિયાનું ધ્યાન કરતા હોય એમ નથી તે છતાં
એ ક્રિયાને [illegible] પામે છે. આ જ રીતે [illegible]
એ ક્રિયામાં [illegible] પ્રવૃત્તિઓમાં સ-
ત્પુરુષોનાં હૃદયોમાં અને તેમની પ્રવૃત્તિઓમાં [illegible] છે અને પોતે
[illegible] સ્વભાવથી જ [illegible] હોય જ એમ
તે ક્રિયામાં [illegible] તેનું ભાન તેમનામાં [illegible]
હોતું નથી. આ જ વાત [illegible] છે કે 'સતાં હિ
સન્દેહપદેષુ વસ્તુષુ પ્રમાણમન્તઃકરણપ્રવૃત્તયઃ ॥'
— સંદેહ [illegible] ત્યાં સત્પુરુષોને પોતાનાં અંતઃકરણની
પ્રવૃત્તિ પ્રમાણ થાય છે." અને તે [illegible]
[illegible] પ્રવૃત્તિ [illegible] પોતાને [illegible]
પ્રવૃત્તિ [illegible] પ્રવૃત્તિ [illegible]
[illegible] હોય છે તેમ જ [illegible] હૃદયો [illegible]

૨.૨૮

ત્યારે આવું ધર્મમાં ~~[illegible]~~ અમારી પ્રવૃત્તિ થાય છે.
-કેટલાક વિદ્વાનો કહે [illegible]
ઈશ્વરના conscience + અંતઃકરણ ~~[illegible]~~ [illegible] આવી
Voice કહે છે ઈશ્વરનો ~~[illegible]~~ નામ આપે છે.
નહિ હવે તે આવાં આવું ફુરણાને માટે જ નથી. [illegible]
આવાં ફુરણાના ધર્મ ~~[illegible]~~ [illegible] હોય છતાં [illegible]
ફુરણાપ્રકારનું જ હોય છે. ધર્મ [illegible] આવાં [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ધર્મ છે [illegible]
માનવું ધર્મનું પાલન તે [illegible] ધર્મનું ~~[illegible]~~.
~~[illegible] વિનાનું~~ [illegible] ધર્મનું
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible]
આવા [illegible] વિનાનું પાલન ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] હોય છે. પૂર્વજન્મોનાં [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] પૂર્વસંસ્કારોના [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] પૂર્વ-
કે પૂર્વજન્મમાં [illegible] [illegible] [illegible]
સંસ્કારોના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ — તે જ [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પૂર્વસંસ્કાર
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-
આવા [illegible] ધર્મ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] છે તો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] છે, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ધર્મ પાળનાર [illegible] [illegible] [illegible]-
[illegible] છે. ~~[illegible]~~ [illegible] ધર્મ પાળનાર [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ધર્મ પાળનાર
[illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] જ [illegible] [illegible] છે [illegible]

અ. ૨૮-૩૦.

તેનું ધર્મગુરુત્વ સ્વભાવતઃ જ [illegible] હિન્દુ [illegible] પ્રકાર ધર્મ પાળનાર [illegible] જનતા લાખ કરતાં વધુ [illegible] અને બુદ્ધિહીન માટે [illegible] આચરણથી [illegible] બુદ્ધિને આલંબનના શબ્દોમાં ગોઠવવાનો ઉત્સાહ દાખવે અને પૂર્વસંસ્કારોને રોકે [illegible] ભાવ જનતાને કઠિન લાગે છે. ભાગવતના [illegible] ધર્મ [illegible] [illegible] પ્રકાર [illegible] અને [illegible] [illegible] પ્રકાર [illegible] અને સ્વભાવસિદ્ધ [illegible] પ્રસંગ [illegible] [illegible] શોધીશું. પણ તે [illegible] માટે [illegible] [illegible] લિપિઓ [illegible] [illegible] ધર્મ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ભાગવતને [illegible] [illegible] કરીશું [illegible] ભિન્નતાઓમાં [illegible] પ્રકારે [illegible] ભાવનાઓમાં અને [illegible] ભિન્નતાઓમાં [illegible] [illegible] [illegible] શકાય [illegible] [illegible] [illegible] શોધીશું. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! આ

૩૦. આ પ્રકાર ધર્મ [illegible] [illegible] [illegible] ભિન્નતાઓમાં અને ભાવનાઓમાં [illegible] ઉપર [illegible] [illegible] કરી શકાય? આ [illegible] [illegible] [illegible] આપવાનો પ્રસંગ આ [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] વાંચનાર, હું [illegible] ભાગવતને પોતાને [illegible] [illegible] લાગે છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પૃ. ૪૦૨-૪૦૩માં [illegible] [illegible] પોતાનો [illegible] [illegible]

૩૦. [illegible] [illegible] ૬૯·૭૦·૮૦ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

સંકુચિત વિકુચિત થાય છે તે ~~જણાવ્યું છે~~ સહજાનંદનું
દર્શાવ્યું છે તેથી સંકોચ વિકાસ વિના અન્ય પ્રકારે
ભગવાનના હૃદયમાં રહેવાતું નથી. એ જ ગ્રન્થના પ્રકર-
ણ માં વિભુસ્વરૂપનું જે ~~[illegible]~~ સનાતનસંકુ-
ધર્મ પ્રકટ ગણેલો છે તે ઉભય પ્રકારના સંકોચ વિકાસ-
પૂર્વક ભગવાનને પામેલો છે. ~~પ્રથમ ઉપર જણાવેલા~~ સહજ જણાવેલા ભાગવતના
તીર આગળની પત્નીની ફરિ ~~[illegible]~~ ઉપર જણાવેલા સમુદ્રકિનારે
કીકો પક્ષીર જેવા ઉંચા સ્થાનથી આગળ પરોપકાર
લાવી તેમ રાતદિવસ ઉપર જણાવેલા ભાગવતના, તેમાં
~~[illegible]~~ આવી પ્રકારે ભક્તિમાં પ્રવેશ થાય છે, ઉંચા
એ પરોપકારનો વિકાસ એ ઉંચા સ્થાનને લાયક હતા
એને એ પરોપકારને માટે જ નથી એ ભાગવતના હૃદયમાં
હરિ તરફનું જ હતું. એ જ ભાગવત ~~[illegible]~~ પત્નીને ઉંચાણે
ધારણ ઉપર થી અતિશય ભાગવતમાં પહોંચ્યા ઉંચાઈ તેમ
~~[illegible]~~ હે ધરમાં જણાવ્યું ભાગવત સુખ કરે તો તેના પરોપકારનો
સંકોચ તેના સ્થાનને લાયક છે અને તે માટેનું તેઓ જ
~~[illegible]~~ તો ~~[illegible]~~ પત્નીરૂપિણ જેવા સ્વભાવના ઉંચાણની
પોતાની અવસ્થાને ફરી કરવું પડ્યું હતું તેવું જ
~~[illegible]~~ પ્રયોગ છે. માટે આવશ્યકતા ~~[illegible]~~ પડતો
ધર્મકાર્યમાં ફરવું જ
દૂર કરી તેની તરફ રહેવા જેવું ~~[illegible]~~
કુંડળ કરી ફરી ધર્મ પામશે એ જેવા પામ્યા ત્યાં સુધી તેની
ફરી ફરી ધર્મ પામશે. આવી જુગલાનંદ સ્વરૂપ કરી
ગુણના ઉંચાઈ પ્રાપ્ત થયા. આવી જુગલાનંદની પ્રાપ્ય કરી
પ્રથમ વિચાર ~~[illegible]~~ સાધુક ભક્તિએ પોતાનો આગળનો રસ્તા

કેવી રીતે સમ્પાદિત કર્યો. ઉત્તર દેતાં ~~…~~ આપણે સંસાર એક મહાયજ્ઞરૂપ છે તેમાં ~~…~~ સર્વ આવેલું મનુષ્ય આવીના સહુ વર્ષ ટકે છે. કેટલાક આપણા સ્વાર્થે આપણા ~~…~~પાસે સેવા લઈ શુદ્ધ થઈશું, એ સારુ આપણે આધારે પોતાના સ્વાર્થ સાધે છે, અને તેમ કરતાં એ સેવક આપણો માલિક આજનો સમજ તેનાં કુદરતનો નિયમ~~…~~ના સ્વાર્થ સાધુ નિયમ આપો ~~…~~ કરતા નથી અને ~~…~~ટાવે તે સેવા નિયમ કરે છે પણ પોતાની વાસનાઓને વશ ~~…~~ થઈ. એ વિષયનો સદુપયોગ કરી એક આપણો ભાગ ભોગવતા નથી. આ એક આપો તેવા આ મહાયજ્ઞમાં સમાધાનરૂપ છે તેવા આ જીવિત આપો આધિભૌતિકરૂપ છે, અને એ આધિદૈવિક કલ્પિત વસ્તુ અને કુશળ આપવા તે ધારણ કરે છે. ~~…~~ વસ્તુ અને કુશળ આપવાનો તે મહાન વસ્તુ આ શરીર અને કલ્પિત વસ્તુ આપે છે તે કોઈક આપો આપણે આપે કોઈક સેવા કરાવે છે તે કોઈક સેવા તેમની ~~…~~ કરે છે પણ ~~…~~ સહુ. આ આપો સેવા કરે ત્યારે ~~…~~સેવા કરાવે ત્યારે આધિભૌતિક શરીર અને સેવા કરે ત્યારે સમાધાન થાય છે. તેમની સમાધાનના સાધક થાય છે. આધિદૈવિક ઘણુ પ્રકારે ભેદ તેને માટે કરેલાં પોતાનું આધિભૌતિક ઘણુ પ્રકારે ભેદ તેને માટે ~~…~~કલ્પિત પોતાની સમાધાનને આધારરૂપ જાણે છે. ~~…~~ કલ્પિત અને વસ્તુની મનુષ્ય આપે કેવળ આધિભૌતિક શાંતિ છે ~~…~~ મનુષ્ય જીવનમાં નથી ત્યારે આ વાત ~~…~~ઉપાસનાપર સાધક ઉન્નતિ કરે છે. ~~તેમ~~ શાંતિ છે અને સમાધાનપર સાધક ઉન્નતિ કરે છે. ~~…~~ના હૃદયમાં પ્રગટ્યું એવું આધિભૌતિક છે પણ તે ~~…~~

એવી [illegible] વાતમાં માને છે કે આ જગત અને જડ પદાર્થમાં
ઉપજ્યાં છે, ને આ [illegible] મ્હારી ધનની મ્હારી સેવા કરે
અને મ્હારી વાસનાઓને તૃપ્ત કરે ઇત્યાદિ. આવી પ્રીતિ
ધરાવે તો પણ [illegible] પ્રીતિનાં બદલામાં શરીરથી
આપણ કામના રાખે છે, અને તે કામના પૂર્ણ ન થતાં
એ પ્રીતિ રાગરૂપ વિકારરૂપ થાય છે. કેમકે એ
છે, અને એ બદલો ન વાળનાર પુત્રાદિક ઉપર
ક્રોધ કરે છે. [illegible] કામાત્ સંજાયતે ક્રોધઃ
થાય છે.
એ ગીતાવાક્યનો એ અર્થ જાણવું
આપણાથી [illegible] ભિન્ન એટલે ભાવના રાખ
[illegible] શરીરાદિ ધનની કામના રાખતા નથી અને
સ્ત્રીપુત્રાદિક પોતાની પ્રીતિનો બદલો વાળે
કે ન વાળે તેની અપેક્ષા રાખ્યા વિના તેમને
[illegible] પોતાના શરીરાદિ જેટલી તેમનું આત્મ-
હિત કરે છે અને પોતે તેમના નિષ્કામ સેવક
[illegible] થાય છે. [illegible] સ્ત્રીપુત્રાદિકને બદલે, પોતાની
શક્તિની મર્યાદાને લઈ, અથવા પોતાની શક્તિની મર્યા-
દાને લઈ આવા જ્યાં પુત્રાદિક વિના અન્ય જીવોને
કુટુંબ ન કરી શકે તો પણ તેમની શક્તિમાં એ પુત્રાદિક
અને અન્ય જીવો સમાન જ છે. આત્મજ્ઞાનમાં ઘણી ભાવનાઓ
આપણે એઠા ઉપર લાગે દૂર જેટલા અનુભવને [illegible]
ઊભા રહેવા દઈ પછી ઉત્સાહને [illegible] જગાડ આપવા
આપણે ઊભા થઈએ તે જ ન્યાયે આવા [illegible] જીવો

૩-૩૩

~~[illegible]~~ પોતાની પાસે ઈશ્વરે મૂકેલા પ્રાકૃતિક ભાવોની

સંભાળ લેવામાં આવે અને ભાવોની ન લેવામાં આવે

એનાં હૃદયમાં એ અવગુણ ઉપર અંકુશ દાબી રાખી

શકે છે. પ્રાકૃતિક ભાવને તેમના વિચારો વડે દાબી

શકાય તેમના શુદ્ધ પ્રકૃતિ ધર્મ ઉપર, ફરી શકાય એવો

પ્રાકૃતિક ભાવનું નિગ્રહ આપોઆપ કરવામાં તે સમજાવ

ભાવોના નિગ્રહ વડે સમાધિ ~~[illegible]~~ થાય તો

તે ~~[illegible]~~ — ~~[illegible]~~ આપણા આત્મજ્ઞાનમાં ભાવના

? ઈશ્વરને માટે — ઇત્યાદિ ભાવના લાયક

— એ સમાધિ સાથે એ વડે પ્રગતિ થાય?

વાની પ્રગતિ થાય છે? ભાવનાને તેના અંતઃકરણમાં

ને વિચારોમાં જેના તેના વિચારો ફરીને આવી સમા-

ધિ પ્રગતિમાં એની તેની વિચારો ફરીને આવી પ્રગતિ હતી. તેની ઇત્યાદિ-

ધિ કરી છે તે તેમાં આવી પ્રગતિ હતી. ભાવનાના ઉપર

ના પ્રમાણમાં એનાથી વિશેષ ~~[illegible]~~ ભાવનાના ઉપર

જેને જેટલું જેટલું ? તેનું જેટલું પાળવાનું હતું?

કોઈ પ્રકાર પાળવાનું હતું? તેને તેને માટે તે

ફરજ એને એને માટે હતું તેને તેને માટે તે

કર્તવ્ય ક્રિયા કરતી કરતી તે સદા ગયો, એને

પ્રકૃતિ ધર્મની સમાધિ

એ જ એના ~~[illegible]~~ પ્રકૃતિ ધર્મની સમાધિ

એની પ્રગતિ.

૩૪. આ જગે પ્રકારના ભાવોમાં ઇન્દ્રિયજન્ય ભાવ

નિગ્રહ સમાન દેવાનું સમજવા નથી તો

૩૪. આ રાગદ્વેષોનો ~~[illegible]~~ નિગ્રહ સમાન દેવાનું સમજવા નથી. ભાવનાના

પ્રકૃતિમાં ... સ્વભાવ. ઇન્દ્રિયજન્ય ભાવ સહજ આવેલી દેવાનું સમજવા નથી.

એને ઇન્દ્રિયોમાં ~~[illegible]~~ એનો ઉપકાર. તેમને આ ભાવનાર ઉપર

ફ.૩૨

[illegible] છે તે [illegible] પણ [illegible] [illegible]
છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
છે તેમ આ ઉપચારરૂપ. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] છે. તે [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ઔષધ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] છે તેમ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible]
[illegible] છે તે ઔષધ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે તેમ [illegible] [illegible]
[illegible] પણ [illegible] છે. [illegible] [illegible] પણ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] આ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ઔષધ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible].

૩૨. આવી અસંભાવિતતા [illegible] [illegible] પણ [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] "[illegible]". આ શબ્દનો
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible] છે. સર્વભૂતોમાં સમદૃષ્ટિ [illegible] [illegible] તે [illegible] કેમ?
જ વિરલ કેમ! અંક ૩૦માં [illegible] [illegible] [illegible]

૩૨. [illegible] [illegible] સમદૃષ્ટિ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ઓળખાય છે તે પરિણામ [illegible] ઓળખાવનાર. માટે પરિણામ ઉભો રહે તેનું કલ્યાણ થાય છે ને પણ તેનું પરિણામનું કલ્યાણ છે. એ પરિણામ ક્રિયામાં હોય છે, ફળમાં હોતો નથી, માટે તે પરિણામ સાધનારાને [illegible] સમર્પણમાં ત્યાગ-ના આવતા નથી. એમ ઉપર કહ્યું છે. ત્યારે ક્રિયામાં આવતો પરિણામ ધર્મ હોય છે ત્યાં એ ક્રિયાનો સાધનભૂત ત્યાગ [illegible] સ્વભાવજ કર્મવિશેષ પ્રકટ થાય તો તે ક્રિયાનો સંપૂર્ણતામાં શુદ્ધતામાં, સફળતામાં, એટલે સંપૂર્ણતામાં હોય છે. આવા ધર્મ-ત્યાગના [illegible] સાધન [illegible] હોય છે. તે [illegible] ક્રિયાનો [illegible] પ્રકટ થાય તે [illegible] "[illegible]" સ્વરૂપ જ છે. જો આપણે [illegible] તેમ [illegible] પ્રકૃતિને સંભાળવાનું [illegible] માતાની પહેલી ફરજ આ ધર્મરૂપ સેવા કરવી છે. [illegible] બાળકની ફરજ સેવા [illegible] ધર્મ છે. [illegible] બાળકને [illegible] ધર્મ [illegible] છે. [illegible] ધર્મ [illegible] માતા બાળકને [illegible] ધર્મ છે, તો માતા બાળકને [illegible] તે બાળકને માટે આવશ્યક હોવાને લીધે તેનો [illegible] માતાની [illegible] અન્નદાન ધર્મ છે. [illegible] થાય છે માટે [illegible] છે, [illegible] અન્નદાન ધર્મનો [illegible] "[illegible]" [illegible] બાળકની હું [illegible] માતા "[illegible]" [illegible] નથી" [illegible] "[illegible]" "બાળકોમાં ને આમાં ફેર નથી" એવી બુદ્ધિથી આ માતા [illegible] ધર્મ પાળે તો તે [illegible] ધર્મ પાળે [illegible] ને તેના પરિણામરૂપ [illegible] ધર્મ બને છે.

~~[illegible]~~ સ્ત્રીત્વના એ સ્વરૂપને ભૂલી જઈને વાસનાતૃપ્ત સંબંધને વળગી રહેનાર સ્ત્રીઓના મોહરૂપોને પણ ખરે છે, ~~[illegible]~~ મનના પણ નાના ઐહિક સ્વાર્થને ખાતર ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ એ સ્વાર્થને પ્રતિકૂળ નારીનું અપ્રિય કરે છે, સહેતાંય મુક્ત રહી શકે છે પણ મનનાંમાંથી મુક્ત થઈ શકતાં નથી, અને ~~[illegible]~~ સ્ત્રીત્વને બંને સંબંધને આવરે છે. આ સર્વ સ્ત્રીઓ ~~[illegible]~~ કુટુંબ-વાત્સલ્યને સ્વતઃસિદ્ધરૂપ હોય છે, અને ગાંધારી, કુન્તાજી, અને દ્રૌપદીનાં * જીવનમાંથી એ આદર્શ સ્ત્રીનાં દર્શન ~~[illegible]~~ થાય છે? એમાં વિચાર શક્તિના દર્શન સ્ત્રીનાં દર્શન થાય છે ... જાતે ... ત્યારે પણ આ ...

[illegible]

પા. ૩૩.

'મારો [illegible] રસ્તા મારું!'' ફરી તેણે આત્મગત કહ્યું. ~~[illegible]~~

~~[illegible] ઘણી સંતતિને જેવા પ્રસંગે [illegible] તે કંઈ [illegible] હતી અને~~

~~પોતાને [illegible] માટે [illegible] તેના પિતાએ તે જેવા પાસે કરવા [illegible]~~

~~[illegible] પોતાને માટે કરેલા [illegible] [illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~ તેવા પ્રસંગ એણે માતાપિતાને આપવા હતા, ~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~ સંતાનોને પુત્રરૂપે, માતારૂપે, ~~[illegible]~~ પત્નીરૂપે, આત્મીય [illegible]

અને ભગિનીરૂપે પોતાનાં ~~[illegible]~~ આત્મીયતા [illegible] આત્મિય ~~[illegible]~~

વ્યક્તિત્વ તેના જ સૂક્ષ્મ [illegible] કરતી હતી — [illegible]

ફરી ગઈ છે — તે સમજ્યું હતું ત્યારે [illegible], [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] તેના [illegible] કાર્ય [illegible] પુત્રનો ~~[illegible]~~ [illegible]

મારા [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~

ના [illegible] હતું અને [illegible] તેનું ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ સૂક્ષ્મ [illegible] આત્મિક [illegible] તેનું કરનાર,

[illegible] આ [illegible] કરતા છે અને ક્યાં છે તે [illegible]

[illegible] કંઈક [illegible] [illegible] ! એ [illegible] [illegible] હતી,

પણ તે [illegible] પાડનાર [illegible] તપ આપ્યા [illegible] કઈ [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ તપ આપ્યા [illegible] [illegible] [illegible] નથી.

નથી જ એટલી વાત તો આ હૃદયમાં [illegible]

~~૩૩. પોતાનો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~

૩૩. [illegible] ~~[illegible]~~ ૩૩. જે ભાવનાઓ આકૃતિના પૂર્વભાગમાં લીલા-

[illegible] વતીની પાસે તેની માતાનું આવું [illegible] [illegible] રહેવાની હતી

તે જ ભાવનાઓને અને [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

અને [illegible] એના [illegible] એના હૃદયમાંથી ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible] કરી, એવા સ્વરૂપવાળી એની

[illegible] સમાપ્ત થઈ, અને એ [illegible] [illegible]

નવી [illegible] [illegible] થઈ. એ [illegible] [illegible] પ્રકારથી

એની માતાની ભાવનાઓ [illegible] અને માતાનું [illegible]

માટે પ્રયત્ન આદર્યો. પોતાનું આયુષ્ય કંઈ પણ હોઈ શકે
એવો સંભવ લાગતો હતો ત્યારે પિતાની નિરંતર ભૂલચૂકની પણ
નિવૃત્તિ લેવી જરૂરી હતી અને તેવા કાળમાં તેના ઉપર ભાર મૂકવા
ના પાડતી હતી, તે છતાં એ આયુષ્ય લંબાવવાની નિર્ણયશક્તિ-
ને એવા જ કાળમાં ~~પિતા માટે~~ - પોતાના આપેલી ~~માટે~~ સેવા-
ને ... માટે એ જ પિતાએ ~~ફરીથી~~ ફરવા માંડ્યું અને એ
ફરીથી ~~...~~. છતાં એ નિર્ણય લઈ લઈ લાગી, અને લંબાવતીના
આયુષ્યની દોરી ટૂંકી થઈ સમજી જવાઈ. અને ઉપચારોની
ફરવામાં એના પિતાના એ ~~...~~ લેવાની પણ નિષ્ફળતા જણાઈ.
છતાં ~~...~~ તેની માતાના આગ્રહને માટે એ નિષ્ફળ ~~...~~ થઈ
અને ~~...~~ તેની માતાના ઉપચારોની પાછળ પ્રતિરોધક ~~...~~ થઈ
જવાની અને નિષ્ફળ ઉપચારોની ~~...~~ ના ~~...~~ અને તેની
ના. સત્યવાદિની, ~~...~~ સત્યવાદકોની ~~...~~ ના લાગ્યો એ પાછી
સાથે જ માતાના દુઃખને નિરાશાનો આઘાત ન લાગે
~~...~~ પ્રયાસો ~~...~~ સાથે આપવા લાગી.
દીકરા ~~...~~ પ્રયાસો ~~...~~ આશ્વાસનમાં આટલા આટલા
"બા, મોટા દુઃખ મારે ~~...~~ માટે ખોળામાં આવતા આટલા
"પૈસા વાપર્યા છે તો હું તેનું કંઈ કરી નહીં શકું! તમે એ માટે
"આશા રાખો." પોતાનો દુઃખ એમાંથી એ માતા
"રડવા અને દીકરા રાખો." પોતાનાં દુઃખો એની માતાના જ અનુભવનું
~~...~~ પોતાની પાછળ દુઃખ શું ન હોય માટે ~~...~~ માતાનાં અંતરમાં ભરેલું
બાળ માતાને આપવા લાગી: "બા, દુઃખ તો અંતરમાં ભરેલું
"જ છે. મારા દુઃખને શું મારું ગણો છો તો તમે તમારા
"પોતાના દિકરા જેમ સંભાળજો નહિ?" માતાના આવા અનેક અનુભવનું
સાંભળી પુત્ર માતાને આપવા લાગી ~~...~~ અને હવે ~~...~~ નિમિત્ત
વિયોગના દુઃખે છૂટા કરવા ~~...~~ પુત્રવત્સલ માતાનું ~~...~~

પૃ.૩૪. 27

પવિત્ર પુત્રી પોતાના સત્યાગ્રહનાયકો જેવું સાત્વિક
(પવિત્ર પુત્રી)
સાથ સાથે વિવેકી કરતી હતી.

૩૪. ભાઈઓને સાહિત્યની ... બહુ પ્રશ્ન.

૩૪. પોતાની પાસેના ભાવનાની પોતાની પાસેની સાથ સાથે ઉપદેશની સાથે સાક્ષાત્કાર-
ની ફરિયાદ કરતી ગઈ, તો સામે સાધુ આગળ વધાર રહી.
પંડ્યાને પણ તેને તેનું થઈ તેવું તેને આપ્યા વધાર રહી. બાપુ બહેનોને
ની. "મોટાકાકા, બાપુ, તમે મને આટલું ભણાવો, બાપુ ભણાવો નહીં
"હું ભણાવું, તો આ બહેનોને કુંવર ભણાવો
"એમ શાને કહું છું?" એક પ્રસંગે લીલાવતીએ સાથ એકે બહેનના
વિનાપ્રમાણે પ્રસંગે "મોટાકાકા, બાપુ બહેન
ઓઢેલાં કપડાં હાથે, તો સામે પ્રસંગે એ કપડાં
"તો બહુ જ ભોળા છે" એમ સાંભળીને ભણાવ્યો. લીલાવતીને
એ સાંભળીને ભણાવવામાં લખેલાં સાથનાં
ગણિત ઉપર એવી હતી કે એ વાત મારા જેના કહેતી.
હું તેનો ઉપાય કરું. સાથે આ પ્રસંગે તે પછી
એને ઉત્તરમાં એમ કહેવામાં આવ્યું કે "લીલાવતી, તું બહુ છે કે
"હવે પોતપોતાનાં ભાગ્ય પ્રમાણે પામે છે.
"તું આટલી વિદ્યા પામી કે બહુ સારી પામી તો મારા
"કરતાં ગાય છે સારું તો સાથે પણ આવા લાગે છે. બહેની
"હું અભ્યાસ ન કરી શકી તો મારા જેવા કરતાં એના
"સંપત્તિ સારી છે." આ ઉત્તર લીલાવતીને
માટે બસ ન હતો. કેવળ કુટુંબના સમાધાનને માટે તેણે પ્રશ્ન
ઉપાડ્યા ન હતા, પણ તેની જેમ વિચારો એની બહેનોના ભાગ્ય
સુધારવા ઉપર હતી. સાથે તે આ જ પ્રસંગો ફરી ફરી આપતી
બુદ્ધિમત્તાનો ઉપાય નથી એમ નહીં, પણ વિશેષ વિચારી તે
એમ ટેકણ આવે છે કે બુદ્ધિ વાપરીને ન શકે. એને દુઃખ કેવળ
પરતંત્ર ન શકે. આવા સાથનાં સાધન તેની બહેનોને મળે

એના હૈયાને આ વાત ન રુચતી. એના ~~~~ વિશાળ લલાટની
પ્રેમને માટે તો એને હજુ ~~~~ શીખવું જિવવા હતી. ત્યારે એની
માતાપિતાની (આંખે) વહેતા દેખતાં ત્યારે લીલાવતી રોતી આવી.
આંસુઓથી સાથે માતાને કહ્યું હતું કે "બા, એને ન રોવું
"આમ વહેતાં હોય છે? તમને કંઈ ~~~~ કરવા પડ્યા, કંઈ કરાવ્યા,
"પણ આમ ~~નહીં તો અમારામાં~~ . લીલાવતી, ત્યારે જિજ્ઞાસા ઘણી
હતી, ત્યારે કહ્યું આવ્યું હતું, રાતે તને દેવા નમો ઘરે ચાલી
પાછી તે જ હતી માટે હું ત્યારે સમજાતો ~~~~ આંબેડના આમ
અધૂરી રાખતો. તે ફરી તને જિજ્ઞાસા રાખી ને ફરી અભ્યાસ ઘણો સમય
ઉત્સાહ ઉગતા હતા, ત્યારે બુદ્ધિવિકાસ ~~~~ ઘણો આંખનાં
અર્થે હતો, ત્યારે ~~~~ વિકાસ અને માટે ~~~~ ત્યારે માટે
સાધન અભ્યાસને લઈ આવ્યાં, રાત ~~~~ ત્યારે અનુભવને
મળે અવકાશ પૂરો હતો. લીલાવતીને ઉદ્યમ — તેમાંથી અનુભવાતાં
ઉત્સાહ ભાગ્યરૂપ ગણે છે — તે ~~~~ ~~~~ જરૂર કુમારમાં
હતી, ત્યારે ~~~~ ત્યારે પ્રેમ આત્મીયતા અનુભવતી
એવી તો વધી પડ્યો હતો કે ~~~~ ત્યારે અવકાશ ઘણો સમય
પાછળ દેખાવ આપવાને મળે ~~~~ અવકાશ ઘણો સમય ઉત્સાહમાં કે
હતો. ~~~~ પાણીને વિદ્યા આપવાને ફરી હું ~~~~ ઉપજાવતો
હતો. અનુભવને જિજ્ઞાસા મુંબઈ છોડી નડીઆદ આવ્યો
~~~~ ઉપરાંત થઈ ~~~~ મુંબઈ છોડી તેને તેની બહેનોની
~~~~ ~~~~ ~~~~ તને તેની ~~~~
તે નડીઆદમાં ~~~~ ~~~~ લીલાવતી
વિદ્યાની સાથે આપવાનું સાધન ન ~~~~ મળ્યું. ~~~~ લીલાવતી
જિજ્ઞાસા ઘણી આપવાનું સાધન ન ~~~~ છે. તેમના એક
આપણા દેશમાંની કન્યાઓ ત્યારે વહેતી ~~~~ છે. તેમના એક
આપણા દેશમાંની કન્યાશાળા ત્યારે એક બહેનનું લખાણું ને બોલવાનું
વાંચવા જેવું આવ્યું ~~~~ ત્યારે એક બહેનનું લખાણું : એકનું આવ્યું
આવ્યું જેવું આવ્યું ત્યારે બીજી બહેનનું લખાણું : એકનું આવ્યું
એના પિતાની પ્રકૃતિને ઘડાયું, બીજું તેના પિતાની શિક્ષણને

— આપણા ગામના ભિખારીઓ — વગેરે. એ સંજોગોમાં ત્યારે એક
બહેનને જે સાથ રાખી હતી તેનો અનુભવ એ પ્રવૃત્તિઓના ઉપયોગી
અનુભવીના [illegible] બાબતમાં શીખવ્યો. એ નિવૃત્તિ ત્યારે અનુભવોને
રીતિનો અનુભવ એ નિવૃત્તિદ્વારા મારા શિક્ષણ આપ્યાના [illegible]!"
કંઈ કામ આપી શકું હોય તો તેમાં શીખવ્યો. "હું શીખ્યો!" ત્યારે
એ સંજોગોમાં હવે હું સાંભળી શકું એમ ન હોય તો ત્યાં રહીને એ બહેનોને
એ બહેનોની હૃદયોમાં હજુ હું રહેલો છું ત્યાં રહેલો ન છું, કારણ
હૃદયદ્વારા શીખવ્યો. તેમનાં હૃદયમાં હું રહેલો [illegible] કરું છું, અને
પરદેશ ગયો ત્યારે પણ તેઓ મને સંભારે છે, આશ્રમ [illegible] કરું છું
ત્યારે ગુરુને સંભારી તેનું અનુકરણ કરતાં [illegible] કરતાં હતાં."
કે "બહેન આમ કરતાં હતાં," "બહેન આમ કરતાં હતાં." કંઈ એવા
ત્યારે આશ્રમજીવનમાં તેમના સ્વામીઓએ ત્યારે [illegible] ત્યારે
કરેલ છે તે તો કામ તેમના સ્વામીઓને [illegible] સૂચનાઓ
બહેનોને સોંપી છે અને તેમનાં ભાગ્ય સુધારવાની [illegible]! બહેનો
કરી છે એમ મારે કહેવું છે. [illegible] ભાવના!
[illegible] અધિકાર તેને તો કરી દઈ, ત્યારે બહેનોની [illegible]
ભાગ્યમાં જે કંઈ ત્યારે વધારે સુધારો કરી છે. આ વાત હું
સુધારવાની એ ત્યારે બહેનોને તો દાવાદ કરી છે. આ વિચારોમાં ત્યારે
પ્રસિદ્ધ કરું છું તે એવા [illegible] કે આ [illegible]
અનેક બહેનો છે તે પણ આ [illegible] દાવાદ થાય, અને
[illegible] ત્યારે આ બહેનોના [illegible] આત્મિક કરી
તેમના સ્વામીઓ ને ત્યારે અનેક બહેનોનાં [illegible]
તેમના [illegible] તેમનાં ભાગ્ય સુધારે.+
તેમના [illegible] બહેનોની [illegible] કરી તેમના

३५. [illegible] ૩૫. [illegible] બહેનોની [illegible]
[illegible] તેમના ભાઈઓ કરી. "[illegible], ભાઈ [illegible]"

"પડી ગયો તે સાજો થયો?" — "મોટા, હું શું કરું? એમાં પણ એવું બને! હું નડિયાદ આવ્યો ત્યારે મને એમ લાગ્યું "તો કાંઈ એને વિરોધ લાભ થાય એમ લાગે નિશ્ચયથી છોડ્યું" ત્યારે ^હું લાગે છે કે મને એવો જવાબ મળ્યા કરતો "હું વિરોધ કામ કરવાને બદલે એને ઉલટો લાભ થઈને" "આશ્રમને લોભે હું પાછો ન આવ્યો!". સંસારમાં કોઈક વાર બને, સારું કરવા જતાં નરસું થાય છે ને નરસામાંથી સારું થાય છે. આવા ઘોટાળા કરવા મંડનારની પિતાના ^પરિણામ હાથ કરે ઘોટાળાના લાભાલાભ તેની ભાગે છે તેનો ઘોટાળા કરી શકે? એ પિતાને તો ગાંધીજીના આ ઘોટાળા કર્યો હોય તો પસ્તાવું હોય તો તેને શકે, અને નિર્બુદ્ધિ કર્યો હોય તે ધાર્મિક છે. ભોગવે શકે — એવી વ્યવસ્થા ભગવાને ઈશ્વરે ધારી છે. પિતાના તેમ એમને ભાઈબહેનનો લાભ રક્ષણ ભાવનાના પિતાનાં તેમ એમનાં ભાઈબહેનોના ને એને ભાગે કોઈ બુદ્ધિ થી આ નિશ્ચય પ્રશ્ન ઊભો હતો ને એને ^સુખની પોતાના ભાગના વિચારમાં એની માતાને સુવિદિત હતું. આ પોતાના ભાગના આનંદોત્સવ દૂર કરી ^ અજ્ઞાત દુઃખનો ભાવનાની માતાના આશીર્વાદથી કરતી અને પોતાની સંતોષ ભાવનાં કુટુંબ માતાની સેવા ભાઈના વિચારમાં હિત અને પિતાની પક્ષપાત કરતી. એના ભાઈના પિતાનો દોષ એની પ્રકારે કરેલા મનનાં પિતાનો દોષ તેની પક્ષપાતની બુદ્ધિમાં વધ્યો નથી અને જે ઘટી ગયું તેની ઉપરાંત ભાઈના જ હાથમાં છે એમ જાણ્યું. અને ભાઈને જ તેના આગળ આગળ જઈ વિચાર ઉપદેશ કરવા માંડ્યો. ઉપદેશ કરતી બહેનને સાંભળો: "ભાઈ, તું હવે મોટા ભાઈને ઉપદેશ કરતી બહેનને સાંભળ: "ભાઈ, તું હવે "મોટા થયો તે મોટા કાકા ~~પિતા કોઈ એને~~ સમજાવી

"પ્રેમાનો ભાઈ આંખો ફરવાને કારે વધેલો નથી છો! હવે
"તો તું અત્ર ડાહ્યો હતો ના!" લીલાવતી! આ તે શું તારા
બાપની ચિંતા કરી કે તારા મોટાભાઈની ચિંતા કરી!
તારા બાપને ડાહ્યો કહાવતો શા માટે પછી તારો
કર્યો? તારા મરણ પછી આવું વર્તીશ — રોગ —
બાપ — તારો મરણ ન વાંચે વિદુષી
મને ઈંગ્લાંડમાં જવું છે કે "મારું સ્વર્ગવાસ
સ્વતંત્ર નથી
"બહેન લીલાવતી આજ મારી પાસે રહી મને ન પ્રાણ
"તે તમારી પાસે પણ નથી, પણ તેમને માટે આશા હતી!
"એને માન હતાં તે ઈશ્વર મારા હૃદયમાં જીવતું છે
"એને ... તો તારા ... મારા
" ... શીખામણ મને
"જનનાં ઉપયોગી થાય એવી મહાજની આચાર જેવી
"આપણાં બહેનો ગઈ ... તે છે કે આવા
"એવાં તો મારા સ્મરણમાં આવે ... કરે છે કે અહો
"હું તે સાંભળતી સાંભળતો એમના ઉપર હવે કરીને
"તું તે સાંભળતી સાંભળતો એમના ... તેના સાથે મારી
"ન ઉભો રોઈ! એમને સાંભળવું તો તેના સાથે મારી
"આંખોમાં આંસુ લાવે આવે છે!" લીલાવતી! તારો બાપ
પણ તારી શીખામણે ... તારો દાદા દઈ. તારી
... ચિત્રણ, તારા ઉપદેશ, તારી સ્નેહ, અને તારાં
કરેલું આતિથ્ય: એ સર્વ તારું સુહૃદ — એ તારી
સંપત્તિ — એ તો આપેલું હશે — એ તારા લીલાવતીના ... ની સમાધિ
પાસે રહેલો શોભાવે. તારા આત્મા પાસે તારા બાપને ઊભો
રાખી ... રાખીને તો તેને ઉપદેશ કરેલા તે તે તો પોતે
શોધેલા અને પાળેલા જીવનને શી રીતે છોડી શકે!

ભા.-૩૬. ૯૯

પછી ~~[illegible]~~ જ્યારે, પણ મરતાં મરતાં કુદરતે પ્રત્યાઘાત કરી ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ સ્વભાવ ગયો ~~[illegible]~~ જુના વિચારો દૂર થવા પુરુષ પણ લાગે છે

તો અમુક ~~[illegible]~~ ગ્રહણ કરવા પુરુષ પણ તૈયાર થયું

~~[illegible]~~ તેની દ્રષ્ટિ તો સ્વભાવિક રીતે જ પણ

વધારે વધારે સ્ત્રીઓ તરફ થઈ, અને ~~[illegible]~~ સંસારની ~~[illegible]~~

કુટુંબ પર ચાલતા આક્રમણમાંથી, ~~[illegible]~~ "[illegible]" ફેર ઉતરતી

ઉતરતી જે ~~[illegible]~~ રહેવાં લાગી ત્યારે જેઠનાં કુટુંબમાંથી ત્યારે

નવા મદદ

પુરુષ કુટુંબના બે ભાગોનું દૂર થતું જાય — એ ત્યારે જે પાછો

ભાવની મદદ પદ્ધતિનો સ્વભાવિક દાખલો છે એ તે પાછો.

૩૬. ~~[illegible]~~ દાખલો ~~[illegible]~~ ઉપરાંત

તેની માતાની, બહેનોની, અને ભાઈની ઓરડી ~~[illegible]~~ ની

છેલ્લી મિલાપો કરી લેવા જ મિત્રો તેનાં મિત્રોની કરવા

મિલાપ કરી

સાથે થતી. પિતા નિવૃત્તિકાળની ~~[illegible]~~ અવી તો તેમાં

વ્યવહારિકમાં એ પિતાની બાર વર્ષ નહીં અવી તો તેમાં હાલ

સર્વ સાથે ~~[illegible]~~ વ્યવસ્થા કરી હતી. પરંતુ એ પિતાનું

પુત્રપિતાની ~~[illegible]~~ રાજરીતિ કરવી ~~[illegible]~~ દરરોજ તેને માટે એ

હાલ ઉતરતી ભાવનાની મદદ ઠીક પિતા સાથે થઈ.

સ્વતો સ્વતો તેણે ~~[illegible]~~ તેની માતાને પોતાની પાસે બોલાવી અને

કંઈક સમજાવીને કહ્યું: "બા, આજ તો મોટાકુટુંબની મળે

"બહેન કહીને બોલાવો." "વાહ, તેમાં શું થઈ ગયું? એમ

"કહ્યું હશે!" પુત્રને માતાએ કહ્યું. પુત્રએ ઉત્તર વાળ્યો:

"ના, તે તમે સમજતાં નથી. હું જાણતો હતો કે તમે ~~[illegible]~~ તો

પાછાં હશે પણ મોટાકુટુંબને હાલ છે તે કાંઈ નથી લાગે. પણ

"એમને પણ લાગે છે ખરું!" પુત્ર — "તે તો શાને

"ભાઇ?" ઉત્તર — "મેં આજ એમનું મોં [illegible]
"બરોબર [illegible] — તે ભૈરવી ગયાં છે." પૂછ્યું —
"મોટી, તું તો ગાંડી છે. આવેશ ~~[illegible]~~ સમજની ઘડી
"પાછાં ~~[illegible]~~ આવશે તો [illegible] મન ~~[illegible]~~ પાછું ફરવું છે
"તે બધાંને પાછાં ફેરવે છે." ~~[illegible]~~ [illegible] "કંઈ નહીં. તે શું
"ભૈરવી ગયું લાગ્યું?" ઉત્તર — "કંઈ નહીં. આવે —
"લાઈ લેવો." પ્રાતઃકાળે આ વાત થઈ હતી. આજે પૂછતાં
કાળે તે [illegible] ટટાર થવા [illegible] થઈ [illegible]
[illegible] કેમ [illegible] કાઢશો?"
બોલી: "મોટાભાઈ, કાંઈ કાલની [illegible] [illegible]
"મોટાભાઈ, કાંઈ કાલની [illegible]"
"હા, બહેન. તું [illegible] યાદ ~~[illegible]~~ છે?"
"વારુ, [illegible] [illegible] [illegible]
"હા." [illegible] ભાગો તે સાંભળવા [illegible]
"તો [illegible] ભાગો તે. [illegible] હું સાંભળાવીશ
[illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] સાંભળ. [illegible] [illegible] સાંભળ્યા
" — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible]" — [illegible] [illegible] [illegible] છે
"[illegible] [illegible] [illegible]
બોલી — "[illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ છે
"તો આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે તેમાં [illegible] —
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] છે."
"[illegible] [illegible] — આ [illegible] જ [illegible] છે
"[illegible] — મોટાભાઈ

"તે બધું તો સાચું જ છે અને એનું પરમાત્માનું સ્વરૂપ—
"એમ જ ને?"

"હા, બહેન, એમ જ." હવે જ્ઞાન સાંભળ પછી— बाहिरिवो-
"ज्योतिर्नि प्राप्य ~~ ~~, એ વાત ... છે.
"दूरे ~~ ~~ प्रशांत निद्रया—

"તે બધું તો સાચું જ છે અને આત્માઓમાં જે પરમાત્મા
"બધે છે તે જ સત્ય છે. ~~ ~~ એમ જ ને?"

"હા, બહેન, એમ જ. બધો એ સાચું છે પ્રતિબિંબ પછી
"એટલે લાગ્યા છે બધો તેના ઉપરથી આ સ્થાન હું છું કે ~~ ~~ સર્વ
"ज्योतिर्निमार्ग्य निद्रया बाहिरिवोद्भूतं प्रशांत निद्रया. જોઈએ?
"ઇન્દ્રિયો બંધ હોવા છતાં સ્વપ્નમાં આપણે શક્તિ ઈશ્વર છીએ. તે જ પ્રમાણે
"આ હું ~~ ~~ નિદ્રાની શક્તિથી ઈશ્વર છીએ. સ્વપ્ન સાચું હોવા છતાં
"~~ ~~ આ સર્વ ~~ ~~ વિશ્વ સાચું લાગે છે પણ તે ~~ ~~
"માયાની શક્તિથી સાચું દેખાય છે. ~~ ~~ બોલનારના પોતા-
"ના આત્મામાં રહેલ સ્વપ્ન જેમ સ્વપ્ન બોલનારને
"સત્ય લાગે છે. આ સ્વપ્ન જેમ સ્વપ્ન જોનારના
"જ આત્મામાં જ દેખાય છે. આ ~~ ~~ જગત હોવું છતાં તેવું જ આ
"જગત નથી છતાં ~~ ~~ આત્મામાં જ દેખાય
"વિશ્વ બહાર ઉભું દેખાય તેવું છતાં આત્મામાં જ
"રહેલું છે." આ સર્વનો સાચુ ભાવ કરી ભગવાનને પૂછ્યું: "આ

"વાત ખરી, બહેનદીકરી?"

"હા, બહેન, ખરી. હવે આગળ કહીશ સાંભળ. યઃ સાક્ષા-
"त्कुरुते प्रबोधसमये स्वात्मानमेवाद्वयम् - આવા સ્વપ્નમાં પ્રબોધ

૯૯

૨૯-૬૬

"પાંચી — ગાંધીજી — ભગવાન દાસિલાઝૂલે આ સર્વ વચ્ચે

"અંતર સેવા ~~[illegible]~~ આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરે છે...."

~~[illegible]~~ આજે વધારે સમજવાનો "લીલાવતી,

સ્વાગત કરવું બંધ કરવા પડ્યાં તો કરીશું પડશે:

"હવે બહુ સમ પડ્યાં તે ~~[illegible]~~ હું હવે થાકી ગઈ છું. મારું મન

"આત્મ કાર્ય કરીશું." લીલા સંભારીને દીવાલ ફિકરની [illegible]

હતી તેમાંથી આ પ્રસંગ બન્યો. ~~[illegible]~~ તે થાકી ગઈ હતી તે-

ની શાંતિની આવશ્યકતા હતી. ~~[illegible]~~ તેને શાંતિ આપી. વચ્ચે

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેને માગ્યો તે

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible] સમજવા જેવું તેને સમજાવી [illegible] સમાધાન કરી આ-

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેની [illegible] સમાધાન કર્યું."

[illegible]: "આ સર્વ [illegible] પૂછ્યું તેનું કારણ સમજાવ્યું." [illegible] લીલાવતી [illegible]

[illegible]: "હું [illegible] છું." ~~[illegible]~~ ઉત્તરમાં લીલાવતીએ [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ પ્રસંગ ફરી બતાવ્યો અને અંતે કહ્યું "[illegible]

"[illegible] [illegible] છે [illegible] સમજાને ~~[illegible]~~ [illegible] કહ્યું [illegible]

"[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — તે આ વખતે આ

"[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ફરી આવે!

"[illegible] પૂછ્યું." લીલાવતી! તું [illegible] સમજ હતી [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પણ કરાવવી [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરાવી. ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ તે [illegible] [illegible] કરનાર

દૂર કરવાનો [illegible] અધિકાર, ~~[illegible]~~

પ્રસંગ વડે ~~[illegible]~~ સંસારમાંથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

એ સંસારમાં [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ પોતાને ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] કરવાનો ઉપદેશ કર્યો, ~~[illegible]~~ પ્રશ્નો પૂછી ~~[illegible]~~ [illegible]

પ્રત્યાખ્યાન કરાવી, અને દશ વાર [illegible] પત્ર-[illegible]

દેહોત્સર્ગ કર્યા બાદ ગુરુદેવના ~~[illegible]~~ જોયા ઉપરથી ~~[illegible]~~
આપની મોઅમુદ્રાને ~~[illegible] "પિતા" [illegible]~~ ઉઘાડી + રાખી.
~~[illegible]~~ સાંભરીઓ તેને યાદ કરીએ તો યાદ?
~~[illegible]~~ એ મુદ્રા ઉઘાડીને ગયું, એ કાળે ~~[illegible]~~ એ શરીર ઉપર
— એ મુખ ઉપર — એ તેજમાં — ~~[illegible]~~ જાણે મધુર તેજ
આવતું આ પ્રકાશની ~~[illegible]~~ પિતૃશરીરના હૃદયને લાગ્યું. ~~[illegible]~~
તેનામાં પિતૃશરીરનું ~~[illegible]~~ દર્શન થયું, પુત્રશરીર શિવરૂપ
થયું, + મધુર હૃદયના ~~[illegible]~~ — પવિત્ર ભાવનું એ પ્રખર હતો તો
~~[illegible]~~ અને મંદિર હતો તો મંદિર જોડનું શિખર ~~[illegible]~~.
રહ્યું, ~~[illegible]~~ એ શિખર પણ એ મંદિરના શણગારોની ઉપર
~~[illegible]~~ હાડી શક્તિરસના જાણે વેગાળીક વહી ગયું —
લે વહી જવાનું ~~[illegible]~~ તેનાર "પિતા" મટી "ગુરુદેવ" રૂપ [illegible] પામવા
રહેતું ~~[illegible]~~ સજીવ શરીર નિરંજન થયું, એ મહાત્મના —
રૂપ ~~[illegible]~~ જાગતા આ મંદિરને આગળ આ સજીવ [illegible] ભાવનાના
મારા શરીર ઉપરનું મમતાનું ગયું. ગુરુદેવ ~~[illegible]~~ મહાપ્રયાણે [illegible]
હતો "પરમાત્મા — પરમાત્મા" એ શબ્દ ~~[illegible]~~ સાંભળીને શોકકુલના
લોકના શબ્દમાં ફૂલ ગયો, ~~[illegible]~~ તેનામાં
આવતાં સાંભળતા ~~[illegible]~~ આત્મવતના શરીરના છેલ્લા દર્શનના
ભાગ શરૂ થયાં, અને એનું સાનિધ્ય ~~[illegible]~~
ભોગ શરૂ થયા, અને એનો સાનિધ્ય ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ કરવાને અગાઉથી સમાપનીનું ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ મોટા ~~[illegible]~~ તીર્થ જાણે રંગ થઈ ગયું. ભાવનાના, ત્યાગ
રાહ ~~[illegible]~~ શ્રીચરણે જાણે રંગ
~~[illegible]~~ શરીરરૂપ મંદિરને નમસ્કાર કરવા મારા હૃદયે
મારા મસ્તકને નમાવ્યું, અને હું નમસ્કાર કરતો હું ~~[illegible]~~
હાથ જોડી હું ગયું ~~[illegible]~~ જોઈ રહ્યું અને ~~[illegible]~~ નમસ્કાર

ફરી ફરી ઊંચું જોઈશું ત્યાં તો શરીર પણ ~~[illegible]~~ મારા [illegible] [illegible] અદૃશ્ય થઈ ગયું. હવે તો મારા આત્માના જીવનનું સ્મરણ અને દર્શન જ બાકી રહ્યું છે, ત્યાં દુઃખ ~~[illegible]~~ જોયું છે તે આગળ ~~[illegible]~~ માટે ફરી કાંઈ દુઃખ બાકી રહેલાં હોય તો ~~[illegible]~~ દુઃખ ભોગવવાની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ છે, અને મારા ~~[illegible]~~ ઉપદેશમાંથી અને મારા ચરિત્રમાંથી ~~[illegible]~~ નવો બોધ અને નવું બળ ~~[illegible]~~ લેવાનો ધર્મ મને પ્રાપ્ત થયો છે. ત્યાં શરીર ગયું – પણ ~~[illegible]~~ મારાં [illegible] ~~[illegible]~~ પ્રત્યક્ષ છે. ત્યાં [illegible] ગયું – પણ પરમાત્મા સાક્ષી છે ~~[illegible]~~ તો આપણે પણ તેવાં થઈએ – તે જ થઈએ.

પ્રકરણ ૪

ઉત્તર જીવન~~[illegible]~~નાં કારણોનો વિકાસ

૩૧. [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ સંવત ૧૯-૩૧ના [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ એટલે ઈ. સ. ૧૮૭૫ના [illegible] [illegible] હતો અને ~~[illegible]~~ સંવત ૧૯૫૭ના [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ એટલે ઈ. સ. ૧૯૦૧ના [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] પૂરું થયું. [illegible] [illegible] [illegible] આ [illegible] ~~[illegible]~~ આ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ તેના ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] કરીએ તો [illegible] [illegible] તેણે [illegible] ગાળ્યાં અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ગાળ્યાં. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમનાં આ [illegible] [illegible] છે, એટલે ~~[illegible]~~ તેના [illegible] [illegible] છે. ~~[illegible]~~ આ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

૩૧. [illegible] ~~[illegible]~~ આ [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ અને [illegible] [illegible] આ [illegible] તે જ [illegible]

નાયમાં તેઓ ફરી ફરીથી આવશે અને શાંતિ થઈ [illegible] લાગે
તે જીવનો ભોગ દેવા અને બાળદેવા હવે [illegible] ક્યારેય —
આત્મ પ્રકૃતિ પ્રમાણે જીવનરૂપીઓનો સૌંદર્યાત્મક ભાવથી [illegible]
ભોગદેવા, પછી બાળદેવા, અને પછી પરિપક્વ દશાના ત્રણ તબક્કે
તેથી વિપરીત [illegible] જીવન છે તેવું કહેવાય છે. ઉપર [illegible]
જીવનરૂપીરૂપ ન હોતાં જીવનપરિવર્તનરૂપ હોય છે, [illegible]
નાટક કોઈ [illegible] પ્રતિકૃતિ મહાપુરુષો હોય છે, [illegible] હોય છે, [illegible]
નિષ્ઠાથી સંસારમાં કોઈક સૌંદર્ય પરાક્રમ કરતાં હોય છે,
એની પરાક્રમમય જીવનને ગૌરવપૂર્ણ "ચરિત" સંજ્ઞા આપે છે,
અને વર્ણનાત્મકતાને તે [illegible] નાટકનો ચરિતનો કેટલોક ભાગ
પ્રધાન ન [illegible] અને પ્રતિકૃતિ હોવાથી [illegible] અને તે ચરિત પ્રધાન
દૃષ્ટિએ ન [illegible] હોવાથી [illegible] નાટકનો [illegible]
[illegible] છે અને
નાટકનો ઉપક્રમ અને પ્રતિકૃતિ નાટક પણ [illegible]
પ્રતીતિપૂર્વક [illegible] જીવનના [illegible]
[illegible] પ્રગટે છે. પરંતુ પ્રસ્તુત [illegible] વિચારણા
[illegible] સૌંદર્ય પરાક્રમ [illegible] નથી. અને તે
[illegible] જીવનમાં સૌંદર્ય પરાક્રમ [illegible]
દર્શાવવાનો ઉપક્રમ છે જ નહીં. સૌંદર્ય પરાક્રમ વિનાના
[illegible] "ચરિત" સંજ્ઞા કરતાં "કથા" શબ્દ જ
જીવનની કથાને માટે "ચરિત" [illegible] ચરિત કૃતિને
[illegible] ઉચિત છે. એ જીવન [illegible] શાંતિ થઈ ગયો "[illegible]
[illegible] અને [illegible] તેને [illegible]
[illegible] ચરિતનો [illegible] કારણ સ્થૂળ
શબ્દોમાં તે ચરિતનો [illegible] સ્થૂળ દૃષ્ટિગોચર પરાક્રમ [illegible]
સંસારમાં [illegible] વિશે
[illegible] કોઈ પણ કરેલું નથી [illegible] પરંતુ તેના જીવનની સ્થૂળદૃષ્ટિ
કોઈ વિશેષ [illegible] ન નથી - પરંતુ તેના જીવનની સ્થૂળદૃષ્ટિ-
[illegible] પડદા [illegible] પરોક્ષ રહેલા તેની

સૂક્ષ્મ ભાવસંચલનોના ચિત્રણો ફૂલ દર્શાવવા જે [illegible]
ફરવાનો છે તે ફૂલના સુગાળપણાથી વાંચનારનું ધ્યાન [illegible]
કરવું હોય તો જ તેમ વાંચનાર પાસે એ ચિત્રનાં ઠક ઠૂક દર્શા-
વવાં જોઈએ છે. ભાવવૈવિધ્યના અનુભવને છેલ્લાવ, એ ભાવવૈવિધ્યના
ભાવપ્રસંગ સ્પષ્ટ કાવ્યમાં, તે પછી એ ભાવનાં લાક્ષણિક દર્શા-
વવાનો ભાગ આવાં કારણોથી. આમ સ્પષ્ટ કરવાનો છે. સ્થૂલ
દૃષ્ટિએ જોનાર પુરુષ ચિત્રની સ્થૂલ સંપત્તિ માપી
દૃષ્ટિએ જોનાર પુરુષ ચિત્રની સ્થૂલ સંપત્તિ [illegible] છે; સૂક્ષ્મ
ઠક ઠૂક આગળ થઈ ચિત્ર ઉપર રહી તેનાં પુષ્પફૂલ [illegible]
દૃષ્ટિએ જોનાર ચિત્ર ~~[illegible]~~ સ્વભાવભાવાદિક સંસ્કાર
સ્થાનમાં પુષ્પનો સુવાસ પામી તે ~~[illegible]~~ [illegible]
ફરાવે છે અને પુષ્પનું મૂળ ચૂંટી શકાય છે. પુષ્પનાં પ્રફુલ્લ કિરણ-
દી તે પછી એ આ અને દૃષ્ટિનાં પ્રફુલ્લ લક્ષણો, આવાં [illegible]
સૂક્ષ્મ ભાવ-
સૂક્ષ્મ ~~[illegible]~~ ચિત્રણોના ~~[illegible]~~ દૃષ્ટિએ ~~[illegible]~~
સ્થૂલ મૂકી, તેમ તે વસ્તુમાં ~~[illegible]~~ રસ લાગ્યું હોય તો જ,
તે વસ્તુનાં મૂળસ્થિત ચિત્ર વાંચવાનો પ્રસંગ આવે એવો હેતુ છે.
એ દૃષ્ટિનાં મૂળસ્થિત [illegible] • [illegible]

૩૮. ~~[illegible]~~ પ્રસ્તાવના ભાવસંકેતો [illegible] પૂર્વ
ભાવસંચલન ભાગ્યમાં છે, પરંતુ સ્વભાવભાવાદિકમાંથી [illegible] ક્રિયાઓનાં [illegible]
સંસ્કારનાં [illegible] દર્શાવવાની [illegible] આલંબનોના સ્વભાવ [illegible]
ઉપર [illegible] ઉદ્દીપનાદિ જેવાં લક્ષણોમાં [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
છે. એ [illegible] આ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] છે. તેની
તેમ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
સંસ્કાર [illegible] કરતાં, આવાં ઉદ્દીપન [illegible] • પૂર્વભાગમાં [illegible]
ભાવ ~~[illegible]~~ એ તેને [illegible] પૂર્વસંસ્કારનો
[illegible] લક્ષણોના પાત્ર [illegible] પૂર્વસંસ્કારનો
લક્ષણો છે ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] પ્રસંગ
[illegible], [illegible] કાવ્યમાં પૂર્વસંસ્કાર [illegible] પ્રસંગ
[illegible] [illegible] શકવાનો [illegible]
[illegible] એ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], પરંતુ એવા સંસ્કારો [illegible] [illegible]

૩૮. પૂર્વસંસ્કાર [illegible]
૩૯. પ્રસંગ અને પૂર્વસંસ્કાર

માનવામાં આવેલ. સ્વીકારવામાં અડચણ નથી. [illegible]
[illegible] પરંતુ હવે મનોવિજ્ઞાનમાં અનેક બાળકોમાં [illegible]
બુદ્ધિમાં, રુચિમાં, વૃત્તિઓમાં, વલણોમાં, અને
અનેક સંસ્કારોમાં જ્યારે વૈવિધ્ય જણાય છે ત્યારે તેના,
પૂર્વજન્મના સંસ્કારોનું વૈવિધ્ય અનુમિત થાય છે. એનું
અનુમાન કરવામાં આવે સ્વીકાર્યતા [illegible] બાળ-
[illegible] પોતાની [illegible] અને [illegible] વિભાગો
[illegible] ઉદ્ધાર
કરતી વેળા [illegible] ઉદાહરણોમાંથી [illegible]. તેના [illegible] હતી.
[illegible] અને એ વિભાગો તેણે કરી હતી તે [illegible] અનુમાન કર-
વાની વાત છે કે [illegible] પૂર્વસંસ્કારનું [illegible]
[illegible] છે કે [illegible] ને [illegible]
[illegible], પરંતુ
જન્મમાં મળી હતી તથા તેનો [illegible]
[illegible] સંસ્કારોને [illegible]
[illegible] સંસ્કા-
[illegible] સંસ્કારોમાં [illegible]
[illegible] સંસ્કારોનો
[illegible] વૈવિધ્ય [illegible] સંસ્કારોના [illegible]
[illegible] વૈવિધ્ય [illegible] કારણ
[illegible] જણાય છે ત્યારે આ વૈવિધ્ય [illegible] [illegible]
પૂર્વસંસ્કાર [illegible] એનું [illegible] [illegible] તેમ
માન્ય [illegible] છે અને [illegible] માન્ય છે. [illegible]
[illegible] તે કારણ [illegible]
[illegible] એનું [illegible]
[illegible] પૂર્વજન્મના
[illegible] માને છે તેના [illegible] પૂર્વજન્મ
[illegible] પૂર્વજન્મમાં [illegible] કરવાનો
[illegible] પૂર્વજન્મના સંસ્કારો [illegible]
[illegible] આ જન્મમાં પૂર્વજન્મના સંસ્કારો [illegible]
[illegible] તેની માન્ય
[illegible] કરે છે. [illegible]

અ-૩૮

* પ્રત્યભિજ્ઞા નામોઢે, સાદું કવિતાને પ્રસંગે પ્રસંગે આવતી
અને શ્લોકાવલીના પોતાના નાયકોમાં [illegible] કૃતિઓમાં આવતાં
કુલાદિક [illegible] સાંભળતા. એ કુલાદિક [illegible] આવતાં
[illegible] છે તે [illegible] આવતાં [illegible] પણ [illegible] છે, તેમાં
[illegible] બુદ્ધિ [illegible] તેની [illegible] છે તેમાં
[illegible] [illegible] છે. [illegible]
[illegible] છે તેની [illegible] સમજાય છે.
[illegible] [illegible] એ [illegible]

गीतोद्गमस्थः कुरुते ऽस्मसान्यान् ।
नारीं निरुपमां पवित्रम कुलाम् ॥
सदोजकुलो ब्रतधर्मसत्यान् ।
सुप्रतिष्ठितांगीं गुणगौरवां च ॥ १.
धर्मस्थितिं धर्मपरां प्रसूते
विहितं च लोके ॥ २
स्पृहाः सुपुरयो [illegible] ऽस्मदीयेष्वपि ।
लसः करोति सुखलो [illegible] ॥
सदाभिभूतं नयने [illegible] ।
मध्ये प्रजानां [illegible] विधिना [illegible] ॥ ३
प्रसिद्ध मितौं सुजनेन [illegible]

પોતાનો અનુવાદ આપ્યો છે કે – [illegible]
[illegible] पोताना [illegible] अवनिप्रतिष्ठा + बुद्धिप्रियका विद्यमाना
ज्ञानागम बोधिनी [illegible] भवति । [illegible]
सद्प्रवृत्तिः – [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] તે તેમાં
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પૂર્વ-
પૂર્વ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

* પુષ્પમાલા ગ્રન્થોમાં કેટલુંક કવિઓને પ્રસંગે પ્રસંગે આલબની
અને લીલાવતીના પોતાના ગ્રન્થોમાંથી ઉતારેલા ફકરાઓમાં આવતાં
ફકરાઓ ઉપરથી સમજાય છે. એ ફકરાઓ ફકરાનું વાક્યમાં જણાવી
પડ્યાં છે તે ફકરાનું વાક્યમાં આવે પણ પડ્યાં છે, તેમજ લીલા-
પડ્યાં છે તે ફકરાનું વાક્યમાં આવે પણ પડ્યાં છે તેમાં કે
વાતની બુદ્ધિવાદીનું નિરૂપણ તેની સમયપત્રિકામાં છે તેમાં
પણ કંઈક કહેવાનું પડ્યું છે તે કંઈક આવું પડ્યું છે. એમાં
શું કહે પડ્યું છે તેની નિરૂપણમાં ફેર છે. ધર્મશાસ્ત્રમાં
લક્ષ્મણ ... ને રઘુવંશાદિના ઉતારા સંભળાય છે.

शीलोत्तमस्य: कुरुते ... सत्यानि ।
नारीं विशालां परिपूर्ण कुम्भाम् ॥
सदानकुलां ... धर्मसत्कामि ।
सुपूजितांगीं ... च ॥ १
सुपूजितांगीं गुणगौरवां च
धर्मस्थिता धर्मवतीं प्रसूत
धर्मस्थितिं विहितां च लोके ॥ २
... सुरुक्षां विहितां ... ।
लभ: करोति ... ॥
सदाविभूतं नयते ... ।
... दानं ... ॥ ३
प्रसन्न ... ...

ઈત્યાદિ પોતાનાં અનુમાન ગણે છે કે -
લોકો સમયાનુસાર ... 'वृद्धि ... लिखितवता ...
... [illegible] ... ।' આ
[illegible] ... લીલાવતીના વડના પ્રસંગોમાં
સમયપત્રિકાઓનાં વચનો લીલાવતીના ... તેમાં
[illegible] ... રઘુવંશાદિના વાક્યો ... છે ... આ
આ કાર્યનો ... લીલાવતીના પૂર્વ-
પૂર્વ સંસ્કાર ... સંભવ ... લીલાવતીના ... ... કહેવું
સંસ્કાર ... ...

છેક [illegible] ભાવનાને 'સાવકા માં-
ના [illegible] ને પુત્રને આપી નહિ તો એ પુત્રનાં પિતૃ
ને 'ડ્રામાટીક' [illegible] ને પિતાનાં ભાવો [illegible] છે. એનું પિતૃવાત્સલ્ય
પણ [illegible] એવા વિચારથી [illegible] કે તે પહેલેથી પણ [illegible] તે
પુત્ર [illegible] સ્વભાવથી જ ન [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] કાર્યના [illegible] [illegible] ના [illegible]
[illegible] ભાવનાને પોતે પોતાનાં [illegible]
[illegible] માટે કોઈ [illegible] જ્યાં [illegible]
ના પુત્રનાં પોતે પોતાનાં [illegible] ભોગવવા [illegible].
માતા [illegible] હતી. [illegible] શકુન્તલાનો
[illegible] કે પતિગૃહમાં તેની આવશ્યકતા [illegible].
ન તો માત્ર [illegible] શકુન્તલાને પોતાના [illegible]
પ્રેમનું [illegible] શકુન્તલાના [illegible] પતિપ્રેમ
[illegible] [illegible] તેનું હૃદય [illegible]
[illegible] હતું તેમ [illegible] [illegible]
[illegible] હૃદયમાં [illegible] હતાં,
પ્રિયતમનાં, મધુરતમનાં, કે [illegible] કોઈ [illegible] હૃદયમાં
[illegible] રહેતું નથી તે. આપણે [illegible]
[illegible] હૃદયમાં [illegible]
[illegible] સ્વભાવ [illegible]

[illegible] ભાવો વિચાર કરવો

2 [illegible] સ્વભાવે [illegible] આતિથ્યમાં [illegible] [illegible] સ્વભાવ પ્રતિ [illegible]
અને તેમાં આતિથ્યમાં [illegible] [illegible]
[illegible] શકુન્તલાનો સ્વભાવસિદ્ધ [illegible] અને ગુજરાતી
[illegible] ભાવનાઓમાં [illegible] પૂર્વસંસ્કાર [illegible] તો

[illegible]

અ. ૩૮ – ૩૯ ૯૩ ~~૯૮~~

પછી ~~અ~~ અને તેમાં નડિયાદ ના અમલદારોની સાથે થયો હતો

ભાઈ ~~[illegible]~~ વાત તેને વિશે તેના અમલદારો તથા અમલદારોના

સંબંધી ઉપર આપેલાં વાક્યોનું દષ્ટાંત આપવા માટે ~~[illegible]~~

અત્ર વિચારી છે.

૩૯. લીલાવતીને શાળામાંથી ઉઠાડી લેવાય.

૩૯. લીલાવતીને પુરુષાર્થના વિષયમાં તેમ ~~[illegible]~~ વિદ્યાના વિષયમાં કેવો અન્યાય થયો હતો તે ~~[illegible]~~ મુંબઈ નગરમાં ફરી હવે ફરી લઈશું. આ લખાણ મુંબઈ નગરના ઉપર ~~[illegible]~~ વિદ્યાના ઉપર [illegible] કન્યાશાળાના [illegible] તેની ~~[illegible]~~ વરની [illegible] ઉપર ~~[illegible]~~ હતી. એ કન્યાશાળાના ~~[illegible]~~ [illegible] કન્યાશાળા હતી. એ [illegible] ~~[illegible]~~ આ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] રા. છગન– [illegible] અને તેની [illegible] ~~[illegible]~~ આ [illegible] તેના [illegible] રા. [illegible] કન્યાશાળામાં [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] હતાં. આ કન્યાશાળા [illegible] [illegible] [illegible] રા. ~~[illegible]~~ [illegible]. શાળાના [illegible] લીલાવતીને [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] તે [illegible] તેની [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] શાળામાં [illegible] [illegible]. [illegible] અને રમતી અને શાળામાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ એ શાળાનો ~~[illegible]~~ [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] થયા. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] રા. છગનલાલ ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] હતા તેમને [illegible] ગયા. આ શાળામાં [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] ગયા, અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતો તે [illegible] ગયા. લીલાવતીને તેની [illegible] [illegible] [illegible] તે શાળામાં [illegible] [illegible]. અને શાળામાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે શાળામાં ~~[illegible]~~ અને શાળામાં [illegible] [illegible]. ~~[illegible]~~ તેના પિતાનો [illegible] ન [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

સ. ૩૯. ૪૦ ૯૮

એ શાળામાં કેટલો પ્રયોગ થયો તે ઉપર ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible] રહેતા અને [illegible] ધંધાદારીઓના દાક્- [illegible] આપેલો શિક્ષણ મળી રહે છે કે જેઓને [illegible] આપવાનું પણ મારાથી ન રહ્યું છે. આના માટે ઉપર [illegible] આપણે [illegible] માંડવાનો [illegible] [illegible] થયું છે. [illegible] શાળામાં [illegible] [illegible] ન પડતાં [illegible] [illegible] [illegible] પણ [illegible] હતું. તેને માટે [illegible] શિક્ષણ શાળામાં [illegible] રીતે [illegible] રાખવાની તેના પિતાની શક્તિ ન હતી. આવાં [illegible] શાળામાં [illegible] [illegible] [illegible] શાળામાં [illegible] હતો અને એ પણ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] તે વિના એ શાળાનું [illegible] પણ ન હતું. [illegible] પણ [illegible] હતું અને [illegible] તેને [illegible] [illegible] [illegible] હતો. [illegible] શાળામાં [illegible] પણ ન હતો. [illegible] શાળામાં [illegible] [illegible] [illegible] તેમાં [illegible], [illegible], અને [illegible] માંડવાની, અને [illegible] [illegible] કરી દીધા. એ વિચાર ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] વિચારમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]. [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]-

૪૦. [illegible] [illegible] શાળામાં [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible].

૪૦. [illegible] માટે [illegible] [illegible] [illegible].

પ/ ૩. ૪૦- ૯૨

શીખવાને કુદરતે વર્ષો માગી લીધું! [illegible] વર્ષ
ત્યાં સુધીનાં જ વર્ષો તેમને આ માટે કામનાં છે. તેટલાં વર્ષોનાં
તેમની બુદ્ધિને વિકાસવિસ્તાર માગી લીધું તે ઉપરાંત તે જન્મ પછી
ને પોષણને તેમની માતાએ આપ્યા છે. [illegible] તે પચાવી શ-
[illegible] તેમના સ્વભાવમાં ફેર લીધું છે? [illegible]
[illegible] માગી તેમના સ્વભાવમાં [illegible] માગી લેવાને આચાર
વિચારમાં ગાય તો સ્વભાવમાં તેવા માગી લેવાને [illegible] હોય છે.
હોય છે અને [illegible] હોય છે તે તેમની [illegible] ગાય તો તેમના
ગાય તો તેમનાં [illegible] [illegible] હોય છે, [illegible]
પોતાના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
માનવ હોય નહિ, ગાય તો [illegible] માનવી નહિ, [illegible]
[illegible] [illegible] પોતાને [illegible] માનવી હોય છે,
માં આ સર્વ [illegible] હોવા છતાં તેમની બુદ્ધિ [illegible]
ગાય તો તેમની બુદ્ધિ [illegible] હોવા છતાં [illegible] કુદરતે
"[illegible] તે [illegible]" [illegible] [illegible], [illegible]
બીજાં [illegible] [illegible] [illegible] કરી [illegible]
સાંભળી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ગાય તો [illegible] [illegible] તેમનાથી
[illegible] તેમનો કુદરતમાં [illegible] [illegible] [illegible]
ફૂટ હોય છે. [illegible] સર્વ [illegible] [illegible] વર્ષમાં [illegible]-
[illegible] [illegible] આવે તે પોતાનાં [illegible] ઉપયોગ કરી
[illegible] [illegible] તેની તે [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] પિતાના કુદરતમાં [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] તેના [illegible] [illegible]-બુદ્ધિના
[illegible] વર્ષની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે તેવા [illegible]-
પ્રશ્નોના [illegible] આ [illegible] [illegible] [illegible]." [illegible]
આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] વર્ષમાં [illegible]
[illegible]" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પ્રશ્ન ઉભો થયો.
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

બુદ્ધની ભાવનાને એ [illegible] સંસ્કૃતિ વિકાસ પુરેપુરો એવું તો [illegible] આ હિંદુસ્તાનમાં શક્ય ન હતું, પરંતુ એ [illegible] વિકાસ [illegible]માં સંસ્કૃતિ [illegible] ભાવનાઓને પોતાની [illegible] કરી એના સ્વરૂપને [illegible] કલ્યાણ-[illegible] કર [illegible] ભાગ્યે [illegible] [illegible] ભગવાનના [illegible] ભાષાના [illegible] ફાળામાં ફેર નથી દેખાતો [illegible] એ વિચાર એના [illegible] [illegible] ઈશ્વર-પરાયણતા [illegible] [illegible] ગયા.

૪૧. ભગવાનનો [illegible] [illegible]

૪૧. [illegible] સ્વરૂપના [illegible] [illegible] [illegible] ભગવાનની [illegible] [illegible] [illegible] ગણિત [illegible] [illegible] ભગવાનની [illegible] [illegible] ગુજરાતીમાં [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] ગણિત [illegible]

[illegible] ભગવાનની [illegible]

મજુરોનો [illegible] ઝઘડો પાછો ખેંચ્યો અને કંઈ કામ
સુધરાવી. રસોઈ ખાતામાં સુધારા તેમાં પડતા શ્રમને માટે અને
તેમાં હાથે ખાંડવાને માટે હાથે સંચાઓ આવ્યા. આટો ચાળવાને
[illegible] માટે [illegible] રસોઈ કરવાની
બાર વખતના ચુલાઓ અને [illegible] માટે [illegible]
બાર [illegible] આરંભ કર્યો, અને [illegible]
[illegible] તેમાં પૂર્વે [illegible] બાર તેને [illegible]
[illegible] કરવાને અને તેમાં વધુ
[illegible] કરવા માટે રસોઈ ને [illegible] કરવી અને તેમાં [illegible]
[illegible] કરવા [illegible] અને [illegible] કામ કરવા [illegible]
[illegible] અને [illegible] કરવામાં આવી.
[illegible] માટે [illegible] કરવામાં [illegible]
[illegible] માટે [illegible] બાર [illegible] કામ કરવા
[illegible] [illegible] થી [illegible]
[illegible] અને [illegible] [illegible] કરીને [illegible]
ને [illegible] અને [illegible] [illegible]
[illegible] અને કરવા [illegible]
[illegible] કરવામાં આવી. [illegible]
[illegible] કરવામાં [illegible]
[illegible] અને [illegible] [illegible]
માટે [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] અને [illegible] [illegible]
[illegible] અને [illegible] [illegible]
[illegible] અને [illegible], અને [illegible]
[illegible] અને [illegible], [illegible]
[illegible] કરવા લાગી. [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] કર્યા. [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] કરવામાં આવ્યા. [illegible]
[illegible] અને [illegible]
[illegible] હતા અને [illegible] હતા [illegible]
[illegible] હતા. તેઓ [illegible] આવ્યા હતા [illegible]

અને કોઈનો [illegible] કરવાને બદલે, પણ સંસ્કૃત, બંગાળી, હિન્દી-
પરંતુ તેમના વિચારો અને ગુજરાતીનો આગ્રહ આવી પડતાં
જોડણીકોશની આવશ્યકતા ~~[illegible]~~ અને વધારે વધારે પ્રબળ પડવા
પછી તેની માતાની આવશ્યકતા પણ તેમના કાર્યકરોની મુશ્કેલી ~~[illegible]~~
તેમને ~~[illegible]~~ પ્રસંગે પ્રસંગે ~~[illegible]~~ સૂચવવાની કરવાની આવતી ~~[illegible]~~
તે એ પૈકી [illegible] સિદ્ધ કરી શક્યા. સંસ્કૃતમાં આપણું વ્યાકરણ છે
ત્યારે છે કે તેમાં સંપૂર્ણતા હતી પણ ઘણો કાળ લાગે તે
જોડણીની તે આવશ્યકતા માટે ~~[illegible]~~ કાળ રોકી તે ~~[illegible]~~ ઘણો
એમ હતું. એ મહાત્માજીના હાથે રૂપ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ શોધનારાનો
જોડણીને અર્થ નહિ, પણ ગુજરાતી વાંચે ત્યારે તેનું ઉચ્ચારણ.
~~[illegible]~~ વાં~~[illegible]~~ તે આપણા શબ્દ અને તેનું ગુજરાતી. વિદ્યા,
પછી [illegible] વ્યાકરણ [illegible], વ્યાકરણના ગુજરાતી [illegible]
જોડણીને [illegible] પ્રકૃતિ એ વિચાર [illegible]
સૂચના [illegible] ~~[illegible]~~ ગુજરાતીના [illegible]
[illegible] અને [illegible] તેમના [illegible] વાંચે તે તેના
[illegible] અને ~~[illegible]~~ સંસ્કૃત ગુજરાતી વાંચે તે તેના
[illegible] છે તે રીતે ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ એ [illegible]
શબ્દોના [illegible] ~~[illegible]~~ તેમને આપવાની [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ઉપયોગ કર્યો. [illegible] [illegible] વ્યાકરણ [illegible] ઉપયોગ [illegible]
[illegible] માટે ~~[illegible]~~ [illegible] સંસ્કૃત-ગુજરાતી શબ્દકોશ [illegible] તે
જોડણીના [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ઉપયોગ કરવા માટે
[illegible] ~~[illegible]~~ શબ્દકોશ ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] અને [illegible] શબ્દકોશ [illegible] [illegible]
સંસ્કૃત ~~[illegible]~~ [illegible] પુસ્તકો [illegible] [illegible] [illegible]
હતી અને તેમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] તેનો [illegible] [illegible] [illegible] કે એ પુસ્તકો [illegible]
[illegible] તે [illegible] કરી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]-
[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~

તા. ૪-૧-૪૪

આજે ઉમાશંકરનું, ગ્રીક ઈડીપસ, અભિજ્ઞાન શાકુંતલનો
ચતુર્થ અંક, અને ઉત્તરરામચરિતનો તૃતીય અંક, એટલાં
પઢ્યાં. અને આ બધાંમાં અંક પછી અંક રીતસરના આવતા.
... વચ્ચે અનાયાસ ફરવાને
માટે ગુજરાતીના ત્રણે પુસ્તકો વાંચી લેવાનો ન કાંઈક ભાર—
હાલ લઈએ તેટલું લોકાવતાર લઈએ તે એટલા કે ...
ભાષા કહીએ તેટલું, અને અનુવાદોમાં શાકુંતલનો ભાષાનો
મેળવી લીધું, અને અનુવાદની તેમાંના શાકુંતલના ભાષાના
આવ્યા, આ સંસ્કૃતના નાટક, બાકી રહેલાં કાંઈક શબ્દકોષ લેવાં
લાં કાંઈક રાખ્યા, દરરોજ વાંચતો અને કાંઈક શબ્દ નોંધતો
તો કાંઈક ટાંકતો અને આ પુસ્તકનું કાંઈ એનું હાલ પ્રશ્ન ફેરું નાટક
છે. આજે તેને આ પુસ્તકનું કાંઈ એનું હાલ ... તે આગળ—
ચાલ્યો ગુજરાતીની પરીક્ષાઓના પ્રશ્નો ... સંસ્કૃતમાંથી અનુ—
વાદ કરવાનો મહાવરો ... સંસ્કૃતમાંથી અનુ—
વાદનું કામ પૂરું કરાવવું જોઈએ, અને ... વાક્યરચના શુદ્ધ—
... પૂરું કરાવી જાય, અને
હવે ... ઉપર રાખીને ... ભાષામાં ગુજરાતી પાસે આવ
ઝડપ આટલા અભ્યાસથી લોકાવતાર ... પ્રસ્તાવના પણ
કરવા જેવું ... ફરી આ બધાંમાંથી પણ અને બીજું
ફરી લીધું છે. તેની કાંઈક વિગત આ એની ભાષાઓના ...
ભાષા શબ્દકોષ પરીક્ષા માટે જોઈએ ન હોય તે —
બા. ૪૪. ઈંગ્લિશ ... પુસ્તક વાંચવામાં

મહાવરો — લોકાવતાર કાંઈ સમજાવવા જેવી રીતે એટલામાં સંસ્કૃત વિદ્યાપીઠનો
એમનો અભ્યાસ થઈ ગયો કે તેની સાથે તે ઉપરનો તેનો અંતિમ પરીક્ષા
ગઈ. આ દરમ્યાન સાથે તેને ઈંગ્લિશ વિષય ઉપર અભ્યાસ કરવાનો—
... પદ્ધતિ પ્રમાણે ... અભ્યાસક્રમનો અભ્યાસ કરાવ્યો
માટે ... વિદ્યાર્થીને લઈને "રસિકાં ભ્રૂકુટિ ..."
ફેરવી અને ઉત્તરરામચરિત રસપૂર્વક વાંચવાની રુચિ થઈ હતી?
ઈંગ્લિશ વિષયના અભ્યાસમાં પણ એ ... કાંઈ છે

(3.

Brackets wrong MKG

આંતરરાષ્ટ્રક્ષેત્રમાં આવે ત્યારે તેના સ્વાતંત્ર્ય અંગે તેનો ઉદ્દેશ
અહિંસક પદ્ધતિ કેળવવી. ઇચ્છા હોય તો [illegible] રાષ્ટ્રોમાં ન્યાય-
નીતિને (આધાર સાથ રહી શકે નો તેવું વિશ્વસંઘ માટે ન્યાય-
નીતિને) સ્વીકાર કરવો અને તેના માર્ગે અમલ કરવો. [illegible]
[illegible] સંગઠનો આવા સંગઠનને [illegible] જોઈતું બળ પૂરું પાડે છે
[illegible] તેની ઇચ્છા સ્થાપશે આ અહિંસક પ્રજાની શુદ્ધતા [illegible]
અને તેના મૂળ વિચારોમાં સ્વભાવમાં તેનો અર્થ પ્રગટ કરશે
શકે એવી તેને અનુકૂળતા છે. આ અનુકૂળતાનો લાભ તેને
[illegible] વિશ્વવ્યાપી અહિંસક પદ્ધતિમાં મળશે. માહિતીનો [illegible] વિનિમય
[illegible] સ્વતંત્ર વિચાર વાહનવ્યવહારો અને ઉદાર રાજનૈતિક સંબંધોમાં છે,
તો બુદ્ધિરૂપ વિચારને ફેલાવવાને અને ટકાવવાને માટે ઉપયોગી [illegible]
માહિતીની આવશ્યકતા છે. બુદ્ધિને શુદ્ધ અને ઉચ્ચ ધ્યેયના
નિશ્ચયાત્મક આપે છે [illegible] એક ઉપયોગી રીત [illegible] નહિ. આ ધ્યેય
"સર્વની ભલાઈ" જેવા ઉચ્ચ ધ્યેય છે બુદ્ધિનો અર્થ શોધને અર્થ
પ્રાપ્તિ [illegible] કરે છે, વ્યવહારમાં તેમ અમલ [illegible] ની સત્યાહિંસા-
ની [illegible] કરતાં શીખવે છે, અને વસ્તુઓમાં ભાવનાઓ રચની [illegible]
કરવાનો આગ્રહ કરાવે છે. આ વિચારથી [illegible] કરેલા સૂચના
પ્રમાણે [illegible] કુલ [illegible] રાજ્યતંત્રને [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] આરંભ કરાવ્યો.
તો બુદ્ધિના વ્યવહાર માટે આ રાજ્યતંત્ર પ્રયોજન છે તો [illegible]
બુદ્ધિના [illegible] સમાન સ્વરૂપે આપેલા દેશમાં આસ્તિક
વિચારો રાજ્ય મળ્યાં આવ્યાં છે, એ મળ્યાં અતિ શોભે છે,
એ રાજ્યથી [illegible] કુદરતી એવું કાર્ય બને છે
[illegible] એ તેને [illegible] પામતા નથી, અને [illegible] રીતે
[illegible] લાભ અને અન્ય રીતે પારમાર્થિક લાભ [illegible] માટે
[illegible] [illegible]
[illegible] પોતાની આત્મશક્તિને આ [illegible] રાજ્યતંત્રરૂપ [illegible]
[illegible] — [illegible] — [illegible] છે તે [illegible] [illegible]

રહીને રાખવા નહીં એવી બુદ્ધિ આ લોકોના હૃદયમાં ઉદિત થઈ અને
એ પ્રમાણે દક્ષિણના સૂત્રકારોએ સંસ્કારનું [illegible] મુકવામાં આવી. તેમણે
પરમ ઉદારતાથી આ સૂત્રકારોને [illegible]. આ સૂત્રકારો [illegible]
કરવા, [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] આદિ, તથા લોક-
લોકોની ટીકા સાથે [illegible] [illegible] સંસ્કારની
[illegible] [illegible] કરાવ્યા. આ [illegible] વિધિઓમાં તેની
[illegible] [illegible] પાડેલા હતા; [illegible] તેમાં તેને [illegible]
પડતો [illegible] [illegible] આદિ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પાળવામાં [illegible].
[illegible] તે સંસ્કારોની [illegible] [illegible] પાળતી. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
સંસ્કારની [illegible] સમાજમાંથી તેની બુદ્ધિને જ [illegible]. [illegible] તેણે
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેની બુદ્ધિ
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
માં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મુકેલું છે.
[illegible], [illegible] વાંચનારની [illegible] મુકેલું છે.
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેના [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] છે તેવી રીતે [illegible] [illegible]
સંસ્કારથી [illegible] [illegible] પ્રકારે [illegible] ગતિ થઈ છે,
[illegible] કેવળ નહીં [illegible] પાળતા છે તેમ કેવળ [illegible]
છે તે એના સમાજમાં આ [illegible] પાળવાને માટે
આ બે પ્રકારના સમાજમાંથી પણ આપણે જોઈ શકીએ છીએ.
[illegible] હૃદયની [illegible] અને બુદ્ધિનું [illegible]
સમાજમાંથી કેવી રીતે બંધાયો હતો તે [illegible] [illegible] [illegible]
થી તેના ઉપર કરવામાં આવેલો [illegible] વાંચનારને જ [illegible]

[illegible]

૪૩. આ [illegible] ફિર- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ના પ્રયોગ.

૪૩. [illegible] આ [illegible] સંસ્કૃત ચિહ્ન [illegible] [illegible] [illegible]-[illegible] [illegible] માટે આવશ્યક છે તેવા આ [illegible] ને મોનોટાઈપ લાગુ પડે છે અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કામ કરનાર લીનો- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] થઈ પડે છે. આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] સંસ્કૃત નહીં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] ઈંગ્લિશ [illegible] [illegible] ભાષાની [illegible] ઈંગ્લિશ ભાષાના [illegible]. [illegible] માટે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] "ઈંગ્લાંડમાં પ્રવાસ" નામનું પુસ્તક છપાયું; [illegible] "ગુજરાતી" વર્તમાનપત્ર, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મારા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

નિબંધમાળા વાંચતાં કલ્યાણકારી અને સાત્વિક કેટલુંક કાર્ય
વિચાર વલોવવા એ એક અભ્યાસ બાબતમાં વારંવાર ઉલ્લેખ તે
આ નિબંધના હૃદયમાં ભાવનાના વિચારમાં ઉઠતા અને તેના
પ્રશ્નોમાં ઉકેલ આપવાનો માર્ગ દર્શાવીને. વિચારો અનેકોમાં
કોઈ કોઈ [illegible] લાગે છે તો કોઈ કોઈ વિચાર [illegible] છે
અને એક ભાવિક [illegible] ભાવિક [illegible]
અમુક કરવા વિચાર લાગે છે તો અમુક [illegible] કરી
નિર્ણય દૂર થાય છે. અંતઃકરણનો વિચાર કરી,
કલ્યાણની ભાવનાનો [illegible] અને તેના ભવિષ્યનો
વિચાર કરી, તેને માટે કાર્ય પસંદ [illegible] લાગશે
અને કાર્ય કુશળ લાગશે એ વિચારના આધારે, આપણે
કલ્યાણકારી [illegible] જુદી જુદી માર્ગ બતાવી.
[illegible] કલ્યાણકારિતાઓનો તેના ભાવિત્વનું
જુદા વિચારો યોગ્ય લાગશે તે લાગવું કામ [illegible]
ઘટતું આવડતું તો [illegible] કલ્યાણકારી [illegible]
[illegible] રાખવામાં કેવળ તેની ભાવનાના છે, એવડું [illegible]
પણ તેની ભાવનાના કાળમાં તેના [illegible]
[illegible] તેને રસ પડે તેવા ઉદ્યોગ રાખવા માટેનું વિચાર [illegible]
તેને કોઈ [illegible]
[illegible] નહીં, ત્યાં તેને કોઈ [illegible] કરવા
અને સ્વબુદ્ધિયોગ્ય અને સમાજશાસ્ત્રનું [illegible] કરવા
આપણે જાણવા જોઈએ છે એવા પ્રસંગોમાં તેને
[illegible] શક્તિ તેને
[illegible] થઈ જાય [illegible] એવી શક્તિ [illegible]
'નવજીવન' [illegible] તેને કલ્યાણમાર્ગે લાવે એવી [illegible]
[illegible] કરી લેવા [illegible] કોઈ [illegible]

ભારતને ગામડાંઓમાં કે શહેરોમાં કે શાળાઓમાં
આપી શકું એમ નથી, અને સંસ્કારરૂપ
કુટુંબોમાંના અન્ય વ્યક્તિઓ તેના શિક્ષણને દરરોજ અને
સ્વાધ્યાયમાં ઉદ્યોગ આપી બાળકોના જીવન જીવવા
માટે, રમવા માટે, અને જીવવા માટે સુવિધા જોડનારી ઉદ્દે
આપનારી, ઉદ્યોગ આપનારી, અને સમજાવનારી ઉદ્યોગની
શાળા અનિવાર્ય નથી. આ શાળા આ દેશમાં સ્થાપવાની
આપણાં શિક્ષણશાસ્ત્રીઓ છે તો ગુજરાતે મજુરી
ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણના કાયદાઓમાં પણ છે.
કાયદા શિક્ષણ કાયદામાં આ બધા કાયદા
આપવા ફરજિયાત છે, ફરજિયાત શિક્ષણના કાયદાઓમાં તો શિક્ષણનું
આપવા ફરજિયાત છે, ફરજ શાળાઓમાં તો શિક્ષણનું
દરેક — પુસ્તકો ઉપરથી વાંચવાના લખવાના ગણવાનું શીખવાનું ભણતર
માત્ર શિક્ષણ આપવાની પદ્ધતિ ઉપર અગત્યતા છે અને
બના કે ધારી છે, અને તે કોઈ પણ તેને
આવા કાયદાઓ આપી શકે તો ફરજિયાત સ્વાભાવિક છે અને
તેને ઘેર પણ અનેક વિધ્નો નડતાં હોય છે. આ
સંસ્કારમાં ફક્ત શાસ્ત્રીય શિક્ષણના વિરુદ્ધ અને
અપૂર્ણ કાયદાઓ આગળ પ્રત્યક્ષમાં સ્વાભાવિક રીતે
પ્રતિકૂળતા હોય છે, પણ સ્વાભાવિક સ્વભાવમાં
ઘણાં માણસો પુરુષો અને સ્ત્રીઓ જો કોઈના આશરે
જીવન ગાળે ત્યાં પણ ગામે તે આવા પરિસ્થિતિમાં
હિત થાય ત્યારે પણ શક્ય તે ઘણા વિષયો હોય છે તેમાંથી
મળવી શકે છે અને તેમાં અનેક જાતના વિષયો હોય છે તેમાંથી
નિરીક્ષણ વિષયો શીખવા કરવાથી તે બીજું પોતાના કોઈક રીતે

પણ વ્યવહારની ઉપલી વિદ્યાના આધારે વિચાર કરવાનો અ-
ભ્યાસ રાખે તો તેની કાર્યશક્તિ વધે છે, બુદ્ધિવ્યાપારનું
સાધન મળે છે, અને ~~[illegible]~~ અનેક પ્રકારની સમાજના તેમના
હૃદયમાં જ ~~[illegible]~~ સંભવ થાય છે. આ વાતોની રૂઢીનાં
જીવનના ભવનમાં તેને ~~[illegible]~~ પોતાને લાભ છે
~~[illegible]~~ અને આધિનો મળશે ને દેશભાઈઓને કરવી
તો ઉપાધિમય સંસારમાં ~~[illegible]~~ સુખાર્થી એ રીતે
ઉત્તમ પ્રકારની સમાજના તેને આપનાર થશે.

૪૫. તેને સંસ્કૃત વિદ્યા આપ દુર્લભ છે એવી
સ્ત્રીઓને તો આ કાંઈક પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિની વિદ્યા
ઉપયોગી છે એટલી વાત સ્વીકારનાર પણ એવો પ્રશ્ન
ઉપસ્થિત કરશે કે સંસ્કૃત વિદ્યાને પ્રાપ્ત કરવાનો
લાભ પ્રાપ્ત થતો કે સંસ્કૃત વિદ્યાનો ઉપયોગ શો?
~~[illegible]~~ શી રીતે પાશ્ચાત્ય વિદ્યાનો ઉપયોગ થતો? સંસ્કૃત વિદ્યા મને
સ્ત્રીઓની માનસિક પ્રકૃતિને માટે ~~[illegible]~~ સંસ્કૃત વિદ્યા અને
તે પાર વિદ્યા વિના શું ચાલતું નથી? આપણામાં કહેવત
છે કે "ભણ્યા તો ભણ્યું" - તેમાં માત્ર મનુષ્યની
ઉદ્ધતાઈ છે, પણ ~~[illegible]~~ સ્ત્રીઓની વિદ્યા
નિરર્થક નિરુપયોગી નથી, પણ તે જ વાત
કેળવણીનું કંઈ ઊંચું તત્ત્વ સમાયલું છે અને તે જ
સ્ત્રીઓને પાશ્ચાત્ય વિદ્યાની કંઈક પ્રાપ્તિ કરવામાં
સમાયલું છે - ~~[illegible]~~ પ્રવાહે ખરેખર ઘર કુટુંબ વગેરે
ઘણું છે - વધારે પરોક્ષ, વધારે
પુસ્તકો કરતાં વધારે અનુભવ, વધારે ... કેળવણી
ઉદાર, અને વધારે ... હોય છે.. જેને કહે
ગૃહવ્યવસ્થાનું વાચન - Home-Keeping Youth have
ever homely wits - "ઘરકૂકડા લડાઈ કરનાર યુવાનની
બુદ્ધિ સદા ઘરકૂકડા જેવી ~~[illegible]~~ હોય છે તે વાત પણ
~~પ્રવાહે ભાઈઓ~~ ને કરી આવેલાં ~~[illegible]~~ સ્ત્રીપુરુષોના આવ

પ્ર. ૪૪

બુદ્ધિવિકાસને અને ગુણવિકાસને ઉદ્દેશીને જ કહેલું છે. Broadening the mind, liberalizing the mind વગેરે વાક્યો આવા બુદ્ધિવિકાસને અને ગુણવિકાસને જ ઉદ્દેશે છે. આપણામાં શ્લોક છે કે

यस्तु सञ्चरते देशान् यस्तु सेवेत पण्डितान्
तस्य विस्तारिता बुद्धिः तैलबिन्दुरिवाम्भसि॥
यो न सञ्चरते देशान् यो न सेवेत पण्डितान्
तस्य संकुचिता बुद्धिः ~~तैल~~ घृतबिन्दुरिवाम्भसि॥

(અર્થ— જે ~~[illegible]~~ પરદેશોમાં સંચાર કરે છે ને પંડિતોની સેવા કરે છે તેની બુદ્ધિ પાણીમાં તેલના બિંદુ પેઠે વિસ્તાર પામે છે અને જે તેમ કરતો નથી તેની બુદ્ધિ પાણીમાં ઘીના બિંદુ પેઠે સંકુચિત થાય છે.) ~~આ~~ બીજો શ્લોક પણ છે અને તેમાં ~~[illegible]~~ પ્રવાસના ગુણ ગણાવેલ છે જેમ કે "तीर्थानामवलोकनं परिचयः सर्वत्र वित्तार्जनम्। नानाश्चर्यनिरीक्षणं चतुरता बुद्धिः प्रशस्ता गिरः॥" — તીર્થનું અવલોકન, સર્વત્ર પરિચય, વિત્તનું અર્જન, અનેક આશ્ચર્યોનું નિરીક્ષણ, બુદ્ધિની ચતુરતા, અને પ્રશસ્ત વાણી — એવા છ ગુણ પ્રવાસથી પ્રાપ્ત થાય છે. ~~આ~~ ઉપરના શ્લોકોમાં જે બુદ્ધિવિસ્તાર કહેલો છે તે વિસ્તારના બે શ્લોકમાં આપ્યા છે પ્રકાર ~~[illegible]~~ ગણાવેલા છે. આ વાક્યો સામાન્ય રીતે પ્રવાસ માટે કહેલાં છે. પણ સૂક્ષ્મ વિચારથી જણાય કે સ્વાધ્યાય માટે પણ તે સાચાં ~~[illegible]~~ છે અને તેને લાગુ પાડ્યાં છે.

જે તાલીમશાળાઓ સામાન્ય પ્રજાજન માટે શિક્ષણ આપતી છે
તેજ સ્ત્રીઓને માટે શિક્ષણ આપતી છે એટલું જ નહીં પણ
હિંદુ ધર્મ શિક્ષણ – કુટુંબકાળ – વ્યવહારમાં પણ
સ્ત્રીઆગમને તેના યોગ્ય પ્રકારે [illegible] ઉદ્દેશ્ય સ્ત્રીઓ
શારીરિકશિક્ષણ જેટલું જ અધ્યાપકોમાં આવશ્યક છે તેટલું તેની
સાથે જ તેને તાલીમશાળાના શિક્ષણ જેટલો ઉપયોગ પણ
[illegible] કરાવવાની જરૂર છે.
સંપત્તિના પ્રમાણમાં કરાવવાની [illegible] સર્વ-
સ્ત્રીઓને ધાર્મિક, શારીરિક, આર્થિક વગેરે ઉચિત ગણા-
વવાનું ધોરણ તેમને માટે ખાસ તાલીમશાળા [illegible] પણ
જ છે તો [illegible] કરીને તાલીમવિદ્યાર્થિનીઓ [illegible] કરવા
તેમને અધ્યાપકો [illegible] છે [illegible] "[illegible]" કુલ
શોધે છે. [illegible] તેમની [illegible] "[illegible]" તાલીમ-
ને પણ [illegible] મર્યાદાઓ [illegible] [illegible]
આ રીતે [illegible] શકે [illegible] છે. [illegible] પ્રમા-
ણમાં [illegible] [illegible] છે
[illegible] નવી [illegible] તેમના
[illegible] છે તેનું જ [illegible] વિચાર કરતાં તેમના
[illegible] છે [illegible] બુદ્ધિ [illegible] નહીં. [illegible]
[illegible] છે [illegible] પ્રજાજન સમાજ-
[illegible] કુટુંબોની સ્ત્રીઓને કુટુંબના પ્રજાજન
[illegible] તેમ [illegible]
કૌટુંબિક [illegible] [illegible] શિક્ષણ
પ્રસંગો [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] છે. તેઓ [illegible]
[illegible] પણ [illegible] કુટુંબમાં [illegible]
પ્રમાણે [illegible] પડવાના પ્રસંગ [illegible] સ્ત્રીઓને

આવે છે. એટલે ઉપયોગિતાવાદમાં નહીં. તો સંકીર્ણ ઉપયોગ
રહેણી માટે પણ પ્રચાર કરનારી સંસ્થાઓનાં ઉદ્દેશ
પ્રચારક વર્ગ પહેલાંની નાગરસંસ્થાઓમાંથી ઘણાં મળી આવે.
તેઓ ચાતુર્વર્ણ્ય પ્રદેશોના વ્યાપારી અને રાજ્યપ્રપંચી
(યુરોપી) નાગરિકો આવા પાછળ પ્રચાર કરીને પણ
દેશ પરદેશ કરી હતી,
પ્રચાર લાગણી દેશ-પરદેશીનાં આવ્યા. ત્યાંના
લોકો આવ્યાને શાસનકર્તાઓને પુસ્તકોને માટે જ હતા
ચાલે કુદરત હોય અને પુસ્તકોના ઉંચાં વધારે વિસ્તાર વધારે
સંસ્થાનાંતિક તે લોકોથી દૂર રાખવાનું ધાર્યું હોય એવું માન-
વાનું પણ કારણ નથી. આ બાબતોનાં સ્પષ્ટ ઉદાહરણો તે ઉદ્-
બોધક પ્રચારક ક્રુઝ એવું સ્થાનિક પ્રદેશોમાં નોંધવાનાં
છે અને તેવાં ઉદાહરણોનાં સ્થાનિક
વિચારનાં છે અને તેવાં સ્થાનિક સાથેનું પણ તે
આપણે જોયું આવાનું સંસ્થાએ આપેલું પણ તે
સ્થાનિકવાળું તેમનાં ફુરસદો પણ ન કરવું એવું
શાસનકર્તાઓએ ધાર્યું હોય એવી કલ્પના કરવા જેવું
એ તો શાસનકર્તાઓની ફરજ ન છે. એ જ આગળથી જાહેર
ચતુરતા અને પ્રેરણા વાળી પ્રાપ્ત કરવી છે તે લોક
પણ જેવાં પુસ્તકો. તેવા જ વિચારો
માટે પણ પ્રચારના છે તેવા શાસનકર્તાઓના
આશય પણ એ જ પ્રકારે જોવાનો છે. આજે સંસ્થાઓને
ફુરસદોમાંથી અને ગ્રંથાલયોમાં ઉપયોગ
રાખવા નહીં, અને તેમાંથી તેમને દૂર કરી

તા. ૨૨.૨૪.

આવા ~~[illegible]~~ મહાત્માઓમાં પુરુષોની સાહસિકતા અને
સ્ત્રીઓની ~~[illegible]~~ કરવી જવા ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] કુદરતીપણે જ આપણા મહાવીર [illegible]
મુનિઓએ સ્ત્રીઓને માટે તીર્થસ્થાનો પુરુષ-સમાન
[illegible] છે અને તે લાભ તેમને મળે એવો [illegible]
ફરી આપવાનું [illegible] ~~[illegible]~~ મળે નહિ છે.
[illegible] આ કાળમાં [illegible]. [illegible]
[illegible] કારણો [illegible] થઈ, પણ ~~[illegible]~~
[illegible] તેવાં [illegible] દૂર રહી [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] આપણે સ્ત્રીઓને આ [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ આ [illegible]
[illegible] સ્પષ્ટ કરીશું.
[illegible] છે તે [illegible]

૨૨૪. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] પણ [illegible]
[illegible] છે. [illegible]
[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] પણ [illegible]. [illegible]
[illegible] પણ [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] [illegible]
~~[illegible]~~
[illegible] [illegible]
[illegible] પણ [illegible]. ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] મહાત્માઓનો પણ [illegible] [illegible] પણ
આપણો [illegible]. આવાં [illegible]
[illegible] છે.

૨૨૫. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે.

આધ્યાત્મિક જીવનનો સ્પર્શ કરાવે છે તેમ બાહ્ય ~~[illegible]~~
ભૂગોળવિદ્યા ~~[illegible]~~ અને પ્રવાસવર્ણન તેમ દશ્યો [illegible]
[illegible] ના વર્ણન. આ બધાં નાટકોનાં આધ્યાત્મિક દર્શન કરાવે છે તો ઇતિહાસ અને
[illegible] ઐતિહાસિક [illegible] દર્શન કરાવે છે. આવાં પુસ્તકોનો
અભ્યાસીઓ વડે [illegible] ઘટનાઓનો [illegible] આપનાર
પરિચય આપણા પૂર્વજો [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
આપણને તે ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~અને [illegible]~~ [illegible] મહાત્માઓ પાસે [illegible]
ઉત્તરરામચરિતમાં ભવભૂતિએ પ્રકૃતિનો [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] કરાવ્યાં નથી ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] આવાં તે ~~[illegible]~~
[illegible] કરાવે એવાં [illegible] તેમને [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] તેમ [illegible] છે. પણ [illegible] [illegible]
તેમ [illegible] [illegible] છે તે [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] હોય છે, તેમ પ્રકૃતિનું [illegible] [illegible] [illegible]
અને [illegible] [illegible] [illegible] છે. પ્રવાસમાં [illegible]
અને તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને
[illegible] [illegible] છે તો [illegible] [illegible] અને તેનાથી [illegible]
[illegible] પરિચય પણ [illegible] હોય છે અને [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] તો [illegible] પણ હોય છે. [illegible] [illegible], [illegible], આદિ
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ઇતિહાસ
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે
[illegible] [illegible] તેમ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ વાંચનારને તેમ [illegible] [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] અને [illegible] [illegible]
~~અને [illegible]~~ [illegible] અને [illegible] [illegible] તે
વાંચનારને સ્મરણ-બહાર નથી હોય. [illegible] અને આપણી
"[illegible] પરિચય" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] માટે ~~[illegible]~~ [illegible] છે. તેમને
દ્વારા આમ [illegible] [illegible] [illegible]

કેવળ ભૌતિક સાધન પૂર્ણ રાખવા, આંતરરાષ્ટ્રીય
ઉદ્દેશવાળા પ્રવાહોમાં અપરિમિત રાખવા, અને
નિરંકુશ [illegible] વ્યવહારમાં અપ્રમાણ રાખવા એ
માર્ગ તેમને અરક્ષિત રાખવાનો છે [illegible] તેને
એ માર્ગ આપણી જરૂરિયાતોને માટે ઉચિત ગણાય તેને
કારણ [illegible] રહી પ્રજાની બેકારી દૂર થશે અને જરૂરી
આવે, પણ તેમ થાય નહિ. એવો માર્ગ તેમને માટે મહા-
ઉચિત ગણાય નહિ તે ભાગ્યે જ ઉપયોગી માટે મહત્ત્વના ઉદ્યોગોમાં
આપણાં તેમ [illegible] કાપડમાં [illegible] વિદેશી-
ઓનું વ્યવહારદ્વારા [illegible] પૂરું પાડે વાંચવાના વિદેશી
કરવા યોગ્ય [illegible] ઇજારાના કુટુંબની ઉદ્ધારનાર
શક્તિ સુગમતાથી, ઉદ્યોગના રક્ષણ અને પ્રમાણથી ઘરગ-
થ્થુ મહારાણી [illegible], આદિ દૃષ્ટાંતોમાં આ-
પણાં મહારાજા [illegible] પડતા [illegible] પ્રસંગોમાં
[illegible] સ્વાતંત્ર્ય પ્રશ્નોથી સ્વતંત્ર રાખવા-
નું વ્યવહારદ્વારા ઉચ્ચ પ્રકારોથી [illegible] તેમ
ની આવશ્યકતા અને સિદ્ધિ ગણાય છે એવી
ભાવના અને આવશ્યકતાએ સ્વીકારેલી આપણી એવી
આર્થિક ધર્મ ગણાય છે તે ઉચ્ચ પ્રકારે સ્પષ્ટ
કરવાનો આ પ્રયત્ન છે. એ બાબતો વિચારવાનો
ઉદ્દેશ તેમને પ્રાપ્ત કરાવવાનો સિદ્ધાંત આ
ગણાય છે તેમનો અને ઉદ્દેશ. પ્રાપ્ત કરાવવાનો ઉદ્દેશ
પણ એમ ગણાય એવી બાબતો વિચાર કરવામાં
નહિ આવતાં આ પાશ્ચાત્ય શાસ્ત્ર આ દેશના સંબંધમાં
એવા પડેલા આપણા દૃષ્ટાંતોને માટે તો આપણી

રોગોને સર્વ પ્રસંગોને માટે ~~સમજ~~ વાંચવા તેમ ~~...~~
ગુજરાતની * સંસ્થાઓને માટે યોજના કરવા ~~...~~
પાયખાના. વિષેનો પ્રચાર જેવી ગણી ને વિષય આપણું કલ્યાણ
પ્રાપ્ત કરાવવામાં જ તેમનું રક્ષણ છે, શિક્ષા ચાર છે.
છે, હવે પ્રચાર આવ્યો, ગામોનો [illegible] સારૂં
ને કરવાના - મનુષ્યોનું ધ્યાન આપવાને [illegible] -
વાત કરીશ જાય છે - ઘણાં ચેપના [illegible]
સંબંધે મહારોગોના પ્રસંગોમાં ~~[illegible]~~ રોગના
[illegible] [illegible] દૂર કરીને અને રોગવાળા [illegible] દૂર [illegible]
[illegible] [illegible] દૂર કરીને અને [illegible] પાડોશમાં [illegible]
પ્રચારિક ઉપાયો કરવા ઉપયોગી છે તે [illegible]

મોટાં સર્વ મનુષ્યોના [illegible] છે. ~~[illegible]~~ [illegible]
ને આજ [illegible] છે તે આપણી [illegible] વસ્તીની [illegible] છે.
સમજાતી નથી તો તેમની [illegible] સમજાય નહી તે [illegible]
[illegible] મોટાં ગામોની વસ્તીને
[illegible] ~~[illegible]~~ નાનાં ગામડાં કરતાં મોટાં ગામોની વસ્તીને આ વાત
અને તેના કરતાં [illegible] [illegible] શહેરની વસ્તીને [illegible]
વધારે લાગતી છે. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] પરિણામ એ [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] વસ્તી પ્રમાણમાં [illegible]
રોગના પ્રસંગોમાં ~~[illegible]~~ [illegible] અને ગામોમાં [illegible]
[illegible] છે તેના પ્રમાણમાં ~~[illegible]~~ નાનાં [illegible] અને [illegible]
[illegible] છે. [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] છે. [illegible] [illegible] દિવસમાં ^[illegible]^ [illegible] આવશે મરણ. [illegible]
માં [illegible] વધારે દિવસમાં [illegible] [illegible] વસ્તી વાળા ગામોમાં
[illegible] તેના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] તેના [illegible] [illegible] [illegible] મરણ છે. વધારે દિવસમાં ~~[illegible]~~
[illegible] ~~[illegible]~~ તેત્રીસથી [illegible] મરણ છે. વધારે [illegible]
[illegible] [illegible] ગામમાં [illegible] પંદર ~~[illegible]~~
[illegible] અને સોથી હજારની વસ્તી વાળા ગામમાં [illegible]
વધારે મરણ થવાં ન જોઈએ. તેને માટે [illegible] વસ્તીવાળા [illegible]
વધારે મરણ થવાં છે અને સોથી હજારની વસ્તીવાળાં
માં દિવસમાં સો સો મરણ થવાં છે. [illegible]
ગામોમાં દિવસમાં [illegible] [illegible] મરણ થવાં છે. [illegible] [illegible]
કરતાં [illegible] મરણનું પ્રમાણ [illegible] અને સોથી હજારની વસ્તીવાળા

આવી રીતે વસ્તી
~~[illegible]~~ [illegible] દિવસમાં જ
વસ્તીવાળા [illegible]
[illegible] તેમાં [illegible]
[illegible] મનુષ્યો ને [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] ગામમાં [illegible]
વસ્તીના તેને [illegible]
આપેલું છે [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible]

ગામમાં વધારાનું હતું છે, અને છેક નાનાં ગામોમાં તેનો પ્રચાર
કરવાનો ફુરસદ રહેતો નથી. આવા કેટલું એક મોટું કારણ.
(નાનાં ~~[illegible]~~ ગામોની પ્રમાણમાં અશિક્ષિત વસ્તી છે તેનું જ બીજું કારણ)
વાસી વસ્તીનું પ્રમાણમાં વધતું અજ્ઞાન છે - છેક નાનાં ગ્રામ-
માં આ અજ્ઞાન સ્ત્રીપુરુષોમાં સમાન હોય છે, પણ મધ્યમ કક્ષાનાં
નગરોમાં તથા પુરુષોમાં પાશ્ચાત્ય શિક્ષણથી ~~[illegible]~~ અથવા
પાશ્ચાત્ય સંસ્કારોથી આ અજ્ઞાન કંઈક દૂર થવા પામેલું હોય છે
ત્યાં તેમનાં કુટુંબની સ્ત્રીઓમાં આ અજ્ઞાન ~~સંપૂર્ણ~~ હોવાથી તેમ
અશિક્ષિત હોવાથી રોગપ્રકોપ પ્રસંગે ઉપયોગિતા ન હોવાથી તેમ
સ્ત્રીઓની કુટુંબ ચલાવી શકતા નથી. ઘરમાંથી બહાર જવામાં રહે-
સ્ત્રીઓનાં કુટુંબ ચલાવી શકતાં નથી. તેમની બાબતમાં
ત્રિત્રીજે કુટુંબ સંભાળ ન હોય તો તેઓ સ્થાના પુરુષો તેમને
કાઢી શકે એ વાત આપણા લોકોના કુટુંબવ્યવસ્થાના ઘરમાં
શકે એમ નથી. એ ગૃહિણીઓમાં આવાં અજ્ઞાનની અને તેમના ઘરમાં
રોગના ~~[illegible]~~ ભોગ થવા
દુઃખના આગ્રહની અને તેથી રોગના ભાગ છે, આવે છે, અને
~~[illegible]~~ પામેલાં કુટુંબોની કુટીઓમાં અનેક પ્રકારનાં નગરોની સ્ત્રીઓને
આવતી. આ અજ્ઞાનનો પ્રકાર પુરુષો ~~[illegible]~~ નગરમાં રોગ આવે
આવવાને પ્રાપ્ત થવાનો હોય છે અને મોટાં નગરોમાં સ્ત્રીઓને તો
~~[illegible]~~ તેઓ સ્ત્રીઓને
હોવાનું ~~[illegible]~~ કારણ છે. ~~[illegible]~~ નાનાં ગામોની સ્ત્રીઓને
આ બધું જ્ઞાન આપવાથી પ્રાપ્ત થાય છે તે નાનાં ગામોની ~~[illegible]~~ આપી
પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ અને સૂચનવાળાં પુસ્તકો ~~[illegible]~~ આ રોગનો
શકાય અને તેમ થાય તો ~~[illegible]~~ એવાં ગામોમાં ~~[illegible]~~ વાત આવડતી
અટકાવ આપી શકાય. આ રોગનો પ્રસંગ તો ~~[illegible]~~ વાત
પ્રસંગો પણ આવ્યા કરે છે.
આવેલો પ્રાપ્ત થતો છે, પણ ~~[illegible]~~ પ્રસંગો અને ઘણાંક હોય છે, તેમને
ગૃહિણીઓનાં બાળકોની સંભાળથી તેમનાં સંબંધીઓને હાથે થાય છે, તેમને
કુટુંબોનાં બાળકોની સંભાળથી તેમનાં સંબંધીઓનું જ્ઞાન હોય તો એમનું ઘણું
રહેવાસીઓ ~~[illegible]~~ નાગરિકોની વસ્તીનું જ્ઞાન હોય તો તેમનું ઘણું
રોગો થાય. આપણા લોકો, ઉત્તમ, અને નાગરિક સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વા-
સ્થ્યમાં થાય. આપણા લોકો, ખેડૂતો, અને જાતિની સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વા-
પ્રજાને અને પુરુષોને ઘરોમાં કામ લાગે છે, અને યુરોપમાં વ્યાપારીઓને
અને સ્ત્રીકાર્યકર્તાઓને તેમની સ્ત્રીઓ અભ્યાસપૂર્ણ થાય છે તેમ થાય
એ વાતો ~~[illegible]~~ આધાર વ્યવહાર ઉપર
વ્યાપારીઓની સ્ત્રીઓ તેમના કુટુંબ

શિક્ષિત થાય તો તેમનાં કુટુંબો અને તેમનાં દ્રવ્ય સાચવીને સુધારીને
શોધ અને વધવા પામે. આવાં પરિણામ કઈ રીતે અને કેટલા ~~[illegible]~~
પ્રમાણમાં પામી શકાય તે ~~[illegible]~~ લાગણીના પરિણામની વિરુદ્ધ છે, ~~[illegible]~~
આ દેશમાં પણ અનાજકષ્ટની સમજણ રોગ છે, અને સામુદાયિક
દૃષ્ટિ અભાવે એમ છે. એ પરિણામ પામવાનો એક રસ્તો એમ છે
કે પાશ્ચાત્ય સંસ્કારોને આપણી સ્વામીએ કેવળ રહિત છે તેમને એવી
રીતે થોડું રહિત રાખવા નહીં અને સર્વેએ ઉદારતાથી ઉદારતાથી
પ્રચાર કરાવવો.
એ સ્વામીએ પાશ્ચાત્ય શિક્ષણનો પણ ઉપર કંઈક પ્રચાર કરાવવો.
આ વિષયમાં અનેક પ્રકારે અનેક દૃષ્ટાંતોથી વિચારવાનું રહે છે,
~~[illegible]~~ પણ આ પ્રસંગે તેમ કરવા કરતાં આટલાથી જ આટોપી લેવાનું
યોગ્ય લાગે છે. ~~[illegible]~~ પ્રચાર કરાવવાથી,
કેટલી સ્વાર્થીઓને ~~[illegible]~~ ઉપર પણ ~~[illegible]~~ ઉપર પ્રચાર કરાવવાથી,
તેમને માટે ભિન્ન ભિન્ન આચારવાળા માણસોનું ~~[illegible]~~ બુદ્ધિ વિચારરૂપ
અનુકૂળ, તેમને આ યુગમાં પ્રાપ્ત કરાવવું એમ છે, તેમ પ્રાપ્તિ
લોકોનું અને લોકોનું કલ્યાણ છે, અને તેથી તેમને તે ~~[illegible]~~ પ્રાપ્તિ કરા-
વવા એ આશીર્વાદ ધર્મ છે એટલી વાત, પાછલા ખંડમાં દર્શાવેલ
કર્તવ્ય ઉપર આપણે ઉઠાવેલો પ્રશ્ન કરી લીધાં, સમજાય છે તે
સમજવાને આ વિભાગ ~~[illegible]~~ પ્રયત્ન છે.

૪૬. કેવળ પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ ~~[illegible]~~ આપણી સંસ્કૃતિને વિરુદ્ધરૂપ
અને તેનાં સંસ્કારોને વિરુદ્ધરૂપ થઈ પડે છે એવું આપણા લોકો
માને છે તે કંઈ ~~[illegible]~~ પાયા વિનાનો, નિર્મૂળ, કલ્પિત અસત્ય વહેમ
જ છે એમ કંઈ નહીં. પરંતુ આ દોષ તે શિક્ષણનો નથી, પણ એના શિક્ષણ-
ના પ્રકારનો છે. ~~[illegible]~~ ભિન્ન ભિન્ન શિક્ષિત વર્ગનું જીવન આપણા જીવનથી
અને અનુભવ ભિન્ન શિક્ષિત વર્ગનું જીવન વિષયનું જ્ઞાન આપે છે. કેવળ શિક્ષ-
ણ પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ આપણને આપીએ તો તેનું વિષ દૂર રાખવું તેનું સાધન એક
એ પ્રકારના ઉન્નત-શિક્ષણમાં પ્રવેશવાનો આમ પ્રસંગ નથી, પણ એક બે બાબતો-
ની સંક્ષિપ્ત ઉપર ધ્યાન ખેંચવાનો આવશ્યક. સંસ્કૃત શિક્ષણ આ દેશનાં બાળકોને
માતાના ધાવણ જેવા હોવાથી જરૂર પડે છે અને ~~[illegible]~~ આ સંસ્કારના વિરુદ્ધરૂપ

૪૬. પાશ્ચાત્ય શિક્ષણનું વિષ એ વિષ દૂર રાખવાનાં ~~[illegible]~~ ઉપાય;
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
ભારતના સંસ્કૃતિ આ ~~[illegible]~~ માતૃભાષા ગ્રાહ્ય શિક્ષણ.

રહેલું છે એ ચોખ્ખું કરું છું. વિભાગવાર સંસ્કારોની અસર ઊંડીને વિચારીએ
આદર્શોમાં પુરુષ પર સ્ત્રીનાં દુરાગ્રહ ચલાવે સોંપણી કે પુરુષાર્થ
પ્રેરક [illegible] રૂપની [illegible] એને આદિ નવરાવે તો તેમને અ-
સ્વચ્છતા રીતે તેમાં ફરી નાખી નથી. આપણી દુનિયાનો રૂપ (પ્રસંગોને આ
આદર્શોમાં સોંપણીમાં [illegible] એ) પ્રસંગો ઉભરાવે આવા વસ્તુના રાજ-
વાળા છે. એટલે વસ્તુનામાંથી આ વિધિ અનુભવીને તેના ઉકેલની
[illegible] આવિષ્કૃત આવતા નથી- જીવનમાંથી એ વિધિ આપતી નથી
પણ તે વિધિના ગર્ભનો માત્ર પરિણામ તેના હૃદયમાં ઝીલાયેલો ઝ-
સરળ કરેલો હતો તો તે અંગ જીવનમાં ઉતારેલું છે: એ ગર્ભના
સંસ્કાર હૈયા પણ કુદરતના ગર્ભ પેઠે તેના હૃદયમાં સ્ફુરેલા હતા
તે પ્રસંગ આવે આપણી જીવેરું. પણ [illegible] સાધનામાં તે ગર્ભ ન હતો
એટલે [illegible] ઘરસંસ્કાર[illegible]ની દૂર રહી ન હતી. ઘરમાં
અંગે પાસેથી આ [illegible] વિભાગવાર વિધિનો ગર્ભ તેના હૃદયમાં [illegible]
પડ્યો હતો તો બાળ પાસેથી સ્વાવલંબ આદિ ઘરરૂપમાં તેને કુદરત
[illegible] પડાવી હતી તે અંગ જીવનમાં ઉતાર્યું છે અને બાળ
પાસેથી સંસ્કૃત આદિ અને શાળામાં તેને સમ્યક્પણે કરાવેલો તે
પાસેથી સંસ્કૃત આદિત્ય અને શાળામાં તેને સમ્પૂર્ણ અભ્યાસે
પણ ઉપરિલિખો છે. આવાં સમ્યક્પણ આવે સંપાદના પરખાવે
વિભાગ સંસ્કાર એને દેવા ઉપયોગી હોવા હતા તે આ જીવનનું
કુદરત [illegible] આવી રીતે લાગે છે, અને [illegible] એ ઉપયોગી
[illegible] મૂલ્યાંકનમાં આ જીવનમાં [illegible]
વ્યવહાર. વિભાગમાં [illegible] દેવતા પાયાની [illegible] નથી. એ સંસ્કારોને બને
[illegible] [illegible] પ્રસંગોપાત્ત [illegible]
તેના ઉદ્ગારોમાં આવેલી ઉદારતા પ્રસંગોપાત્ત
જોવાશે તો સમજાશે, અને તેનું અનુભવાશે. વિશેષતાનું
વિશેષને હાથ ન દેખાય આ જીવનનું દેવા પ્રસંગે આવેલું?
આ જીવનું [illegible] જીવનમાંથી સંસ્કારરૂપે [illegible]
[illegible] રોપેલાં [illegible] તેનાં બાળ [illegible] દેવા દેવાદાર
પાયાના સંસ્કારોના [illegible] સંસ્કારોમાંથી પરખાતાં સ્વચ્છતા
દેશનું તેનું આપદ્ધર્મ સ્થૂળ રીતે તો એ પ્રસંગોએ એક જ ચિત્ર

પ્રકરણ ૫.

ભાવનાઓનો [illegible]

૪૭. બુદ્ધિમત્તા, લાગણીઓ અને ભાવનાઓનું [illegible]

૪૭. બાળકો વિકાસ થતાં [illegible] અનેક [illegible] ઉપર જીવનમાં [illegible] અને ફેરફારો [illegible] ફેરફારો થતાં રહે છે. બાળકો વિકાસ થતાં [illegible] ભાવનાઓ [illegible] પરિપક્વ શરીર ઉભું થાય છે. બાળકો વિકાસ થતાં [illegible] અને [illegible] બુદ્ધિમત્તા, લાગણી, અને ભાવનાઓ [illegible] ઉભું થાય છે. એ બુદ્ધિ, લાગણી, અને ભાવના [illegible] મનુષ્યના [illegible] આધાર [illegible] છે. [illegible] પણ બુદ્ધિ, લાગણી, અને ભાવના [illegible] છે. [illegible] મનુષ્યોમાં ભાવના વિનાની લાગણી હોય છે; કેટલાક મનુષ્યોમાં [illegible] હોય છે; અને કેટલાક મનુષ્યોમાં લાગણી વિનાની ભાવના હોય છે. [illegible] લાગણી [illegible] ભાવના [illegible] હોય તેને બુદ્ધિ [illegible] [illegible] છે. [illegible] લીલાવતી [illegible] [illegible] [illegible]

૪૮. માતા [illegible] લીલાવતીની ભાવના.

૪૮. સ્નેહની પણ એક જાત ભાવના છે. એક દિવસ લીલાવતીના બાળકને [illegible] માતાએ કંઈ ઠપકો આપ્યો. એ બાળકનું [illegible] વર્ષ [illegible] હશે. [illegible] લીલાવતીને પોતાના [illegible] માંથી [illegible] લાગી. પણ તેની માતા [illegible] ત્યાં [illegible] કંઈ શબ્દ ઉચ્ચાર્યો નહીં [illegible] સ્વરે કહ્યું: "બા, [illegible] "ઠપકામાં તો કંઈ [illegible] નથી. એ તો કંઈ [illegible] "[illegible] તો એ કંઈ [illegible]." તેને [illegible]

"એ ચતુરાઈ નથી આવડી, મને ન આવડે." લીલાવતીએ પ્રત્યુત્તર ન દીધો. ~~[illegible]~~ પૂછ્યું: એની બાજુમાં બેઠેલ ગુણવંતીએ તેની માના વિરુદ્ધ સ્વરે બોલતાં ત્યારે [illegible] સાંભળવાનો અનુભવ કરતી અને [illegible] પુછતાં ત્યારે કહેતી, "બાને શું કરીએ? ~~[illegible]~~ "વાંક છે પણ તેને બા સાથ ભાંડે છે તે બરાબર નથી." એ વાત [illegible] સંબંધમાં ન આવી ને પોતાના બાળકોના સંબંધમાં આવી, કુશળ માતા કરતાં ~~[illegible]~~ માતાપિતાનો [illegible] નથી તે તે સમજતી ~~[illegible]~~ [illegible] વિરુદ્ધ માતા ~~[illegible]~~ [illegible] કરીએ તે [illegible] [illegible] વધી [illegible] તે કરતાં [illegible] હોય એવા [illegible] પોતાની માતાઓમાં તે ~~[illegible]~~ એમાંથી [illegible] અવગણના ન કરવાની ભાવના લીધી. લીલાવતી, એમાંથી [illegible] પણ શીખી નહોતી. એક પ્રસંગે લીલાવતીએ તેની માતા આગળ [illegible] કરતાં બોલી [illegible] આવી [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] પ્રતિજ્ઞા [illegible] ઉભી: "બા, ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ પ્રતિજ્ઞા [illegible]!" "નહીં! ~~[illegible]~~ [illegible] તેની પ્રતિજ્ઞા [illegible] છે તે [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] મારા [illegible] [illegible] પૂછ્યું: "[illegible] [illegible] હું લીલાવતી [illegible] છું." લીલાવતીએ પોતે [illegible] [illegible], ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] હોય છે. "મોટી, [illegible] [illegible] [illegible] મેં [illegible] [illegible], મોટી, [illegible] [illegible] [illegible] પ્રતિજ્ઞામાં ~~[illegible]~~ [illegible] તેમ ~~[illegible]~~ મારી [illegible] [illegible] પ્રતિજ્ઞામાં [illegible] છે." લીલાવતીએ ~~[illegible]~~ પ્રત્યુત્તર ન દીધો. ~~[illegible]~~

[illegible] લીલાવતી મારી [illegible] પ્રતિજ્ઞાને [illegible] ને ~~[illegible]~~ [illegible] તેની માતાને [illegible] [illegible] નહીં અને ~~[illegible]~~ મારી [illegible] પ્રતિજ્ઞાની ~~[illegible]~~ [illegible] મારી તેની [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] લીલાવતીના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. "મારી ~~[illegible]~~ "માતાનું [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]" [illegible] [illegible] લીલાવતી~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેનો [illegible] [illegible] છે.

૪૮. પિતા-વિષયે ભાવના.

૪૮. "મારી માતા-જેવાં કોઈ ન હોય" એવી ભાવના [illegible] જાગેલી હતી તો "મારા પિતા [illegible] જેવા કોઈ ન હોય" એવી ભાવના પણ પેદા થઈ હતી. બાળપણનો એક ચૌદ પંદર વર્ષનો હઈશ ત્યારે કોઈ પ્રસંગે કોઈએ મારી પાસે [illegible] એવું કહ્યું કે "બાળા-"સાહેબ, તમારા મોટાભાઈ તો જમાનામાં નાસ્તિક ગણાય છે." [illegible] જમાનામાં હું જેનો ગુણાનુવાદ કરતો હતો હું જાણે દેવ છું તેવી રીતે લાગણીથી થઈ. એક વખતે તેમની માતાને પૂછ્યું કે "બા, શું મોટા-"ભાઈ નાસ્તિક છે?" તેમની માએ તેને ઉત્તર આપ્યો. તેઓ બોલ્યા ના બાબતમાં તે મારી પોતાની પાસે જ આવી ગંભીર [illegible] સરલ ભાવથી એવું પૂછવા લાગી — "મોટાભાઈ, શું આ વાત ખરી છે?". મેં તેને એ બધું ઉત્તર ન દેતાં સામું પૂછ્યું:- "તું શું ધારે છે!" બાળા- "હું તો ધારું છું કે મારા મોટાભાઈ નાસ્તિક ન હોય." [illegible] " [illegible] મેં કહ્યું — "તો બસ. પછી-તું "તે માને છે તે જ સાચું સમજજે!" તે [illegible] ચૂપ થઈ. તેના ઉછેર બાળિકા [illegible] કાળમાં વળી જ્યારે વિદ્યાપીઠમાં તેને રાખી થઈ. સ્વતંત્રતાપૂર્વક અભ્યાસ [illegible] દેવા આવ્યો હતો પણ તેમાં નાસ્તિક-આસ્તિકનું શું પરિણામ આવે છે તે વિષે [illegible] પણ એવી અજ્ઞાન રહેવાં પડ્યાં હતાં ત્યારે એ પરિણામ-બાબતે કંઈ [illegible] પ્રશ્ન કરતાં હતાં ત્યારે તે પ્રશ્નકર્તા લાગણીથી [illegible] આવતા હતા. એવું દિવસ સુધી રહ્યા તે ગંભીર સ્વરથી પૂછવા લાગી: "મોટાભાઈ, આ "કુદરતનું નામ શું કરવા ધાર્યું છે?" ઉત્તર— "બહેન, એ વાત હું કોઈને "કહેતો નથી." પ્રશ્ન — "શાને નથી કહેતા?" ઉત્તર — "એ પ્રશ્ન નો ઉત્તર "દેવાને હું ઈચ્છતો ને પૂછનારાં બધાંને તે ઉત્તર દેતાં હું [illegible] "નથી. એને બધું કારણ તો એ કે [illegible] હું [illegible] "કરવું ત્યાં સુધી કંઈ પરિણામ હું જાણતો ન હું [illegible] "જાણતો ન હતો." પ્રશ્ન — "પણ હવે તો બધા રહ્યા છો કે જાણી — હવે "તો જાણતા હશો!" ઉત્તર — "હા, જાણું છું. પણ એ વાત હું કોઈને "કહેતો નથી એવો સર્વને ઉત્તર દેઉં છું. છતાં હું તને કહું તો હું

"હું સમજવાની કોઈ મારે નકી પણ કહેતો નથી." [illegible]
ઓરડામાં ફરતાં ફરતાં [illegible]
"બહેન: પણ હું તમને એટલી વાત કહું છું કે તમારે કુટુંબ [illegible]
"ના કહેવાય! પછી આગળ વાત ના કરશો!" "બહેન! [illegible]
બહેની! તું મારી માતા હોય તેમ તેં મારી ચિંતાઓ દૂર કરી અને
મારા [illegible] અને મારા પિતા, અને [illegible] સુધારવાનું [illegible] ઇચ્છતા
[illegible] કરતાં અને [illegible] અનુભવ અને દુનિયાના માર્ગોમાં પ્રવર્તતો
[illegible] જોવા વધારે ઇચ્છાના હાથ તેણે રીતે તેં પણ [illegible]
[illegible] ભાવનાઓનો [illegible] સ્વીકાર કર્યો, અને મારામાં ત્યારે
પરિપક્વતા [illegible] લાગણી [illegible] ત્યાર [illegible]
[illegible] મારામાં [illegible]
દેવાં પણ કર્યું! ભાભાવતી! તેં મારા માતાપિતા [illegible] મારી
[illegible] કરી અને મારે માટે ભાવનાઓ રાખી, તો ત્યારે [illegible]
[illegible] ઇચ્છા તે મારાં માતાપિતાની આજ્ઞા [illegible]
[illegible] મારે પ્રસંગ હતો. ત્યારે ઇચ્છાએ [illegible]
[illegible] હતા તો પણ [illegible] ઇચ્છાને આજ્ઞા [illegible] મારે [illegible]
[illegible] પડતા, અને તે [illegible] કરવાને [illegible]
[illegible] મારે મારા હૃદયની [illegible] ભાવના [illegible]
ત્યારી ભાવના [illegible] વિરુદ્ધ [illegible] મારા હૃદયમાં [illegible]
પણ [illegible] પ્રસંગે હું [illegible]
[illegible] અને મારા હૃદયમાં [illegible]
[illegible] હવે [illegible]
[illegible] કરીશું."
"બહેન, આ વાતની તું [illegible] ચિંતા ન કરીશ." [illegible]
[illegible] ભાભાવતીમાં [illegible] મારા [illegible] પરિપક્વતા [illegible]
[illegible] ભાભાવતી પણ, તેમાં માતાપિતાનાં
[illegible] પણ [illegible] નથી [illegible] માતાપિતાઓની
[illegible] પણ [illegible] [illegible] વાતના કરી તો
[illegible] ભાવનાઓને [illegible] એવાં [illegible] પ્રકારે [illegible]
[illegible] ભાવના [illegible] તો [illegible]
[illegible] અનુભવ [illegible]

૪૦. ભીલાવતીની [illegible] ભાવનાઓનું ઘડતર

કોઈ [illegible]

૪૦. [illegible] બાલ્યવયમાં "ભાવના" [illegible] શબ્દ [illegible]

[illegible] માટે [illegible] પૂર્વજબુદ્ધિ વગેરે શબ્દો છે. માતા [illegible] ને માટે ભાવના શબ્દ [illegible] નથી [illegible] અને તેના હૃદય [illegible] પૂર્વબુદ્ધિ. [illegible] ને વિચારણીતાસહિતબુદ્ધિ [illegible] — ને [illegible] વડીલો જે તેમનાં ચરિત્રનો વિચાર ન કરવો, કારણ વિચાર કરતાં તેમનાઓમાં કોઈ એવા દોષ [illegible] કે જેથી તેમના ઉપરની (પૂર્વબુદ્ધિ ઓછી થાય — તેમના ઉપરની) ભાવના ઓછી થાય અને તે વાત સારી [illegible] છે; માટે વડીલોના દોષની વાત [illegible] "ઢાંકેલ" [illegible] એને સાંભળવું, બોલવું, કે વિચારવું પણ નહીં. આવી ભાવના [illegible] ઉદારતાથી [illegible] છે, તેમની [illegible] કે [illegible] નથી. આપણા [illegible] ઉદારતાની [illegible] અધિક [illegible] આવી ભાવના [illegible] છે તે [illegible] છે. ભીલાવતીની બુદ્ધિ તેવી [illegible] હતી. [illegible] માતાપિતામાં દોષ છે [illegible] પણ [illegible] કરવા, એવી ભાવનાની તેના મનમાં આવશ્યકતા ન હતી [illegible] એવી [illegible] ધર્મ છે એવું તે માનતી ન હતી. [illegible] ભરી ગયા છે કે

"[illegible],
"[illegible]. [illegible]
"[illegible],
"[illegible]. [illegible]
[illegible]

ઉપર [illegible] ભાવનાથી ભીલાવતીએ [illegible] સિદ્ધાંત [illegible] છે કે "ઈશ્વરની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ વર્તવા માતાપિતા કહે "પણ વડીલ આજ્ઞા કરે તો તે [illegible] તે [illegible] તો પણ પાળવા નહીં."
આ સિદ્ધાંત [illegible] માતાપિતામાં [illegible] વિષયમાં

એવો સિદ્ધાંત હતો કે સંસ્કાર ગમે તેવો હો પણ મારે માતાપિતાની
કદર અને તેમના [illegible] ભાવનાઓને લાગણી અને [illegible] છે અને
તેમનામાં એવો કોઈ દોષ નથી કે તેને માટે મારે તેમનું [illegible] પડે
એવા ઢાંકપિછોડો કરવો પડે. આવો દોષ તેમનામાં તેણે દીઠો હતો
તો તેના ઉપર ફેરવું [illegible] અને ભાગ્યવિધિના [illegible] પ્રમાણે
તેમનો [illegible] તે ભાગ જે રીતે ફરજ ધર્માદિ [illegible] [illegible] [illegible]
ફરમાવેલો કરવી [illegible] તેનો વિચાર છે, તેથી જ [illegible]
તેણે માતાપિતાના વિચાર પણ વગેરેનો સિદ્ધાંત બાંધ્યો હતો તે
એવો હતો કે તેણે તેના [illegible] પરિણામને જાણે [illegible] બાંધ્યો
હતો તેનો વિરોધ કરવા માટે [illegible] અને [illegible] છે તેમ
આ [illegible] હોય તે કેવો અનુચિત છે. આપણે [illegible] પ્રકાર
[illegible] કદર [illegible] તે કહેવાં આવા સિદ્ધાંતો માત્ર
[illegible] [illegible] નથી પણ [illegible] [illegible] [illegible] હતાં [illegible]
[illegible] માટે જ આટલો પ્રયત્ન [illegible] કર્યો છે. [illegible]
[illegible] (પ્રસંગો તેણે [illegible] અનુભવ સાથે ઉદ્ગાર કર્યો)
હતો કે "આ તો આવો ભોળ ફોગ ભોળો છે! — મ્હારાં બા, એમને તમે
"[illegible] આવ્યું છે, એમણે મને જ મ્હારાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"કરેલો છે, તે મ્હારાં બા — તેમના [illegible] આ શબ્દ [illegible] છે તે
"કેમ [illegible]?" [illegible] પોતાની લાગણીઓ [illegible]
[illegible] [illegible] તેવી માતાપિતાને લાગણીનો [illegible] કરતી જોઈ ને
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેના તેમનામાં જે [illegible]
[illegible] આવ્યાં તે જે માતામાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] જોઈને અને
જે [illegible] દૂર કરવાને માટે જ આવ્યાં હતાં. [illegible] ભાગ્યવિધિએ
[illegible] [illegible] [illegible] હતો ત્યાં [illegible] [illegible] પણ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] માતાનું [illegible] [illegible] અને
તેમાં [illegible] [illegible] આપી દીધું. [illegible] જે [illegible] [illegible] છે
તે પ્રમાણે માતાપિતાને [illegible] માટે પોતે બાંધેલા સિદ્ધાંતો
[illegible] [illegible] પણ [illegible] [illegible] [illegible] તેણે [illegible] [illegible]
[illegible] તેને [illegible] [illegible] અને તેની લાગણીઓને [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] જે માતાપિતા [illegible] [illegible] નહીં અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] — જે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

૫.૯.૪૧

કુદરતી અને દૈવી વિધિઓ તે ધ્યાનમાં તે સુરુચિવાળો [illegible]
લખવા માંડું છું. [illegible] કુદરતનું શું થવાનું તે વિચારે
તેમની કુદરતી પ્રકાશનો પરિચય આ લોકો કહેતા કે "[illegible]
"ભગવાન, તું કુદરતનું શું કરશે તે [illegible] તું જાણે છે?"
છે?" તેનો [illegible] તેણે [illegible] ઉત્તર [illegible] કે "હું તો [illegible]
"[illegible] છું કે [illegible] તેને [illegible] અને તે પ્રભાવ[illegible]
"સુધારશે." એ અધિકારથી અને વિધિએ [illegible] કુદરત પ્રભાવ[illegible]
સુધારે તેમ અધિકારથી અને વિધિએ [illegible] પણ [illegible]
અને પવિત્ર [illegible] સુધારે એટલું [illegible] ભગવાનના હૃદયમાં [illegible]
એમ [illegible] તો એના કુદરત [illegible] આપણા હાથમાં આવે છે.
[illegible] કારણોથી કુદરતના સંબંધમાં [illegible] ધારણા [illegible]
[illegible] છે કે ભગવાનને
[illegible], પરંતુ એ પણ [illegible] છે કે [illegible] પરિણામ
આ [illegible] પહેલાં [illegible] ધારણા [illegible]
[illegible] આ [illegible] હતા
[illegible]
પરંતુ [illegible] તે પછી [illegible] હતો.
[illegible] કુદરતી [illegible] હતો [illegible]

૫૧. [illegible] ૫૧. [illegible]
[illegible] હતી અને [illegible]
[illegible] છે, પણ [illegible]
હતી તે [illegible] આપણે [illegible]
[illegible] કંઈ [illegible]. આપણી
[illegible], [illegible],
[illegible] અને [illegible], [illegible] અને
[illegible] અને તેમના [illegible]
[illegible] "[illegible]"
[illegible]
[illegible], [illegible] છે [illegible]
[illegible] પણ [illegible]
[illegible] છે. [illegible] અને
[illegible] પણ [illegible]

અ. ૫૧

પાળવાનો એ ~~[illegible]~~ માનો ભાગ કરવાને માટે
એ એક ભાગ્ય નથી. ~~[illegible]~~ લોકોના મનમાં ઘેર કરવું
નથી. ન કરવાની સ્ત્રીઓ કુટુંબની કંઈક લઈ શકતી નથી ન કાઢે
કારણોને ઉપૂરીને કુલ વૃદ્ધિને શકુન્તલાને "સૌભાગ્ય-
લક્ષ્મી ~~[illegible]~~ આવો ઉપદેશ કરેલો છે. શકુન્તલાના
એ એક શકુન્તલા લીલાવતીએ એ ઉપદેશ પાળેલો છે તેના કારણ
[illegible] [illegible] વાંચનારને ઈર્ષ્યા પડે એમ નથી. પરંતુ
શકુન્તલાની આ કુંઠા વાંચનારને [illegible] આવનારીને ન સ્વીકા-
રવાના "સૌભાગ્ય" [illegible] પણ તેને સામાન્ય ભાવનાથી સ્વીકાર
કીધા છે. વસ્ત્રાલંકારનો સ્વીકાર કરતાં તે સામાન્ય ભાવની પ્રકારે
રાખતી અને પહેરતી તે પણ પહેરતી નથી તે કેવા પ્રકારથી
તે એક રૂપમાં કહેલું છે. પણ એટલું પહેરતી તે કેવા પ્રકારથી
પહેરતી તે કહેલું નથી. "આ વિષયનો પ્રશ્ન પૂછતાં તે એક પ્રસંગે
બોલી ગઈ — "મહારાજકુંવર, અમારી કોઈ વાત કરે નહીં એટલું શીખે
"પહેરવું જોઈએ. ના, એને વધારે પહેરવાની કોઈ જરૂર નથી."
આ વિરહ પોતાની જાતને માટે પાળતી, તો બીજા માણસે અને લોકો-
ને માટે વસ્ત્રાલંકાર [illegible] કરવાને પ્રસંગે તે વળી [illegible]
તો અને "આ તમને શા દીધાં", "ભાઈને શા દીધાં", "આ
"તો આ કાગળ કોઈ નથી દીધું", "જે પહેલા વધારે ભારે તે
"પણ આ લ્યો", ઇત્યાદિ વાક્યો બોલી વસ્ત્રાલંકારની રસિક
લીલાવતી તેનાં ઝાંઝરને વસ્ત્રાદિક ધરાવવામાં રસિકતા
દર્શાવતી, અને તેની ઇચ્છા એમાંથી ~~[illegible]~~ સુંદર
વસ્ત્રાલંકાર તેમનાં શરીર ઉપર ~~[illegible]~~ જોઈને, અલંકાર
પણ ફેરવતી, ~~[illegible]~~ — એવો અનુમોદન-ધર્મ પાળતી. પણ
પોતાના સંબંધમાં તો વસ્ત્રાદિકના સુંદરતા વિચારનો ઊંડો
પ્રકારનો ભિન્ન વિરહ પાળતી. સંસારને અમાનો સ્વીકાર,
સૌભાગ્યના સ્વીકાર એવો ગણીને ત્યાગ કરવાનો છે, તેમ કુટુંબની
અપેક્ષાના સ્વીકાર માટે વસ્ત્રાલંકારમાં સુંદરતા-ભાગે
~~[illegible]~~ જોઈએ તે ~~[illegible]~~ થી વધારે ~~[illegible]~~ [illegible]
કરીને વસ્ત્રાલંકારની [illegible].

૫૨. શરીર-
સૌંદર્યમાં સૂક્ષ્મ
ભાવનાનો
પરિપાક.

૫૨. સ્ત્રીઓમાં અવયવોની મેળવણીના હોય છે તેમ
શરીર સૌંદર્યની પણ હોય છે. પરંતુ વસ્ત્રાદિ સાથે ભાવના
રાખનારી ભાવનાની ઉચ્ચ શિખરમાં ~~[illegible]~~
તેમનાં સ્થૂલ રૂપને બદલે તેમનાં સૂક્ષ્મ કારણ ઉપર દૃષ્ટિ કરી
અને તે દૃષ્ટિ પ્રમાણે ભાવના રચેલી. તેના એક કવિ મુગ્ધ-
માં એવું પણ કહેવું પડ્યાનો લખી કે પછી લખેલા કવિ પાનાની
લખી છે, અને તેની વર્ણના એક પાના ઉપર, તે પાને [illegible]
એકાંતવાસે શાંતિના, તેવો એકાંતવાસે પોતાની ભાવનાએ સાથે, [illegible]
આવું લખે છે કે

શિયર ચઢી હોડી પૂરી, એને ચાલી ધુરે ભાર,
ભલે થોડું, મન મન કે મધુર જ [illegible];
પ્રાણ દીધા, સાતે, [illegible]! [illegible] ઉપર જ [illegible]!
દીપ! દીપ! પવિત્ર [illegible] ને [illegible] જ નામ!

તેને શાકુંતલના [illegible] નાટકમાં મહારાજ હરિશ્ચન્દ્રની
[illegible] શરીરમાં [illegible] તેનો
[illegible] કરનાર [illegible] કહેલા
[illegible] તેના પરીક્ષા કરનાર [illegible]
નાયિકા આદિનું શરીર પ્રમાણે ભાવનાના કરી સૌભાગ્યદેવીને
[illegible] છે. તે આવું —

कीर्ते [illegible] सहस्र [illegible]
स्तनः परिमितं च [illegible]
गतं च परिमन्थरं चरणकोटिलक्ष्ये दृशो
नितं [illegible] वदति नूनम् [illegible] कुलम् ॥

વસ્ત્ર, મુદ્રા, વર્ણન, ગતિ, અને દૃષ્ટિ, એ ચાર પદાર્થના
સંબંધમાં મહારાજ હરિશ્ચન્દ્રની [illegible]
અને સૌભાગ્યદેવીને પણ તેમ જ કહ્યા છે. એ આદિની [illegible]
[illegible] કહેલાં છે, પરંતુ [illegible]
[illegible] સ્ત્રીઓમાં તે [illegible]
[illegible] પોતાની શક્તિ [illegible] છોડી [illegible] ~~[illegible]~~ છે

કારણ પોતાના કુદરતી ગતિ ના તેની નિરવિયાવનિતાને ન વિસરે

હતું, પણ એ ચતુર્થ દેશિની સાથે નાટકની પાનીઓ ફરકાવતો

ભાવનાની [illegible] ભાવનાના સંબંધમાં એ ભ્રાંતિના સર્વ-

સત્તામાં તેનું શુદ્ધ વર્તન છે એમ કહી શકાય -

(ઉપન્યાસમાં [illegible]) -

"ધન્ય! ધન્ય! પવિત્ર ઉભું સત ને આવું જ નામ!" ભાવનાના

સાધુ પદાર્થ

मिले नदिया सागरको बहती ... [illegible]

એ ભ્રાંતિના સાથે સત્તાનો આત્માના ફેરફાર સાથે [illegible]

ઉદ્ધાર કર્યો છે અને ભાવનાના અંક માનસિક સ્વભાવ તેનો

સાથે તેના શરીરની શક્તિ પ્રાપ્ત [illegible] પણ એ સ્વરૂપ બદલે છે.

આવું જ આવી જ સાડી, આવી જ લજ્જા, આવું મુખ, આવાં જ

વચન, આવાં જ શરીર, આવી જ ગતિ, આવી જ દૃષ્ટિ, સર્વે

આવું જ સત - ભાવનાઓમાં હતું. [illegible] ભાવનાથી

એ સત તેને ઘણું સ્વભાવરૂપ થઈ ગયેલું હતું તે જ ભાવનાએ

કોઈ પાત્રોએ પણ એવા પ્રકારે [illegible] જ એક અદ્ભુત

બનાવેલો છે. એના અનેક ઉપાધિઓ આદિવાળા [illegible]

સ્વભાવોના ભાવનામાં એકનાં [illegible] પ્રત્યક્ષ કામ કર્યાં

રહેલાં છે અને [illegible] કહ્યાં વાળો રસિકતા

સાહિત્યમાં [illegible]

છૂટે છૂટે બિંદુઓથી એ ચાર છૂટા નાટ્ય ભાગ

તેમ એક કર્યાં પાત્રોએ પણ એવી ભાવનાઓમાં આવાં વિશાળ

ચિત્ર ભાગ્યાં છે. સાડી સાથે લજ્જા તે શા માટે? [illegible]

સાથે - સ્વાભાવિક - લજ્જા તે શા માટે? આવા શરીર - સાથે

ગતિ - સર્વે આવા દૃષ્ટિ તે - તે શા માટે? શરીરનું ભાગના ફેરફાર

ભાવનાને માટે નથી, પણ સૂક્ષ્મભાવનાના પરિણામ રૂપે જ.

જેમ સંગીત શીખનાર અભ્યાસ અને [illegible] દ્વારા ધરાવતા જાય તેમ
તેનો આનંદ [illegible] કુદરતના સમૃદ્ધ સૌંદર્યનો, શાસ્ત્રીય સંગીતના સૂક્ષ્મ
આરોહોનો, [illegible] કલાકારોનાં [illegible] , [illegible]
[illegible] લઈ શકે છે અને તેમાંથી [illegible] આવે છે
તેમ [illegible] ભાવનાઓની [illegible] ધરાવતા
પામતાં તેમનાં શારીરિક શક્તિ, બુદ્ધિ, આદિમાં પણ
[illegible] પ્રકારનાં સુંદર અને પવિત્ર [illegible] પ્રગટે છે.
હું કંઈ કહેવા ઇચ્છું છું તે વિચાર આ ભાવનાથી [illegible] પણ
તે ઉપરાંત પવિત્ર ભાવનાના ઉત્કર્ષ અનેક રીતે તેમની ભાવનાઓને
રહે છે, અને તેમનાં આવાં કાર્યોને [illegible] તે [illegible]
ભાવનાઓને [illegible] સમજી શકીએ છીએ. [illegible] ભાવનાની
વાર તેનાં આ પરિણામો સમજી શકીશું, પરિણામ [illegible]
કરનાર ભાવના સમજી શકીશું અને [illegible] સમજનાર [illegible]
[illegible] સમજાશે.

૪૩. સત્યાગ્રહનાં ફળો? ૫૩. પોતાનાં શરીરસ્વાસ્થ્યાદિ પછી [illegible]
તેમનું [illegible], [illegible], વગેરે રચનાઓ [illegible]
[illegible] [illegible] પેદા થતું હતું. તેમાં [illegible]
[illegible] [illegible] તેમ છે અને તે પણ [illegible]
[illegible] માલૂમ છે. [illegible] તેમાં [illegible]
માં અને તેનો [illegible] [illegible] હતા કે તે [illegible]
[illegible] નથી, [illegible] [illegible] નથી, [illegible]
[illegible] નથી, અને [illegible]
[illegible] સત્યાગ્રહનાં નહિ, અને [illegible] [illegible]
નહિ. આ [illegible] [illegible] એ [illegible] માટે [illegible]
[illegible] [illegible] અને એ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible] નવિ [illegible] તે [illegible] [illegible] કરતી [illegible]

[illegible] જ્ઞાતિભોજન [illegible] અથવા આત્મ-પૂજા [illegible] તે [illegible] ભગિનીઓનું
ન વ્યવહાર નથી, પણ અહીં મારે એમ જ તેની સાથે [illegible] સમ-
ભાવથી અને પ્રીતિથી તેની વાતો સાંભળતાં કે તેની સાથે વાતો કરતી,
પણ એ વાતો માટે પ્રસંગનો અતિક્રમ ન થાય તે લક્ષમાં રાખતી.
એના મોટા [illegible] આ લેખકની સાથે લીલાવતીના લગ્ન
પછીનો સ્નેહભાવ હોવાથી તેની લીલાવતી ભાભીમાં ઘણી
રૂચિ હતી અને તેનાં પત્રો તે કુતૂહલ કરી જોતી [illegible]
[illegible] તે બે બહેન લીલાવતીને અમદાવાદમાં મૂકી લઈ રાખ્યાં હતાં.
એ તેની ફઈએ લીલાવતીના હૃદય પરખ્યાં પછી એ. વધે આ
લેખકની [illegible] પાસે [illegible] આવું સાથે કહ્યું કે
"લીલાવતી [illegible]માં કુમારી વાતનો તો દરેક હતો. +
"એવું કુટુંબમાં [illegible] એ આવું પણ દરેક સમાજમાં ન હતો.
"એ તો સદ્‌ગુણોની જ મૂર્તિ હતી." આવી વિદાય લીલા-
વતીમાં પણ ઉપર પ્રમાણે કહેલા આદર્શની વાત કરે આવતાં
એક આવું દિવસ મેં પૂછ્યું: "ભાભી, તમે કેમ છો કે તમે પરદામાં
"કોઈ બહાર નથી આવતી નથી કે મારી વાત? કોઈ બહાર
"નથી બોલતું, ચાલતું — વગેરે.
"ભાઈ, બેન [illegible] સાથે નથી બોલતી:
આના ઉત્તરમાં લીલાવતી કંઈક ગંભીર બની બોલી
"ભાઈ, હું એ કરું છું તે કોઈ ન કરતું અને કહેવાથી
"રહું છું તે ન કહું. ત્યાંની કુટુંબી કુટુંબી આપણા જેવાથી
"એમ કુટુંબ કંઈક જુદી જાય." [illegible] તેની
આ પક્ષીની [illegible] સદ્‌ગુણોનું [illegible] જુદે રાગે
[illegible] સાંભળવાનો રસ તેને ન પડતાં તે [illegible]
[illegible] હતી તે [illegible] આવી બહાર ઉભી [illegible]

અપેક્ષા તેની ભાવનાઓના ભોગીઆનો ન હતો. ટૂંકું તેની
પાસેથી સંતુષ્ટ થઈ આરોગાતો. લીલાવતીના [illegible] ફઈની સલાહ
ઈચ્છાઓ હોય એ તેની નાની ફઈ — આ લેખકની ભગિનીની હાજરી
ભક્તિભાવે — ની હતી. જ્યારે લીલાવતીના [illegible] વડું અઠવાડિક જૂના-
ગઢમાં નોકરી થઈ ત્યારે આ ભગિની જતાં હતાં અને હવે લીલાવતી
મારી પાસે આવશે એવું જાણી તેણે ઘણો ઉત્સાહ દીધો હતો.
એ ફઈનો એ ભગિની ઉપર તીવ્ર પક્ષપાત હતો. લીલાવતીએ [illegible]
તેની માતા હજુ કંઈક ધમકાવે તે એની આ ફઈ સહી શકતી નહતી
અને લીલાવતીએ પોતાની પાસે લઈ જાતાં ઋજુતાથી સાધી ભાભીનો
પોતાનો અધિકાર બતાવી કહેતી કે "ભાભી, [illegible] ત્યારે
"છોકરી એક કુમારિકા છે તેને પણ [illegible] લીલાવતીની પેઠે
"હું છોકરું તેનામાં ફુલાતી કે કુમારિકા કરતાં [illegible] શું આવાપણ
ગણો? — તો હું કહું છું કે હા! — ભલે કુમારિકાના કરતાં જ
"વધારે!" એવી નમારાની ફઈ, ભલી ફઈબાઈ!" [illegible]
લીલામાં [illegible] આ લેખકની એકાએક થયેલી આ પ્રિય ભગિની,
લીલાવતી જૂનાગઢ ગયા પહેલાં, આ સંસારને છોડી ગઈ, એ
હાલના બીના ભાગની વિલાપકાવ્ય તેણે હૃદય વાટે આવ્યો,
અને [illegible] હૃદયરોગના છેલ્લા દિવસોમાં લીલાવતી એકલા ઘરમાં
પછી ફઈની સલાહ [illegible] ઈચ્છી ભરતી હતી કે "ફઈ, [illegible]
"હું [illegible] આ મારે જૂનાગઢ બોલાવી મારા આવતા પહેલાં
"ક્યાં શા સાથે ગયાં, પણ હવે તો જ્યાં [illegible] તમે છો ત્યાં હું જ
"આવું છું!" [illegible] ભાગ્યમાં આ એક ચિત્ર [illegible] બાલ
સ્વભાવની વાસના થઈ જાઈ, અને આટલા સહવાસેજની
બાકીનાનું કારણ ફઈબાઈ પણ જ હતું. ..

૫૪. [illegible]
[illegible]

૫૪. [illegible] ઉત્સવનો કેવો લ્હાવો લીધો!

૫૪. હિંદુસ્તાનમાં આ દિવસોમાં કે અત્યારસુધી અનેક "લ્હાવા" લેવા પડે છે. જ્યારે પુત્રનો અવતારમાં પુત્રજન્મ થાય અને કુળરૂપે પુત્રાર્થે [illegible] માનવા પડે છે અથવા જ્યારે મરણ અને [illegible] કુળ તેમજ આઠ દિવસ રોવું પડે છે, ત્યારે એમ સ્ત્રીઓ મૂકે નિસરણીઓના [illegible] વિવાહોના [illegible] મળે અને એ [illegible] અવસરોના કુળમાં કોઈ [illegible] પ્રસંગોથી ઉભરાય છે. તેમનો [illegible] હોય છે અને એ [illegible] દૃષ્ટિએ [illegible] ની ઝંખના ગણાય છે. આવા [illegible] ના લોકોને [illegible] "લ્હાવો" લાભ ગણ્યું છે. અનેક [illegible] [illegible] પોતાના [illegible] પુત્રને [illegible] "આને તો સંસ્કારી જ કરશે" — તે [illegible] પુત્રવિવાહનો લ્હાવાનો પ્રસંગ આવ્યો નથી, અને [illegible] એવા વિવાહને માતાના આનંદનો પ્રસંગ ન ગણતાં પુત્રના [illegible] ધર્મની આંકણી [illegible] દેવાનો પ્રસંગ ગણતા [illegible] એ પ્રસંગ [illegible] હતા તો [illegible] એ પ્રસંગમાં "મારો પુત્ર પોતાની પત્ની પ્રતિ આ ધર્મ પાળી શકશે કે નહીં" એવી ચિંતાનું કારણ લાગતું [illegible] આ ધર્મનાદ લ્હાવામાં માતામાતા પુત્રને [illegible] હતા. આ ધર્મ એવો માતાનો ધર્મ છે તેવું [illegible] અને [illegible] આપવી એવો માતાનો ધર્મ પાળી શકવાને [illegible] માનતી હતી, અને એ માતા આવો ધર્મ પાળી શકવાને [illegible] છે તેણે પુત્રની પાસે [illegible] પળાવવું એ જ [illegible] ગણતી હતી. [illegible] તેવી [illegible] લ્હાવો [illegible] [illegible] [illegible] હતો, પણ તેમાં તેણે લ્હાવો લેવાનો

પ્રસંગ કરતાં અનુમોદનનો અને આશાનો પ્રસંગ વધારે
આવ્યો હતો એવું માનવાને કારણ છે. ભાવો સંતાની
તેની પોતાની તાત્કાલિક અને ધાર્મિક ઉન્નતિ કરતાં વધારે
બાબતનો વિચાર કરતી નહીં; આમ એ ઉન્નતિના
નિમિત્તભૂત પુત્રપુત્રાદિકને કદાચ ભવિષ્યમાં કુટુંબમાં કે
કુટુંબ કદી એ વિચાર તેના હૃદયમાં ઉદય પામતો નહીં,
અને કંઈ પામે વહુવારુને સુખી કરવામાં પોતાને
માથે ધર્મ આવેલો છે એવું ભાન આવવાને માટે
એ વહુવારુ મારી સેવા કરે એવી વાતના સંતોષમાં છે,
અને બાળ પામી પોતાની પુત્રી તેની આકૃતિ સેવા
કરતાં શીખે એવું તેને શિક્ષણ આપવાને માટે એ પુત્રને
માથે એ આકૃતિનો ભાર પડે નહીં એવી બાબતનો ભા-
રેમ એ અનુભવે છે. ભ્રાતા વાતનો
એમાં પોતાના ધાર્મિક ઉન્નત વિચાર આવી બાબતમાં તેની પોતા-
ની જાતનું ભાન પણ ઉદય પામે છે. ભાવનાએ તેની પોતા-
ની માનવાને હૃદયમાં આવી એ પુત્રી અનુકૂળ
બાબત હોવી નહિ અને એ માન પામી એવી બાબતમાં
શિક્ષણ પામી છે તે આપણે જાણું છે. અને વિચાર
વિનાના ધાર્મિક ઉન્નત શુદ્ધ વધારવા,
શાંત હૃદયમાં બાવાના ભાવનાઓ તેમ
અને તેની નાની બહેનના હૃદયમાં ભાવનાઓ
તેના માઈના ભાવિ લગ્નમાં ભાવનાઓ હતી અને
તેમનાં ભવિષ્ય જીવનમાં સુખની આશા બાંધી હતી. પો-
તાને એના પ્રસંગનું અનુમોદન એવી આશાથી કરતા હતા. પો-
તાના સમાનભાવથી બહેનોના સ્વાભાવિક બહેનોની
સુખ કરવામાં પોતાની આ આશા જ બોલાયા હતી.